

***INTERFERENSI MORFOLOGIS* INKANG KATINDAKAKEN GURU
ING WULANGAN BASA JAWI SMA NEGERI 10 PURWOREJO**

SKRIPSI

Dipunajengaken dhateng Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Yogyakarta
minangka Jejangkeping Pandadaran
Anggayuh Gelar
Sarjana Pendidikan

Dening:

Harini

NIM 09205241025

PROGRAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA JAWA

FAKULTAS BAHASA DAN SENI

UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA

2013

PASARUJUKAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Interferensi Morfologis ingkang Katindakaken Guru ing Wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo* sampun pikantuk pasarujukan dening pembimbing saha sampun siyaga dipunlajengaken ujian.

Yogyakarta, 23 Oktober 2013

Pembimbing I,

Dra. Siti Mulyani, M. Hum.
NIP. 19620729 198703 2 001

Yogyakarta, 25 Oktober 2013

Pembimbing II,

Avi Meilawati, M. A.
NIP. 19830502 200912 2 003

PANGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Interferensi Morfologis ingkang Katindakaken Guru ing Wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo* menika sampun dipunandharaken ing pendadaran wonten sangajenging *Dewan Penguji* ing tanggal **1** November 2013 saha dipuntetepaken lulus.

Asma	Jabatan	Tapak Asma	Tanggal
Dr. Suwardi, M. Hum.	Ketua Penguji		19/11/2013
Avi Meilawati, M. A.	Sekretaris Penguji		11/11/2013
Mulyana, M. Hum.	Penguji I		6/11/2013
Siti Mulyani, M. Hum.	Penguji II		7/11/2013

Yogyakarta, November 2013

Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

Dekan,

Prof. Dr. Zamzani, M. Pd.

NIP 19550505 198011 1 001

WEDHARAN

Ingkang tandatangan wonten ngandhap menika, kula:

Nama : Harini
NIM : 09205241025
Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa
Fakultas : Bahasa dan Seni

medharaken bilih skripsi menika asil panaliten kulapiyambak. Sapangertosankula, wosingskripsi bedakaliyanskripsi ingkang sinerat dening tiyang sanesipun, kajawibab tartamtu ingkang kulapendhet kangge pamanggih dhasarkanthinjumbuhake ntata carasaha etikapanyeratan. Menawi wedharan menika kabukti boten leres, dados tanggajawab kulapiyambak.

Yogyakarta, 23 Oktober 2013

Panyerat,

Harini

NIM 09205241025

SESANTI

“Sesungguhnya sesudah kesulitan itu ada kemudahan’ (QS. Al – Insyirah: 6)

“Sabar sareh mesthi bakal pikoleh” (Sesanti Jawi)

PISUNGSUNG

Skripsi menika kula pisungungaken dhateng Bapak saha Ibu ingkang sampun paring panyengkuyung saha donga pangestunipun saengga skripsi menika saged karampungaken.

PRAWACANA

Alhamdulillah puji syukur kula aturaken dhumateng Gusti Allah ingkang Maha Agung saha Maha Asih, ingkang sampun paring rahmat saha hidayahipun saengga kula saged ngrampungaken skripsi menika kanthi lancar. Panyerating skripsi saged karampungaken kanthi pambiyantu saking pinten-pinten pihak. Awit saking menika, kula ngaturaken atur panuwun dhateng:

1. Bapak Prof. Dr. Zamzani, M. Pd. minangka Dekan Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring kalodhangan kangge nindakaken panaliten;
2. Bapak Dr. Suwardi, M. Hum. minangka Pangarsaning Jurusan Pendidikan Bahasa Jawa lan *penasehat akademik* ingkang sampun paring wewarah saha wejangan ing salaminig sinau wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah sarta paring panyengkuyung supados nyekapaken skripsi;
3. Ibu Siti Mulyani, M. Hum. minangka pembimbing I ingkang sampun paring bimbingan saha wewarah dhateng kula kanthi tlatos saha sabar;
4. Ibu Avi Meilawati, M. A. minangka pembimbing II ingkang sampun paring bimbingan dhateng kula kanthi tlatos saha sabar;
5. Para Dosen ingkang sampun paring ngelmu dhateng kula saha staf Jurusan Pendidikan Bahasa dan Seni ingkang sampun paring pambiyantu bab *administrasi* saengga skripsi menika saged karampungaken;
6. Tiyang sepuh saha kulawarga ingkang sampun paring panyengkuyung saha donga pangestu dhateng kula;
7. Kanca-kanca Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah angkatan 2009 mliginipun kelas A ingkang sampun paring panyengkuyung saha pambiyantunipun;
8. Sedaya tiyang ingkang sampun paring pambiyantu dhateng kula, ingkang boten saged kula sebataken setunggal-setunggal, kula ngaturaken agunging panuwun.

Temtu kemawon panyerating skripsi menika dereng saged kawastanan sae, jangkep, menapa malih sampurna. Pramila saking menika sedaya pangandikan menapa dene panyaruwe ingkang tumuju murih langkung sae, jangkep, saha

sampurnaning skripsi menika, tansah katampi kanthi bingahing manah saha atur agunging panuwun.

Yogyakarta, 23 Oktober 2013

Panyerat,

Harini

NIM 09205241025

WOSING ISI

	Kaca
IRAH-IRAHAN.....	i
PASARUJUKAN	ii
PANGESAHAN	iii
WEDHARAN.....	iv
SESANTI	v
PISUNGSUNG	vi
PRAWACANA	vii
WOSING ISI	ix
<i>DAFTAR TABEL</i>	xii
<i>DAFTAR LAMPIRAN</i>	xiii
<i>DAFTAR SINGKATAN</i>	xiv
<i>DAFTAR TETENGER</i>	xv
SARINING PANALITEN	xvi
BAB I PURWAKA	
A. Dhasaraning Panaliten.....	1
B. Underaning Perkawis	3
C. Watesaning Perkawis	3
D. Wosing Perkawis.....	4
E. Ancasing Panaliten.....	4
F. Paedahing Panaliten	4
G. Pangertosan.....	5
BAB II GEGARAN TEORI	
A. Kapustakan	6
1. Sociolinguistik	6
2. Bilingualisme	8
3. Dwibahasawan	10
4. Dampak Dwibahasawan	11
a. Alih Kode	12
b. Campur Kode	14

c. Interferensi	15
1) <i>Jinising Interferensi</i>	17
a) Interferensi fonologis	17
b) Interferensi Leksikal	18
c) Interferensi Gramatikal	18
(1) Interferensi sintaksis	18
(2) Interferensi morfologis	19
d. Integrasi	23
5. Proses Morfologis basa Jawi	25
6. Proses Morfologis basa Indonesia	29
7. Jinising tembung	30
8. Tingkat Tuter Basa Jawi	31
B. Panaliten ingkang Jumbuh	33
BAB III CARA PANALITEN	
A. Jinising Panaliten	35
B. <i>Data</i> lan Sumbering <i>Data</i>	35
C. Caranipun Ngempalaken <i>Data</i>	36
D. Pirantining Panaliten	38
E. Caranipun Ngalalisis <i>Data</i>	39
F. <i>Validitas</i> saha <i>Reliabilitas</i>	40
BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGANIPUN	
A. Asiling Panaliten	42
B. Pirembagan	61
1. Interferensi Unsur	61
a. Interferensi Bentuk Dasar	61
1) Bentuk Dasar Basa Indonesia	62
2) Bentuk Dasar Basa Jawi Ngoko	74
3) Bentuk Dasar Basa Jawi Krama	76
b. Interferensi Afiks	80
1) Afiks Basa Indonesia	80
2) Afiks Basa Ngoko	83

3) Afiks Basa Krama	93
2. Interferensi Pola	100
a. Pola Pandhapuking Tembung Andhahan	100
b. Pola Pandhapuking Tembung Rangkep	116
3. Interferensi Kombinasi	120
a. Pandhapuking tembung andhahan	120
b. Pandhapuking tembung rangkep	125
BAB V PANUTUP	
A. Dudutan	127
B. Implikasi	128
C. Pamrayogi	128
<i>DAFTAR PUSTAKA</i>	129
LAMPIRAN	131

DHAFTAR *TABEL*

	Kaca
<i>Tabel 1</i> Jinising <i>afiks</i> basa Jawi	26
<i>Tabel 2</i> Jinising <i>afiks</i> basa Indonesia	29
<i>Tabel 3</i> Kertu <i>Data</i>	37
<i>Tabel 3</i> <i>Interferensi Morfologis</i> ingkang katindakaken guru ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo	42

DAFTAR LAMPIRAN

	Kaca
<i>Lampiran 1: Tabel Interferensi morfologis basa Indonesia .....</i>	131
<i>Lampiran 2: Tabel interferensi morfologis tingkat tutur basa Jawi .....</i>	162

DAFTAR CEKAKAN

B1	=	Basa <i>pertama</i> / Basa Ibu
B2	=	Basa <i>Kedua</i>
BD	=	Bentuk Dasar
BI	=	Basa Indonesia
BJ	=	Basa Jawi
Kr	=	Krama
Ng	=	Ngoko
PPM	=	<i>Pola Proses Morfologis</i>
Ru	=	Reduplikasi Utuh
UPT	=	<i>Unsur</i> Pandhapuking Tembung

DAFTAR TETENGER

Tetenger:

- (-) *tanda pisah*, nedahaken papaning morfem
- (/) *tanda garis miring tunggal*, dados watesing unsur konfiks lan kangge nggantos tembung ‘*utawi*’
- {...} *kurung kurawal*, nedahaken *morfem*
- [...] *kurung siku*, nedahaken *transkripsi fonetis* inggih menika nggambaraken cara maosipun
- ‘...’ *tanda petik tunggal*, ngapit tegesing tembung
- “...” *tanda petik rangkap*, ngapit *petikan langsung*
- (=) dipunwaos ‘*dhapunipun dados*’
- (+) dipunwaos ‘*kawuwuhan*’
- (!) *tanda seru*, dipunginakaken kangge wedharan arupi pakon utawi prentah
- (→) dipunwaos ‘*dados*’
- (.) *tanda titik*, dipunginakaken kangge wedharan arupi pawartos ing *satuan* basa
- (?) *tanda tanya*, dipunginakaken kangge wedharan arupi pitakenan ingkang mbetahaken wangsulan

**INTERFERENSI MORFOLOGIS INGGANG KATINDAKAKEN GURU
ING WULANGAN BASA JAWI SMA NEGERI 10 PURWOREJO**

**Dening
Harini
NIM 0920541025**

SARINING PANALITEN

Ancasing panaliten menika kangge ngandharaken *interferensi morfologis* inggang katindakaken guru ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo. Perkawis inggang karembag gayut kaliyan jinising *interferensi morfologis* saha *proses morfologisipun*.

Panaliten menika minangka panaliten *deskriptif*. Data panaliten awujud tembung-tembung inggang ngemu *interferensi morfologis*. Sumber *datanipun* inggih menika andharan guru basa Jawi ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo. Data kapanggihaken kanthi *teknik simak bebas libat cakap (SBLC)* sarta *teknik rekam* lan *teknik cathet* minangka *teknik lanjutan*. Pirantining panaliten inggih menika panaliti piyambak dipunbiyantu *alat rekam* saha kertu *data*. *Validitas* inggang dipunginakaken wonten ing panaliten menika inggih menika *experts judgement*. *Reliabilitas data* ngginakaken *reliabilitas stabilitas* saha *triangulasi teori*.

Asiling panaliten inggih menika kapanggihaken jinising (1) *interferensi unsur* pandhapuking tembung, (2) *interferensi pola proses morfologis*, lan (3) *interferensi kombinasi* antawisipun *unsur* pandhapuking tembung kaliyan *pola proses morfologis*. *Interferensi unsur* pandhapuking tembung inggang kapanggihaken inggih menika *unsur* saking basa Indonesia salebeting basa Jawi, *unsur* saking basa Jawi Ngoko salebeting basa Jawi Krama, lan *unsur* basa Jawi Krama salebeting basa Jawi Ngoko. *Interferensi unsur* pandhapuking tembung menika kaperang dados kalih, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar* saha *unsur afiks*. *Interferensi unsur* pandhapuking tembung kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan, tembung rangkep, saha tembung camboran. *Interferensi pola proses morfologis* inggang kapanggihaken namung saking *pola proses morfologis* basa Indonesia. *Interferensi pola proses morfologis* kapanggihaken wonten ing pola pandhapuking tembung andhahan saha tembung rangkep. *Interferensi kombinasi* ugi kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan saha tembung rangkep.

BAB I

PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten

Guru basa Jawi kalebet masarakat *bilingual*, amargi sasanipun nguwaosi basa Jawi guru basa Jawi ugi nguwaosi basa Indonesia minangka basa nasional. Guru basa Jawi ingkang *bilingual* njalari guru menika anggenipun ngginakaken basa Jawi nalika mulang wonten kelas kadangkala pikantuk pangaribawa saking basa sanesipun.

Sejatosipun guru Basa Jawi saged ngginakaken tetembungan saking basa sanes menawi tembung menika boten kapanggihaken istilahipun wonten basa Jawi. Panganggening tetembungan saking basa sanes ingkang boten wonten padananipun ing basa penyerap saged dados *integrasi* ingkang migunani kangge pangrembakanipun basa kasebat (Chaer&Leoni, 2004:128). Ingkang dados perkawis nalika pangaribawa saking basa sanes kasebat nyebal saking pranatan basa Jawi saengga nuwuhaken *interferensi*. *Interferensi* saged kapanggihaken ing sedaya tataran basa, kadosta *interferensi fonologis, morfologis, sintaksis*, lan *leksikal*. Wontenipun *interferensi* saking basa utawi ragam sanes saged ngrisak basa Jawi.

Perkawis *interferensi* menika kapanggihaken ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo. *Interferensi* ingkang kapanggihaken inggih menika *interferensi* saking basa Indonesia salebeting basa Jawi, *interferensi* saking basa Jawi Ngoko salebeting basa Jawi Krama, lan *interferensi* saking basa Jawi Krama

salebeting basa Jawi Ngoko. *Interferensi* ingkang kapanggihaken kathah-kathahipun *interferensi morfologis*. Tuladhanipun *interferensi morfologis* ingkang kapanggihaken saged katingal saking pethikan ing ngandhap menika.

*G: Kasunyatan cah nom-noman saiki kuwi angger **dipaparake**...pahaman?*

S: Paham.

G: Angger dipaparake kanggo conto basa utawi budhaya Jawa uwis ora patek nggatekke. (R1/01, 260213)

Saking pirembagan ing nginggil kapanggihaken *interferensi morfologis* inggih menika mlebetipun *unsur* basa sanes ingkang awujud tembung lingga kangge ndapuk tembung andhahan **dipaparake**. Pandhapuking tembung **dipaparake** saking tembung lingga basa Indonesia {*papar*} ingkang tegesipun ‘andhar’ lan ater-ater saha wuwuhan basa Jawi (di- / -ake). Wonten ing basa Jawi tembung **dipaparake** kedahipun **diandharake** ingkang kadhapuk saking tembung lingga {andhar} pikantuk *konfiks* {di-/-ake}.

Taksih woten tembung sanesipun ingkang kalebet *interferensi morfologis* salebeting basa Jawi ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo, kamangka basa ingkang dipunginakaken guru minangka tuladha kangge siswa-siswanipun. Miturut Halim (1984: 85), prayoginipun guru Basa Jawi ngginakaken basa Jawi ingkang leres lan jumbuh kaliyan pranatan basa Jawi supados siswa paham pranatan basa Jawi lan saged mbedakaken kaliyan basa Indonesia.

Awit saking menika, panaliti badhe ngandharaken *interferensi morfologis* ingkang katindakaken guru ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo. Perkawis menika wigatos dipuntliti supados saged kangge pancadan pados kupiya amrih wontenipun *interferensi* mliginipun dening guru basa Jawi saged dipunkirangi utawi dipunicali. Sasanesipun menika dereng wonten panaliten

babagan *interferensi* ingkang sumber datanipun guru basa Jawi ing wulangan Basa Jawi.

B. Underaning Perkawis

Adhedhasar dhasaring panaliten wonten ing nginggil saged kapanggihaken pinten-pinten perkawis. Perkawis-perkawis kasebat kaandharaken ing ngandhap menika.

1. Wujud *interferensi Morfologis* ingkang katindakaken guru ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo.
2. Jinising *interferensi morfologis* ingkang katindakaken guru ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo.
3. *Proses interferensi morfologis* ingkang katindakaken guru ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo.
4. Perkawis ingkang ndayani *interferensi morfologis* ingkang katindakaken guru ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo.
5. *Dampak interferensi morfologis* ingkang katindakaken guru ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo.

C. Watesaning Perkawis

Awit saking winatesing panaliti lan kathahipun perkawis babagan *interferensi*, boten sedaya perkawis badhe karembag. Watesaning perkawis ingkang badhe karembag inggih menika.

1. Jinising *interferensi morfologis* ingkang katindakaken guru ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo.

2. *Proses interferensi morfologis* ingkang katindakaken guru ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo.

D. Wosing Perkawis

Adhedhasar watesaning panaliten wonten ing nginggil, wosing perkawisipun inggih menika.

1. Menapa kemawon jinising *interferensi morfologis* ingkang katindakaken guru ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo?
2. Kadospundi *proses interferensi morfologis* ingkang katindakaken guru ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo?

E. Ancasing Panaliten

Jumbuh kaliyan wosing perkawisipun, ancas panaliten menika badhe ngandharaken.

1. Jinising *interferensi morfologis* ingkang katindakaken guru ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo.
2. *Proses interferensi morfologis* ingkang katindakaken guru ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo.

F. Paedahing Panaliten

Panaliten menika dipunajab saged dados pancadan kangge pados kupiya ngirangi utawi ngicali *interferensi* saking basa utawi ragam sanes ing salebeting basa Jawi. Sasanesipun menika, panaliten menika saged dados pancadan kangge panaliten-panaliten salajengipun ingkang ngrembag babagan *interferensi*, mliginipun *interferensi morfologis*. Boten namung menika, panaliten menika ugi saged kangge pamrayogi dhateng mahasiswa Pendidikan Bahasa Jawa minangka

calon guru Basa Jawi supados nalika mulang Basa Jawi ngirangi ngginakaken basa sanes ingkang nyebal saking pranatan basa Jawi amargi saged ngrisak basa Jawi. Kangge wulangan Basa Jawi, panaliten menika saged kangge nambah *referensi* babagan cara ndhapuk tembung ingkang leres.

G. Pangertosan

1. *Interferensi* inggih menika wontenipun pangaribawa saking basa sanes wonten ing satunggaling basa. *Interferensi* wonten ing panaliten menika inggih menika *interferensi* saking basa utawi *ragam* sanes ing salebeting basa Jawi.
2. *Interferensi morfologis* inggih menika wontenipun pangaribawa basa sanes ing tataran *morfologi* dening tiyang ingkang *bilingual* utawi boten namung nguwaosi setunggal basa. *Interferensi morfologis* wonten ing panaliten menika inggih menika *interferensi morfologis* ingkang kapanggihaken ing salebeting basa Jawi ingkang dipunginakaken guru basa Jawi nalika mulang wonten kelas.
3. Guru Basa Jawi inggih menika guru ingkang mulang Basa Jawi wonten ing sekolahan. Wonten ing panaliten menika Guru Basa Jawi ingkang dados subjek panaliten inggih menika guru Basa Jawi wonten ing SMA Negeri 10 Purworejo.
4. Wulangan Basa Jawi inggih menika *program* wulangan basa kangge ningkataken kawruh lan katrampilan basa Jawi sarta sikap ingkang sae dhateng basa Jawi. Wulangan ingkang dipunkajengaken ing panaliten menika inggih menika wulangan ing sekolahan.

BAB II

GEGARAN TEORI

A. Andharan Teori

Panaliten kanthi irah-irahan *Interferensi Morfologis ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo* menika minangka panaliten *sosiolinguistik*. Gegaran teori ingkang dipunginakaken wonten panaliten menika inggih menika *teori sosiolinguistik, bilingualisme, dwibahasawan, dampak kedwibahasaan, interferensi, interferensi morfologis, proses morfologis basa Jawi, proses morfologis basa Indonesia, jinising tembung, sarta tingkat tutur basa Jawi*.

1. *Sosiolinguistik*

Sosiolinguistik kadhapuk saking tembung *sosio* lan *linguistik*. Ngelmu *sosiolinguistik* inggih menika manunggaling ngelmu *sosiologi* kaliyan *linguistik* (Alwasilah, 1985:1). Miturut Chaer&Leonie, (2004: 2), *sosiologi* nyinau babagan pagesangan manungsa wonten ing masarakat, ugi ngengingi *lembaga-lembaga saha proses sosial* ingkang wonten ing masarakat. Dene *linguistik* inggih menika ngelmu ingkang nyinau babagan basa.

Saking pangertosan *sosiologi* lan *linguistik* menika, saged dipunmangertosi bilih *sosiolinguistik* inggih menika ngelmu *interdisipliner* ingkang nyinau basa ingkang gegayutan kaliyan panganggening basa kasebat wonten ing masarakat (Chaer&Leonie, 2004:2). Inggih dados kajian

sosiolinguistik inggih menika basa ingkang gayut kaliyan perkawis-perkawis *sosial* wonten ing satunggaling masarakat tutur.

Ronald Wardhaugh wonten bukunipun *An Introduction to Sociolinguistics* (1992: 11) ngandharaken, “...*sociolinguistics is an attempt to find correlations between social structure and linguistic structure and to observe any changes that occur.*” Ingkang tegesipun, *sosiolinguistik* nyinau gegayutan antawisipun *struktur sosial* kalihan *struktur* basa kangge madosi ewah-ewahaning basa kasebat. *Struktur sosial* gayutipun kaliyan masarakat, saengga panaliten *sosiolinguistik* boten saged uwal saking masarakat.

Nurhayati (2009 : 4) ugi ngandharaken pamanggih ingkang sami ngengingi *sosiolinguistik*. *Sosiolinguistik* saged dipuntegesi ngelmu ingkang gayut kaliyan perangan-perangan satunggaling basa ingkang dipunginakaken kanthi nyata dening masarakatipun. Perkawis ingkang karembag ing *sosiolinguistik* inggih menika basa ingkang gayut kaliyan *penutur* basa kasebat minangka *anggota* masarakat. Setyaningsih (2008: 313) ugi ngandharaken bilih *sosiolinguistik* nyinau babagan basa ingkang gayutanipun kalihan masyarakat ingkang ngginakaken basa kasebat, ing antawisipun *aspek sosial, fungsional, situasional*, lan budaya.

Saking pangertosan-pangertosan wonten ing nginggil saged dipunpendhet dudutan bilih *sosiolinguistik* inggih menika satunggaling ngelmu ingkang nyinau babagan basa ingkang dipunginakaken manungsa wonten ing satunggaling masarakat. Basa ingkang dipunginakaken guru wonten ing wulangan Basa Jawi ugi kalebet *kajian sosiolinguistik*.

2. *Bilingualisme*

Bilingualisme gayut kaliyan panganggening kalih basa utawi kalih *kode* basa. *Bilingualisme* wonten ing basa Indonesia dipunwastani *kedwibahasaan*. Nababan (1986: 27) ngandharaken *bilingualisme* inggih menika pakulinan ngginakaken kalih basa wonten ing pasrawungan kalihan tiyang sanes. Pamanggih Nababan menika jumbuh kaliyan pamanggihipun Alwasilah (1985: 144), *bilingualisme* inggih menika pakulinan ngginakaken kalih basa. Katrampilan ngginakaken kalih basa kasebat dipunwastani *bilingualitas*.

Pangertosan *bilingualisme* ugi dipunandharaken Mackey (salebeting Chaer&Leoni, 2004: 87) bilih *bilingualisme* inggih menika panganggening kalih basa kanthi gentos-gentos antawisipun B1 lan B2 dening *penutur*. Dados anggenipun ngginakaken kalih basa menika boten sesarengan nanging gentos-gentos. Wonten kalanipun ngginakaken basa ibu, wonten kalanipun ugi ngginakaken basa *kedua* gumantung kaliyan kahanan.

Pamanggih-pamanggih wonten ing nginggil beda kaliyan pamanggihipun Chaer&Leoni (2004: 87) ingkang ngandharaken bilih *bilingualisme* inggih menika satunggaling *proses* wiwit *penutur* nguwaosi B1 lajeng mangertos sekedik ngengingi B2, lajeng mangertos B2 langkung kathah malih, ngantos dumugi saged nguwaosi B2 sami saenipun kaliyan B1.

Tiyang ingkang saged ngginakaken kalih basa utawi kalih *kode* basa dipunwastani *bilingual* (wonten ing basa Indonesia dipuwastani *dwibahasawan*). Sasanesipun *bilingualisme*, wonten malih *istilah*

multilingualisme (wonten ing basa Indonesia dipuwastani *keanekabahasaan*), inggih menika katrampilan nguwaosi basa langkung saking kalih basa dening satunggaling tiyang wonten ing pasrawunganipun ing masarakat (Chaer lan Leonie, 2004: 85). Tiyang ingkang saged ngginakaken basa langkung saking kalih basa/kode basa dipunwastani *multilingual*. Dene katrampilanipun ngginakaken langkung saking kalih basa kala wau dipunwastani *multilingualitas*.

Inggih dipunkajengaken saking ‘basa’ wonten ing mriki boten namung winates ing *langue* kados dene basa Jawi, basa Sunda, basa Minang, utawi basa Madura, nanging ngantos dumugi dialek utawi ragam basa, kados dialek Banyumasan, dialek Surabaya, lan sanes-sanesipun. Kados ingkang dipunandharaken Weinreich (salebeting Istiyo, 1996: 13), *bilingual* inggih menika panganggening kalih basa kanthi gantos-gantosan. Basa ingkang dipunkajengaken Weinreich wonten ing pangertosan menika ugi kalebet *dialek-dialek* saking satunggaling basa saha *variasi* utawi *ragam-ragam* satunggaling *dialek*.

Perangan jinising *kedwibahasaan* miturut Ohoiwutun (2004) salebeting Purwanita (2012: 10) jinising *kedwibahasaan* kaperang dados tiga: *kedwibahasaan majemuk*, *kedwibahasaan sejajar*, lan *kedwibahasaan kompleks*. *Kedwibahasaan majemuk* inggih menika katrampilan *penutur* anggenipun ngginakaken satunggaling basa langkung sae tinimbang basa ingkang setunggalipun. *Kedwibahasaan sejajar* inggih menika nalika katrampilan *penutur* ngginakaken kalih basa kasebat sami saenipun.

Kedwibahasaan kompleks inggih menika katrampilan *penutur* ngginakaken basa kekalih sami-sami kirang sae saengga nalika ngginakaken satunggaling basa pikantuk pangaribawa saking basa sanesipun utawi sawalikipun.

Dene miturut Nababan (1991: 31) perangan jinising *kedwibahasaan* menika namung kaperang dados kalih, inggih menika *bilingualisme sejajar* lan *bilingualisme majemuk*. *Bilingualisme sejajar* inggih menika katrampilan ingkang imbang utawi sami saenipun anggenipun ngginakaken kalih basa lan saged misah-misah panganggening basa-basa kasebut. *Bilingualisme majemuk* inggih menika menawi katrampilan *dwibahasawan* anggenipun ngginakaken B2 dereng sami saenipun kaliyan BI utawi basa ibu, saengga B2 pikantuk pangaribawa saking pakulinan basa kapisan.

3. Dwibahasawan

Sasanesipun *bilingualisme (kedwibahasaan)*, wonten ugi istilah *dwibahasawan*. Pangertosan ingkang umum ngengingi *dwibahasawan* inggih menika tiyang-tiyang ingkang saged ngginakaken basa *kedua*. Pangertosan sanesipun dipunandharaken dening Bloomfield (salebeting Kamaruddin, 1989: 3) *kedwibahasaan* inggih menika, “*the native like of two languages*” Dados miturut Bloomfield tiyang saged dipunwastani *bilingual* utawi *dwibahasawan* menawi tiyang menika saged nguwaosi B2 kadosdene tiyang kasebut nguwaosi B1.

Pamanggihipun Bloomfield menika radi beda kalihan pamanggihipun Robert Lado (salebeting Chaer lan Leonie, 2004: 85), ingkang ngandharaken bilih *bilingualisme* menika katrampilan ngginakaken basa dening

satunggaling tiyang kanthi sami saenipun utawi meh sami saenipun gumantung kaliyan kawruh tiyang kasebat, kadospundi kemawon tingkatipun. Saking andharan menika saged dipunmangertos bilih satunggaling tiyang sampun saged dipunwastani *bilingual (dwibahasawan)* menawi sampun ngginakaken kalih basa, senajan anggenipun ngginakaken basa *kedua* boten sami saenipun kaliyan basa ibu.

Miturut pamanggihipun Haugen (salebeting Chaer&Leonie, 2004:86) bilih tiyang ingkang *bilingual* boten kedah ngginakaken kekalih basa kasebut kanthi *aktif*, nanging cekap mangertos lan paham menapa tegesipun. Dados miturut Haugen tiyang cekap mangertos kalih basa kemawon sampun saged dipunsebat *bilingual* amargi tiyang ingkang nyinau basa asing (B2), katrampilan ngginakaken B2-nipun mesthi bakal wonten ing ngandhapipun *penutur asli* basa kasebut.

Pangertosan *bilingual* utawi *dwibahasawan* menika *arbitrer* lan boten gampang dipuntemtokaken teges ingkang mesthi (Kamaruddin, 1989: 3). *Tingkat* katrampilan *dwibahasawan* anggenipun ngginakaken basa-basa kasebat temtunipun beda-beda antawisipun tiyang setunggal lan setunggalipun gumantung kaliyan kawruh, pakulinan, lan kalodhangan tiyang kasebat ngginakaken basa-basa menika.

4. Dampak kedwibahasaan

Bilingualisme utawi *kedwibahasaan* saged paring pangaribawa dhateng *dwibahasawan*, saengga nuwuhaken *alih kode*, *campur kode*,

interferensi, saha *integrasi*. Pangertosan babagan prastawa-prastawa kasebat badhe kaandharaken ing ngandhapa menika.

a. *Alih kode*

Alih kode inggih menika prastawa gantosipun *kode* saking setunggal *kode* dhateng *kode* sanesipun. Dados, wiwitanipun *penutur* ngginakaken *kode* A (tuladhanipun basa Indonesia), lajeng gantos ngginakaken *kode* B (tuladhanipun basa Jawi). Gantosipun *kode* menika ingkang dipunsebat *alih kode*.

Appel (salebeting Chaer & Leonie, 2004 : 107) ngandharaken bilih *alih kode* menika *gejala peralihan pemakaian bahasa karena berubahnya situasi*. Tegesipun, ingkang dipunwastani *alih kode* inggih menika prastawa gantosipun basa utawi gantos ngginakaken basa sanesipun awit saking ewahing kahanan. Miturut pamanggihipun Hymes (Chaer&Leonie, 2004: 107 – 108) ingkang dipunsebat *alih kode* boten namung *antarbahasa* kemawon nanging saged ugi *alih kode* saking *ragam-ragam* utawi *gaya-gaya bahasa* ingkang wonten ing salebeting basa.

Alih kode kaperang dados kalih, inggih menika *alih kode intern* lan *alih kode ekstern* (Chaer & Leonie, 2004 : 114). *Alih kode intern* inggih menika *alih kode* ingkang kapanggihaken ing salebeting basa wonten ing negari kasebat. Tuladhanipun *alih kode intern* inggih menika saking basa *nasional* dados basa daerah utawi sawalikipun, saged ugi saking basa Jawi dados basa Sunda, lan sanes-sanesipun. *Alih kode ekstern* inggih menika *alih*

kode ingkang kawiwitan saking basanipun piyambak (basa utawi *ragam* ingkang dados *verbal repertoir* masarakat *tuturipun*) dados basa asing.

Sasanipun kaperang dados *alih kode intern* lan *alih kode ekstern*, *alih kode* ugi kaperang dados *alih kode sementara* lan *alih kode permanen*. *Alih kode sementara* inggih menika ewahing *kode* satunggaling *penutur* ingkang wekdalipun namung sawetawis kemawon. *Penutur* asring gantos-gantos *kode* basanipun, tuladhanipun menawi *penutur* ngginakaken basa Jawi, *penutur* lajeng gantos ngginakaken Basa Indonesia, lajeng gantos malih ngginakaken Basa Jawi utawi basa Inggris utawi basa sanesipun.

Alih kode permanen inggih menika ewahing *kode* basa ingkang sipatipun netep utawi kedadosan ngantos dumugi pungkasaning wicantenan. Tuladhanipun nalika wonten tiyang ingkang nembe kemawon tepang lajeng sami wicantenan. Wiwitanipun sami ngginakaken basa krama amargi dereng tepang sanget, ananging sasampunipun dangu anggenipun wicantenan lajeng sami akrab lajeng gantos *kode* ngginakaken basa Jawi *ragam* ngoko.

Saking andharan wonten ing nginggil saged dipunpendhet dudutan bilih *alih kode* menika prastawa gantosipun basa, gantosipun *dilek*, *ragam*, lan *gaya bahasa*. *Ragam santai* ewah dados *ragam resmi* utawi saking *ragam resmi* dados *ragam santai* ugi kalebet *alih kode*. Menawi ing basa Jawi, ewahipun basa saking basa Krama dados basa Ngoko utawi saking basa Ngoko dados basa Krama ugi kalebet *alih kode*.

b. *Campur kode*

Prastawa basa sasanesipun *alih kode* inggih menika *campur kode*. *Campur kode* inggih menika nyawuhaken kalih (menapa langkung) basa utawi *ragam* basa wonten ing satunggaling *tindak* basa. Miturut Nababan (1986: 32) cawuhing basa menika panci kekarepanipun *penutur*.

Campur kode gayut kalihan *alih kode*. Fasold (salebeting Chaer, 1985: 152) ngandharaken *kriteria gramatikal* kangge bedakaken *alih kode* lan *campur kode*. Menawi tiyang ngginakaken tembung utawi *frase* basa sanes ing salebeting basa ingkang saweg dipunginakaken, tiyang kasebat nglampahi *campur kode*. Ananging menawi setunggal *klausa* cetha gadhah *struktur gramatikal* basa sanesipun dipunsebat *alih kode*.

Adhedhasar pamanggih wonten ing nginggil, saged dipunpendhet dudutan bilih *campur kode* inggih menika kahanan nalika tiyang nyawuhaken kalih utawi langkung basa utawi *ragam* basa wonten ing satunggaling *tuturan* saking *tataran* tembung dumugi *frasa*.

Miturut Suwito (1983: 76) *campur kode* kaperang dados kalih, inggih menika.

- a) *Campur kode ke dalam (inner code mixing)*, inggih menika *campur kode* ingkang asalipun saking basa asli kanthi sedaya *variasinipun*.
- b) *Campur kode ke luar (outer code mixing)*, inggih menika *campur kode* ingkang asalipun saking basa asing.

Inkang kalebet *campur kode ke dalam (inner code mixing)* menika seselan tembung utawi *frasa* saking basa sanes ingkang taksih dados basa ing

satunggaling negari, basa nasional menapa basa daerah. Dene ingkang kalebet *campur kode ke luar (outer code mixing)* inggih menika seselan tembung utawi *frasa* saking basa asing ing salebeting basa nasional menapa dene basa daerah.

c. *Interferensi*

Istilah *interferensi* kapisan dipunginakaken dening Weinreich kangge ngandharaken wontenipun ewah-ewahan *sistem* satunggaling basa awit wontenipun *kontak basa* dening *penutur* ingkang *bilingual* (Chaer&Agustina, 2004: 120). Kadangkala tiyang boten kemutan nalika micara pikantuk pangaribawa basa sanes wonten ing salebeting basa ingkang saweg dipunginakaken. Kados ingkang dipunandharaken Kamaruddin (1989: 62) *interferensi* inggih menika pangaribawa ingkang boten dipunjarak saking satunggaling basa salebeting basa sanesipun.

Pangertosan *interferensi* wonten ing *Kamus Linguistik* (Kridalaksana, 2008: 95) inggih menika panganggening *unsur* basa sanes dening *bahasawan* ingkang *bilingual* kanthi *individu* wonten ing satunggaling basa. Adhedhasar pangertosan kasebat saged dipunmangertos bilih *interferensi* dumunung ing *diri individu bahasawan* nalika micara.

Kridalaksana (1985: 26) ngandharaken *interferensi* inggih menika ‘*penyimpangan*’ saking *kaidah-kaidah* satunggaling basa dening tiyang ingkang *bilingual (dwibahasawan)* amargi tiyang menika nguwaosi kalih basa. Awit tiyang menika nguwaosi kalih basa kadangkala nalika micara tiyang kasebat ngginakaken *sistem* kalih basa kasebat sesarengan pramila

nuwuhaken *interferensi*. Sami kaliyan Kridalaksana, Nababan (1986: 30) ugi nyebat *interferensi* minangka 'pengacauan' dening *penutur dwibahasawan* awit saking katrampilan basa ingkang boten imbang.

Wontenipun *interferensi* miturut Hartman&Stork (salebeting Alwasilah, 1985: 131) amargi pakulinan basa ibu utawi basa kapisan ingkang paring pangaribawa ing basa *kedua*. Dados ingkang saged nuwuhaken *interferensi* namung basa ibu, ingkang paring pangaribawa ing basa *kedua*. Ananging pamanggih menika beda kaliyan pamanggihipun Alwasilah (1985: 132). Alwasilah ngandharaken bilih boten namung basa ibu ingkang saged paring pangaribawa ing basa *kedua*, nanging basa *kedua* ugi saged paring pangaribawa ing basa ibu. Kekalihipun sami-sami saged paring pangaribawa. Basa ibu saged paring pangaribawa ing salebeting basa *kedua*, mekaten ugi basa *kedua* saged paring pangaribawa ing salebeting basa ibu. Miturut Rusyana (1989: 7) *interferensi* saged kapanggihaken wonten ing tataran *fonologi, morfologi, sintaksis, saha semantik*.

Saking pangertosan-pangertosan wonten ing nginggil saged dipunpendhet dudutan bilih *interferensi* inggih menika panganggening basa ingkang nyebal saking *kaidah* basa kasebat awit saking katrampilan *penutur* ingkang nguwaosi kalih basa utawi langkung. Wontenipun *interferensi* saged amargi basa ibu ingkang pikantuk pangaribawa basa *kedua*, saged ugi basa *kedua* ingkang pikantuk pangaribawa saking basa ibu.

1) Jinising *interferensi*

Miturut Ekowardono (1990: 15), *interferensi* kaperang dados tiga inggih menika *interferensi fonologis*, *interferensi leksikal* saha *interferensi gramatikal*. Pangertosan babagan jinis-jinising *interferensi* menika badhe kaandharaken ing ngandhap menika.

a) *Interferensi fonologis*

Interferensi fonologis inggih menika salah satunggaling *interferensi* ingkang gayut kaliyan suwanten, kecapan utawi lafal. Wujudipun *interferensi fonologis* inggih menika cawuhipun *fonem* satunggaling basa kaliyan *fonem* basa sanes. Suwanten-suwanten ingkang kalebet *interferensi fonologis* inggih menika suwanten *vokal*, *semivokal*, *konsonan*, *diftong*, lan *unsur* suwanten sanesipun.

Suwito (1983: 55) paring tuladha *interferensi fonologis* inggih menika nalika *penutur* basa Jawi ngucapaken tembung-tembung basa Indonesia ingkang nedhahaken “nami papan” ingkang wiwitan suwantenipun /b/, /d/, /g/, lan /j/. Tuladhanipun wonten ing tembung *Bandung*, *Deli*, *Gombang*, kaliyan *Jambi*. *Penutur* basa Jawi nalika ngucapaken tembung-tembung menika kadhangkala nambahaken suwanten-suwanten *nasal (sengau)* ing wiwitan tembung menika saengga anggenipun ngucapaken dados [mbanduŋ], [ndeli], [ŋgombon], lan [njambi].

Kaidah nasalisasi namung wonten ing *sistem fonologi* basa Jawi, menawi *sistem fonologi* basa Indonesia boten wonten *sistem nasalisasi*. Awit saking menika, panganggening *kaidah nasalisasi* kados tuladha ing nginggil

kalebet salah satunggaling *interferferensi fonologis* basa Jawi salebeting basa Indonesia *lisan*.

b) *Interferensi leksikal*

Interferensi leksikal inggih menika mlebetipun *unsur* basa sanes ingkang wujudipun tetembungan utawi *leksikal* wonten ing satunggaling basa. *Interferensi leksikal* saged kapanggihaken wonten ing sedaya jinising tembung lan *fungsinipun* ing salebeting ukara (Sudaryanto, 1993: 390). *Interferensi leksikal* kaperang dados kalih inggih menika *interferensi leksikal struktural* lan *interferensi leksikal adhedhasar kategori*. *Interferensi leksikal struktural* inggih menika *interferensi* ingkang gayut kaliyan kalepatan *susunan, organisasi*, lan panganggening tembung. *interferensi kategori* inggih menika *interferensi* salebeting *kelompok* tembung utawi *golongan* tembung.

c) *Interferensi gramatikal*

Interferensi gramatikal gayut kaliyan kalepatan panganggening wuwuhan lan *pola* reroncening tembung utawi ukara. Awit saking menika *interferensi gramatikal* kaperang dados kalih, inggih menika *interferensi sintaksis* lan *interferensi morfologis*.

(1) *Interferensi sintaksis*

Interferensi sintaksis kapanggihaken wonten ing tataran ukara, inggih menika awujud tata ukara utawi *pola* pandhapuking ukara. Tuladhanipun *interferensi sintaksis* kados ingkang dipunandharaken Abdulhayi, dkk (1985) kados ukara ing ngandhap menika:

(d) Penyakit sing **banget njengkelake** yaiku jamur sing jenenge *fungi imperfectie*.

Ukara menika ngginakaken *pola sintaksis* basa Indonesia. Ukara ingkang leres wonten ing basa Jawi inggih menika: Penyakit sing **njengkelake banget** yaiku jamur sing jenenge *fungi imperfectie*.

(2) *Interferensi Morfologis*

Istilah “*morfologi*” gayut kaliyan pandhapuking tembung saha ewah-ewahanipun. Dados ingkang dipunwastani *interferensi morfologis* inggih menika *interferensi* ingkang kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung saha ewah-ewahanipun. *interferensi morfologis* saged kapanggihaken wonten ing *proses* pandhapuking tembung mawi *afiksasi*, *reduplikasi*, saha *kompositum*.

Abdulhayi (1985) wonten ing panalitenipun kanthi irah-irahan *Interferensi Gramatikal Bahasa Indonesia pada Bahasa Jawa*, ngandharaken jinising *interferensi morfologis* wonten tiga cacahipun, inggih menika: (1) *interferensi unsur* pandhapuking tembung (UPT); (2) *interferensi pola proses morfologis* (PPM); lan (3) *interferensi kombinasi* UPT kaliyan PPM.

(a) *Interferensi unsur pandhapuking tembung (UPT)*

Interferensi UPT inggih menika *interferensi* ingkang dipunjalar dening wontenipun piranti pandhapuking tembung saking basa sanes salebeting pandhapuking tembung basa Jawi. *Unsur* menika saged awujud *bentuk dasar* utawi *afiks* ingkang dipunginakaken kangge ndhapuk tembung andhahan, tembung rangkep, utawi tembung camboran. Wonten ing

interferensi UPT, *unsur* ingkang kalebet *interferensi* boten namung saking basa sanes kemawon, nanging ugi saged saking *ragam* sanes, kadosta *interferensi unsur ragam* Ngoko salebeting *ragam* Krama utawi *interferensi unsur ragam* Krama salebeting *ragam* Ngoko.

Interferensi unsur bentuk dasar inggih menika *interferensi morfologis* awujud panganggening *bentuk dasar* basa sanes salebeting pandhapuking tembung basa Jawi. Wonten ing *interferensi unsur bentuk dasar* menika perangan ingkang ngemu *interferensi morfologis* basa sanes namung awujud *bentuk dasar*, dene *afiks* ingkang dipunginakaken inggih menika *afiks* basa Jawi. *Pola proses morfologis* ingkang dipunginakaken inggih menika *pola morfologis* basa Jawi.

Tuladhanipun tembung ingkang ngemu *interferensi unsur bentuk dasar* basa Indonesia inggih menika wonten ing ukara ngandhap menika.

- (1) Langkung rumiyin sumangga puja lan puji kita **panjatakan** dhumateng Gusti ingkang Maha asih... (Purwanita, 2012: 72).

Verba panjatakan wonten ing ukara (1) menika kadhapuk saking *BD* basa Indonesia {panjat} lan sufiks basa Jawi {-aken}. Wonten ing basa Jawi *morfem* {panjat} wonten imbanganipun, inggih menika *morfem* {atur}, saengga tembung **panjatakan** menawi wonten ing basa Jawi kedahipun dados **aturaken**, ingkang kadhapuk saking tembung lingga {atur} pikantuk sufiks {-aken}.

Tuladhanipun tembung ingkang ngemu *interferensi unsur bentuk dasar* basa Ngoko salebeting basa Krama inggih menika wonten ing ukara ngandhap menika.

- (15) Sampun **dipunbuka**? Kaca sangang ndasa. Yen mau LKS wis saged maca lancar saiki ngagem buku iki ganti, saged lancar napa boten. (82/R17)

Tembung **dipunbuka** kadhapuk saking *BD* Ngoko {buka} lan *prefiks* basa Krama {dipun-}. *Konteks* ukara wonten ing nginggil ngginakaken basa Krama pramila tembung ingkang dipunginakaken kedahipun tembung-tembung basa Krama. Tembung buka basa Kramanipun bikak, saengga tembung ingkang *baku* inggih menika **dipunbikak** ingkang kadhapuk saking tembung lingga {bikak} pikantuk *prefiks* {dipun-}.

Interferensi unsur afiks inggih menika *interferensi morfologis* ingkang awujud panganggening *afiks* basa sanes salebeting pandhapuking tembung basa Jawi. *Bentuk dasar* ingkang dipunginakaken inggih menika *bentuk dasar* basa Jawi. Tuladhanipun tembung ingkang ngemu *interferensi unsur afiks* inggih menika wonten ing ukara ngandhap menika.

- (13) Manungsa menika **terkadhang** boten nyadari lepatipun, pramila kula saestu nyuwun gunging samudra pangaksami (Purwanita, 2012: 77).

Tembung **terkadhang** kadhapuk saking *BD* basa Jawi {kadhang} lan *afiks* basa Indonesia {*ter-*}. Wonten ing basa Jawi tembung **terkadhang** *proses* morfologisipun ingkang leres ngginakaken *kompositum*, inggih menika morfem {kadhang} sumambung kaliyan morfem {kala} saengga dados **kadhang kala**.

Tuladhanipun tembung ingkang ngemu *interferensi unsur afiks* basa Krama salebeting basa Ngoko inggih menika wonten ing ukara ngandhap menika.

- (35) Kuwi nang kono ana crita rakyat, Nyi Ageng Bagelen, ingkang **nyritakaken** salah sijining babat tanah Jawi. Cah lanang kae mburi pojok, diwaos. (66/R3)

Tembung **nyritakaken** ing ukara wonten nginggil kadhapuk saking *BD* Ngoko {crita} lan *afiks* Krama {N-/-aken} kanthi *alomorf* {ny-}. *Konteks* ukara wonten ing nginggil ngginakaken *ragam* Ngoko, pramila tembung saha afiksupun kedahipun ngginakaken *ragam* Ngoko. *Afiks* {N-} saged dipunginakaken wonten ing *ragam* Krama utawi Ngoko, nanging *afiks* {-aken} namung saged dipunginakaken wonten ing *ragam* Krama. *Afiks* {-aken} wonten ing basa Ngoko dados {-ake}, saengga tembung ingkang baku inggih menika **nyritakake** ingkang kadhapuk saking *BD* {crita} pikantuk *afiks* {N-/-ake}.

(b) Interferensi pola proses morfologis (PPM)

Interferensi pola proses morfologis (PPM) inggih menika *interferensi morfologis* ingkang wujudipun panganggening *pola proses morfologis* basa sanes wonten ing pandhapuking tembung basa Jawi. Tuladhanipun *interferensi pola proses morfologis* inggih menika wonten ing ukara ing ngandhap menika.

- (20) Bapa Maryono sekaliyan ibu namung saged **manyuwun** supados adicara menika saged kaleksanan kanthi lancar dumugi pungkasan samangke (Purwanita, 2012: 81).

Verba manyuwun kadhapuk saking *BD* {nyuwun} pikantuk *afiks* {ma-}. Panganggening *afiks* {ma-} kasebat amargi pikantuk pangaribawa saking *afiks* {me-} basa Indonesia salebeting tembung *meminta*. *Afiks* {ma-} namung gadhah fungsi ndapuk *verba aktif intransitif*, kamangka tembung ingkang

dipunkajengaken dening *penutur* menika *verba aktif transitif*. Kedahipun tembung **manyuwun** dipungantos tembung **nyuwun** kemawon amargi morfem {nyuwun} sampun mujudaken *verba aktif transitif*.

(c) *Interferensi kombinasi*

Interferensi kombinasi inggih menika wontenipun *interferensi unsur* saha *pola* sesarengan salebeting setunggal tembung. Tuladhanipun *interferensi kombinasi* inggih menika wonten ing ukara ngandhap menika.

- (35) Bapak, Ibu, saha para lenggah sedaya kasuwun midhangetaken sarta **nyeksekaken** lampahing akad nikah menika, lajeng paring paseksen sah menapa botenipun akad nikah (Purwanita, 2012: 89).

Tembung **nyeksekaken** kadhapuk saking *BD* {saksi} saha *konfiks* {N/-aken}. Tembung **nyeksekaken** ngemu *interferensi kombinasi* saking *unsur* saha *pola proses morfologis*. *Interferensi unsur* ing pandhapuking tembung **nyeksekaken** awujud panganggening *BD* {saksi} minangka tembung basa Indonesia. *Afiks* {N/-aken} menika *afiks* basa Jawi nanging panganggening {N/-aken} wonten ing *BD* {saksi} menika boten baku. Pola *afiksasi* menika pikantuk pangaribawa saking pola *afiksasi* basa Indonesia *menyaksikan*. Tembung ingkang baku inggih menika tembung mirsani ingkang kadhapuk saking *BD* {pirsa} pikantuk *afiks* {N/-i}.

d. *Integrasi*

Sasanipun *interferensi*, wonten ugi istilah *integrasi*. *Integrasi* tuwuh menawi wonten unsur serapan saking basa sanes nanging sampun dipunakeni minangka pakulinan ingkang limrah amargi sampun saged *adaptasi* kaliyan *sistem* basa penyerapipun (Sudaryanto, 1993: 391). *Interferensi* kaliyan

integrasi sami-sami ngginakaken unsur basa sanes salebeting basa ingkang saweg dipunginakaken *penutur*. Ananging kekalihipun beda amargi *interferensi* dipunanggep kalepatan utawi *penyimpangan*, dene *integrasi* dipunanggep perkawis ingkang limrah wonten ing masarakat. *Integrasi* dipunanggep wigatos lan dipunbetahaken kangge pangrembakaning basa amargi *unsur-unsur* serapanipun dereng wonten padananipun wonten ing basa *penyerap*.

Integrasi boten dipunanggep lepat amargi (1) *unsur* menika sampun dangu dipunginakaken masarakat saengga tiyang boten ndadosaken perkawis basa donoripun saking pundi, lan (2) anggenipun ngginakaken dereng dangu, nanging panci dereng wonten padananipun wonten ing basa *penyerap* lan saged langkung ngrembaka saengga dipunanggep perlu lan wigatos (Sudaryanto, 1993: 391).

Kadosdene *interferensi*, *integrasi* ugi saged kapanggihaken wonten ing sedaya tataran basa, nanging kathah-kathahipun ingkang kapanggihaken inggih menika *integrasi* ingkang awujud tembung lan *integrasi tata bentuk*. Tuladhanipun *integrasi* ing salebeting Basa Jawi ingkang awujud tembung inggih menika tembung kursi, agama, cendhela, canggih, tegang, pejabat, lan sanes-sanesipun (Sudaryanto, 1993: 392). Tembung kursi lan agama sampun dipunanggep limrah wonten ing Basa Jawi amargi sampun dangu dipunginakaken wonten ing Basa Jawi. Menawi tembung canggih, tegang lan pejabat dereng dangu dipunginakaken wonten ing Basa Jawi nanging

tembung-tembung menika dereng wonten padananipun wonten ing Basa Jawi saengga wontenipun tembung-tembung menika dipunbetahaken sanget.

Sasanesipun *integrasi* ingkang wujudipun tembung, kathah ugi kapanggihaken *integrasi tata bentuk*. Miturut Sudaryanto (1993: 392), wonten ing basa Jawi, *integrasi tata bentuk* saged awujud tembung andhahan (*afiksasi*), tembung rangkep (*reduplikasi*) lan tembung camboran (*kompositum*). Tuladhanipun *integrasi tata bentuk* inggih menika tembung *pelukis, kritikus, aktivitas, daerah-daerah, soal-soal, rumah sakit*, lan sanes-sanesipun.

Wontenipun *integrasi* saking basa Indonesia menapa dene basa manca ing salebeting basa Jawi dipunanggep kathah paring paedah kangge ngrembakanipun basa Jawi. Awit wontenipun *integrasi* saking basa sanes, basa Jawi saged ngrembaka jumbuh kaliyan majengipin masarakat lan kabetahan penuturipun.

5. Proses morfologis basa Jawi

Proses *morfologis* kaperang dados tiga, inggih menika: (1) *afiksasi*, (2) *reduplikasi*, lan (3) *kompositum* (Mulyana, 2007: 17). Pangertosan jinising *proses morfologis* menika badhe kaandharaken ing ngandhap menika.

a. Afiksasi

Afiksasi kaperang dados sekawan, inggih menika ater-ater (*prefiks*), seselan (*infiks*), panambang (*sufiks*), saha wuwuhan sesarengan (*konfiks*). Miturut Mulyana (2007: 17), proses ewah-ewahanipun inggih menika: 1) *prefiks*, dipunparingaken wonten ing ngajenging tembung, prosesipun

dipunwastani *prefiksasi*. Wonten ing basa Jawi, *prefiks* dipunsebat ater-ater, 2) *infiks*, dipunparingaken wonten tengah-tengahing tembung, prosesipun dipunwastani *infiksasi*. *Infiks* wonten ing basa Jawi dipunwastani seselan, 3) *sufiks*, dipunparingaken wonten ing pungkasaning tembung, prosesipun dipunwastani *sufiksasi*. *Sufiks* wonten ing basa Jawi dipunsebat panambang, 4) *konfiks*, dipunparingaken wonten ing ngajeng lan wingkingipun tembung, prosesipun dipunwastani *konfiksasi*. Wonten ing basa Jawi *konfiks* dipunsebat wuwuhan sesarengan. Wuwuhan sesarengan kaperang dados 2, inggih menika wuwuhan sesarengan rumaket saha wuwuhan sesarengan limrah (Sasangka, 1989: 60).

Tabel 1. Jinising Afiks Basa Jawi

<i>Prefiks</i>	<i>Sufiks</i>	<i>Infiks</i>	<i>Konfiks</i>	
			Rumaket	Limrah
{N-}	{-i}	{-um-}	{ka-an}	{N-i}
{a-} utawi bawa ha	{-a}	{-in-}	{ke-en}	{N-a}
{ka-}	{-e}	{-er-}	{pa-an}	{N-e}
{ke-}	{-en}	{-el-}	{paN-an}	{N-ake}
{dak-}, {kok-}, {di-}	{-an}		{pra-an}	{N-ana}
{sa-}	{-na}			{di-i}
{pa-}	{-ana}			{di-a}
{pa-N}	{-ane}			{dak-ana}
{pi-}	{-ake}			{sa-e}
{pra-}				{kok-i}
{pri-}				{kok-ake}
{tar-}				(-in-) + -an
{kami-}, {kuma-}, {kapi-}				lsp.

b. *Reduplikasi*

Reduplikasi inggih menika proses ngrangkeping tembung, saged mawi ewahipun suwanten menapa boten. Tembung rangkep ing basa Jawi wonten

tiga inggih menika tembung dwipurwa, tembung dwilingga, saha tembung dwiwasana.

1) Dwipurwa

Dwipurwa kadhapuk saking tembung dwi lan purwa. Dwi tegesipun ‘kalih’, purwa tegesipun ‘wiwitan’. Dados tembung dwipurwa inggih menika tembung ingkang wanda wiwitanipun dipunrangkep. Tuladhanipun:

tenger → te + (te-nger) = tetenger

bungah → bu + (bu-ngah) = bubungah → bebungah

mangan → ma + (ma-ngan) = mamangan → memangan

Dwipurwa saged andhapuk tembung lingga dados tembung aran saha tembung kriya sarta ngemu teges (1) nindakaken satunggaling bab kados ingkang dipunsebataken lingganipun, lan (2) ndadosaken satunggaling bab kados ingkang dipunsebataken lingganipun (Sasangka, 1989: 74). Dwipurwa kalebet golongananing tembung pramila tembung dwipurwa saged dipunparingi wuwuhan, inggih menika ater-ater lan panambang.

2) Tembung dwilingga

Tembung dwilingga menika tembung lingga ingkang dipunrangkep. Tembung lingga kaperang dados kalih inggih menika dwilingga saha dwilingga salin swara. Tembung dwilingga inggih menika tembung lingga ingkang dipunrangkep dados kalih, dene tembung dwilingga salin swara inggih menika tembung lingga ingkang dipunrangkep dados kalih nanging salah satunggaling tembung wonten swanten ingkang ewah. Tuladhanipun tembung dwilingga inggih menika:

gedhe → gedhe-gedhe

celuk → celuk-celuk

Tuladhanipun tembung dwilingga salin swara:

gedhe → gedha-gedhe

celuk → celak-celuk

Tembung dwilingga lan dwilingga salin swara saged dipunparingi wuwuhan ingkang wujudipun ater-ater, seselan, lan panambang. Tembung dwilingga lan dwilingga salin swara ngemu teges (a) kathah (*pluralitas*), (b) mbangetaken surasa (*penekanan*), (c) boten cetha (*ketidaktentuan*), lan saged ugi ngemu teges (d) ‘senajan’ lan ‘tansah’ (Sasangka, 1989: 77-78).

3) Tembung dwiwasana

Dwiwasana kadhapak saking tembung dwi lan wasana. Dwi tegesipun ‘kalih’, wasana tegesipun ‘pungkasan’. Dados dwiwasana inggih menika tembung ingkang wanda pungkasanipun dipunrangkep. Tuladhanipun:

cingak → (ci-ngak) + ngak = cengingak

cengis → (ce-ngis) + ngis = cengingis

Tembung dwiwasana ugi saged dipunparingi wuwuhan kados tembung-tembung sanesipun.

c. Kompositum

Kompositum inggih menika proses manunggaling kalih *morfem asal*, saged mawi wuwuhan menapa boten. Wontenipun *Kompositum* nuwuhaken wujuding tembung ingkang dipunwastani tembung camboran. Tembung

camboran dipundamel kangge nuwuhaken makna enggal saking makna asalipun.

6. Proses Morfologis basa Indonesia

Proses morfologis basa Indonesia ugi kaperang dados tiga inggih menika *afiksasi*, *reduplikasi* saha *kompositum*.

a. Afiksasi

Afiksasi wonten ing basa Indonesia ugi kaperang dados sekawan kadosdene wonten ing basa Jawi, inggih menika *prefiks*, *infiks*, *sufiks*, saha *konfik*. Wujudipun *afiks* wonten ing basa Indonesia kaandharaken wonten ing tabel ing ngandhap menika.

Tabel 2. Andharan Jinising Afiks Basa Indonesia

Prefiks	Sufiks	Infiks	Konfiks
meN-	-kan	-el-	peN-/-an
ber-	-an	-er-	pe-/-an
di-	-i	-em-	per-/-an
ter-	-nya		ber-/-an
peN-	-wan		ke-/-an
pe-	-wati		se-/-nya
se-	-is		
per-	-man		
pra-	-da		
ke-	-wi		
a-			
maha-			
para-			

b. Reduplikasi

Jinisipun *reduplikasi* wonten ing basa Indonesia sami kaliyan *reduplikasi* wonten ing basa Jawi. Miturut Ramlan (1987: 69), *reduplikasi* kaperang dados sekawan, inggih menika *perulangan seluruh*, *perulangan*

sebagian, perulangan yang berkombinasi dengan proses pembubuhan afiks, lan perulangan dengan perubahan fonem.

c. *Komposisi utawi kata majemuk*

Kata majemuk inggih menika tembung ingkang kadhapuk saking kalih tembung sumambung dados setunggal (Ramlan, 1987: 76). Tegesipun, *kata majemuk* minangka manunggaling kalih tembung ingkang nuwuhaken tembung enggal. Awit saking menika, *kata majemuk* kadangkala sisah dipunbedakaken kaliyan *frase*. Tetenger kata majemuk miturut Ramlan (1987: 78-79) inggih menika salah setunggal unsuripun awujud *pokok* tembung lan unsur-unsuripun boten saged dipunpisah-pisah.

7. Jinising tembung

Miturut pamanggihipun Sasangka (1989: 83) jinising tembung cacahipun wonten sedasa, kados ing ngandhap menika:

- a. tembung aran, inggih menika tembung ingkang gadhah teges mratelakaken nama barang utawi menapa kemawon ingkang dipunanggep barang.
- b. tembung kriya, inggih menika tembung ingkang mratelakaken solah bawa utawi tandang gawe.
- c. tembung kaanan, inggih menika tembung ingkang gadhah teges mratelakaken kaanan utawi watak satunggaling bab utawi barang.
- d. tembung katrangan, inggih menika tembung ingkang paring katrangan kaliyan tembung sanes, tuladhanipun: rada, arep, banget, padha, bokmenawa, bisa, durung.

- e. tembung sesulih, inggih menika tembung ingkang dipunginakaken minangka sesulih tiyang, barang utawi menapa kemawon ingkang dipunanggep barang.
- f. tembung wilangan, inggih menika tembung ingkang mratelakaken gunggungipun barang.
- g. tembung ancer-ancer, inggih menika tembung ingkang ginanipun kangge ngancer-anceri papan, utawi minangka panggandheng tembung setunggal lan setunggalipun.
- h. tembung panggandheng, inggih menika tembung ingkang ginanipun kangge nglajengaken utawi nggandheng ukara.
- i. tembung panyeru, inggih menika tembung ingkang nggambaraken wedharing raos remen, bingah, kaget, kuciwa, sisah, gumun, lan sanes-sanesipun.
- j. Tembung panyilah (kata sandang), tembung ingkang dipunginakaken kangge nyilahaken barang, bab, lan sanes-sanesipun.

8. Tingkat Tutur Basa Jawi

Tingkat tutur inggih menika *variasi* basa ingkang anggenipun mbedakaken dipuntemtokaken dening anggepan *penutur* dhateng *mitra* tuturipun (Sudaryanto, 1993: 365). Anggepan *penutur* dhateng *mitra* tuturipun menika gayut kaliyan perkawis *sosial* salebeting wicantenan ingkang awujud *status sosial penutur*, caketipun pasederekan utawi kekancan antawisipun *penutur* kaliyan *mitra tutur*, ancasipun wicantenan, yuswanipun *penutur*, lan sanes-sanesipun. Perkawis-perkawis menika ingkang saged paring

pangaribawa kadospundi wujud tuturan ingkang dipunginakaken kangge wicantenan.

Tingkat tutur wonten ing basa Jawi asring dipunsebat unggah-ungguhing basa. Unggah-ungguhing basa Jawi kaperang dados tiga, inggih menika basa Ngoko, basa Madya lan basa Krama (Setiyanto, 2010: 26). Ananging menawi wonten ing *morfologi* basa Jawi tingkat tutur basa Jawi menika namung saged kaperang dados kalih, inggih menika basa Jawi Ngoko lan basa Jawi Krama (Sudaryanto, 1993: 151).

Tetembungan wonten ing basa Ngoko beda kaliyan basa Krama. Bedanipun wujud tetembungan menika sampun dipuntemtokaken lan kedah dipunginakaken kanthi ajeg lan trep kangge ndapuk tataran basa ingkang langkung inggil kadosta *frasa, klausa* lan ukara (Sudaryanto, 1993: 365). Pandhapuking tembung, *frasa, klausa*, utawi ukara menika boten pareng cawuh antawisipun tembung-tembung basa Ngoko lan basa Krama. Menawi ngantos cawuh antawisipun tembung-tembung basa Ngoko kaliyan basa Krama bakal nedhahaken bilih penuturipun kirang nguwaosi kaidah unggah-ungguhing basa.

Miturut Soepomo (Salebeting Sudaryanto, 1993: 368) saben tingkat tutur gadhah makna piyambak. Basa Ngoko gadhah makna nedhahaken boten wonten watesan antawisipun penutur lan mitra tutur, nedhahaken *tingkat keakraban*. Basa Krama gadhah makna sopan lan kurmat. Tegesipun, basa Krama dipunginakaken kangge nedhahaken raos sopan lan kurmatipun *penutur* dhateng mitra tuturipun. Dene basa Madya utawi tingkat tutur madya gadhah makna antawisipun ngoko lan krama, inggih menika makna sedengan.

Tegesipun dipunginakaken kangge nedhahaken raos sopan ingkang sedeng kemawon.

B. Panaliten ingkang Jumbuh

Panaliten ingkang jumbuh kaliyan panaliten menika inggih menika,

1. Panalitenipun Septi Purwanita (2012) ingkang irah-irahanipun “*Interferensi Morfologis Bahasa Indonesia dalam Penggunaan Bahasa Jawa pada Upacara Pernikahan Adat Jawa*”. Panaliten menika sami-sami panaliten *deskriptif* ingkang gayut kaliyan *interferensi morfologis* salebeting basa Jawi. Bedanipun panaliten Septi Purwanita kaliyan panaliten menika inggih menika wonten ing sumber datanipun. Panaliten ingkang dipuntindakaken dening Septi Purwanita sumber datanipun panganggening basa Jawi dening pranatacara utawi pamedhar sabda wonten ing *upacara pernikahan* adat Jawa, menawi ing panaliten menika sumber datanipun inggih menika andharan guru basa Jawi ing wulangan Basa Jawi. Asiling panalitenipun Septi Purwanita inggih menika bilih *interferensi morfologis* basa Indonesia wonten ing panganggening basa Jawi ing upacara pernikahan adat Jawa jinisipun wonten tiga, inggih menika (1) *interferensi unsur*, (2) *interferensi pola*, lan (3) *interferensi kombinasi*.
2. Panalitenipun Abdulhayi (1985) kanthi irah-irahan *Interferensi Gramatikal Bahasa Indonesia dalam Bahasa Jawa*. Panaliten menika awujud panaliten *kualitatif* ingkang datanipun awujud data lisan saha data tulis. Papan panalitenipun wonten ing Daerah Istimewa Yogyakarta (DIY). Asiling panaliten inggih menika kapanggihaken *interferensi morfologis* saha

interferensi sintaksis basa Indonesia salebeting panganggening basa Jawi lisan saha seratan.

3. Panalitenipun Sukardi (1989) kanthi irah-irahan “*Interferensi Bahasa Indonesia ke dalam Bahasa Jawa dalam Mekar Sari*”. Panaliten menika ngandharaken *interferensi* basa Indonesia salebeting basa Jawi wonten ing majalah Mekar Sari edisi 1977. Asiling panaliten menika inggih menika manggihaken (1) *interferensi gramatikal* awujud pandhapuking tembung mawi *afiksasi*, pandhapuking tembung rangkep, *frase* lan tata ukara, (2) *interferensi leksikal* awujud tembung-tembung saking basa sanes ingkang wonten *padananipun* ing basa Jawi.

BAB III

CARA PANALITEN

A. Jinising Panaliten

Jinising panaliten inggih menika panaliten *deskriptif*. Miturut Sudaryanto (1992) panaliten *deskriptif* inggih menika panaliten ingkang ngandharaken perkawis ingkang dipuntliti adhedhasar kasunyatan utawi prastawa ingkang wonten ing masarakat. Panaliten menika badhe ngandharaken *interferensi morfologis* ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo.

Asiling panaliten dipunandharaken kanthi *deskriptif*, inggih menika ngandharaken *data* kados menapa wontenipun. Asiling panaliten ingkang badhe kaandharaken jumbuh kaliyan watesaning perkawis inggih menika jinising *interferensi morfologis* saha *proses morfologis* ingkang katindakaken guru ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo.

B. Data lan Sumbering Data

Data panaliten menika *data lisan* ingkang awujud tetembungan. Tembung-tembung ingkang dados *data* panaliten inggih menika tembung-tembung ingkang ngemu *interferensi morfologis* saking basa utawi ragam sanes. Sumber *datanipun* inggih menika andharan guru basa Jawi ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo. Panaliten dipuntindakaken wulan Februari dumugi wulan Mei 2013.

C. Caranipun Ngempalaken *Data*

Cara ngempalaken *data* ing panaliten menika inggih menika kanthi nyemak. Panaliti nyemak panganggening basa Jawi dening guru basa Jawi ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo. Panaliti ndherek mlebet wonten kelas nalika guru Basa Jawi menika ngasta, lajeng panaliti nyemak saking wingking panganggening basa Jawi dening guru menika nalika ngasta basa Jawi. Saking nyemak menika panaliti saged manggihaken tetembungan ingkang ngemu *interferensi* lan nindakaken *analisis* sawetawis.

Cara ngempalaken *data* ngginakaken cara nyemak wonten kalih, inggih menika *teknik dasar* lan *teknik lanjutan*. *Teknik dasar* ingkang dipunginakaken inggih menika teknik *Simak Bebas Libat Cakap (SBLC)*. Adhedhasar *teknik SBLC*, nalika ngempalaken *data* panaliti boten ndherek wonten wicantenan. Dados wonten ing panaliten menika panaliti *berpartisipasi pasif*. Panaliti namung nyemak lan nggatosaken menapa ingkang dipunandharaken guru nalika mulang Basa Jawi. Teknik SBLC dipunginakaken kangge manggihaken tembung ingkang ngemu *interferensi morfologis*, salajengipun tembung menika dipuntetepaken jinising *interferensi morfologis*, saha proses morfologisipun adhedhasar *persepsi* panaliti.

Teknik lanjutan wujudipun *teknik rekam* lan *teknik catat*. *Teknik rekam* caranipun kanthi ngrekam panganggening basa dening Guru Basa Jawi saengga kapanggihaken *data rekaman*. Alat ingkang dipunginakaken kangge ngrekam inggih menika *camera digital (camdig)*. *Proses perekaman* katindakaken kanthi

ngatos-atos saengga boten mangaribawani wulangan pramila data ingkang kapanggihaken minangka *data* ingkang *natural* utawi murni.

Teknik catat katindakaken nalika nyemak, *transkripsi data*, lan nalika nyathet wonten ing kertu *data*. Kertu *data* kaperang dados sekawan perangan, inggih menika (1) perangan nomer *data*, (2) sumber *data*, (3) *data*, (4) katrangan ingkang ngemot jinising *interferensi*, *proses morfologisipun*, saha tembung ingkang baku. Nomer *data* inggih menika perangan ingkang ngemot nomer urut *data*. Perangan sumber *data* ngemot nomer *rekaman data* kasebat lan wonten ing menit kaping pinten *data* kasebat kapanggihaken. Tuladhanipun: R7/04, tegesipun *data* menika wonten ing *rekaman* kaping pitu menit kaping sekawan. Perangan *data* ngemot ukara ingkang dados *konteks* saking *data* kasebat. Perangan katrangan minangka andharan saking *data* kasebat. Wujud kertu datanipun kados ing ngandhap menika.

Nomer <i>Data</i> : 39
Sumber: R7/04
<i>Data</i> : Tembungnya nyerat utawi kata nyerat.
Jinis: <i>interferensi unsur</i> pandhapuking tembung <i>Proses morfologis</i> : tembungnya <div style="text-align: center;"> <pre> graph TD   A[Tembung/BJ] --- B[-nya}/BI] </pre> </div>
Tembung ingkang baku: tembunge <div style="text-align: center;"> <pre> graph TD   A[tembung} --- B[-e} </pre> </div>
090413

Tabel 3: kertu *data*

Salebeting kertu *data* ugi kaserat *kode* ingkang ngemot katrangan wekdal kapan *data* kasebat kapanggihaken. *Kode* kasebat kaserat wonten ing salebeting

kertu *data* ingkang paling ngandhap. Tuladhanipun *kode*: 090413, tegesipun *rekaman* kasebat dipunpendhet surya kaping sanga, wulan April, taun 2013.

D. Pirantining Panaliten

Piranti wonten ing panaliten menika inggih menika panaliti piyambak ingkang dipunbiyantu ngginakaken *alat rekam* lan *alat tulis* sarta kertu *data* ingkang ngemot nomer *data*, sumber *data*, *data*, lan katrangan. Tegesipun panaliti piyambak ingkang dados piranti panaliten wonten ing mriki amargi panaliti minangka piranti ingkang saged manggihaken tembung-tembung ingkang ngemu *interferensi morfologis*. Makaten ugi ingkang dipunandharaken Moleong (2001: 121), *istilah* manungsa ingkang dados piranti panaliten menika leres amargi panaliti ingkang dados menapa kemawon sedayanipun wonten ing sedaya *proses* panaliten.

Wonten ing panaliten menika panaliti ingkang manggihaken data lan nemtokaken *jinising interferensi* saha *proses morfologisipun*. Panaliti miwiti saking manggihaken tembung-tembung ingkang ngemu *interferensi morfologis*, dipunlajengaken mangertosi *jinising interferensi* saha *proses morfologis* salebeting tembung menika. Salajengipun *data dipunanalisis* kanthi dipunjumbuhaken kaliyan teori inggih menika *teori sosiolinguistik* kangge nemtokaken *jinising interferensi morfologis* lan *teori morfologi* kangge nemtokaken *proses morfologis*.

Adhedhasar menika, piranti ingkang utama inggih menika panaliti kanthi dipunbiyantu *alat rekam*, *alat tulis* lan kertu *data*. *Alat rekam* dipunginakaken kangge ngrekam basa ingkang dipunginakaken guru basa Jawi

nalika mulang. *Alat tulis* dipunginakaken kangge nyerat perkawis-perkawis ingkang penting, lan kertu *data* dipunginakaken kangge nyerat wujudipun tembung ingkang ngemu *interferensi morfologis*, jinising *interferensi morfologis* saha *proses morfologisipun*.

E. Caranipun Ngalalisis Data

Caranipun nganalisis *data* wonten ing panaliten menika dipunwiwiti nalika panaliti nyemak panganggening basa Jawi ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo. Nalika nyemak panaliti nindakaken *analisis* sawetawis kanthi manggihaken tembung-tembung ingkang kinten-kinten kalebet *interferensi morfologis* lan nemtokaken jinising *interferensi morfologis* saha proses morfologisipun.

Analisis ugi kalampahaken nalika nganalisis *data rekaman* kangge manggihaken data ingkang kelangkung utawi boten kaserat nalika panaliti nyemak wonten kelas. *Data rekaman* ingkang sampun dipunasilaken dipundamel *transkripsi data*. Sasampunipun *data* awujud seratan lajeng *data dipunreduksi*, inggih menika milah tembung-tembung ingkang kalebet *interferensi morfologis* lan mbucal perangan-perangan ingkang boten dipunginakaken utawi boten kalebet *interferensi morfologis*.

Sasampunipun data dipunreduksi lajeng dipunserat wonten ing kertu *data*, lajeng dipunanalisis jinising *interferensi morfologis* saha *proses morfologisipun*. Anggenipun *nganalisis* dipunjumbuhaken kaliyan teori inggih menika teori *sosiolinguistik* kangge nemtokaken jinising *interferensi morfologis* lan teori *morfologi* kangge nemtokaken *proses morfologis*. Sasampunipun data dipunanalisis

lajeng dipunpantha-pantha kangge milah data ingkang badhe dipunandharaken wonten ing asiling panaliten lan dipunpendhet dudutan.

F. *Validitas saha Reliabilitas*

Cara ngesahaken *data* ing panaliten menika ngginakaken *validitas saha reliabilitas*. *Validitas* ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika inggih menika *experts judgement*. *Experts judgement* ing panaliten menika dipuntindakaken kanthi cara *konsultasi* utawi rembagan kaliyan tiyang ingkang ahli. Ahli ingkang dipunkajengaken ing panaliten menika dosen *pembimbing*. *Konsultasi* kaliyan dosen *pembimbing* ancasipun supados pikantuk *kebenaran*. *Validitas data* dipunajib saged kapanggihaken saking lampah menika amargi dosen *pembimbing* minangka tiyang ingkang ahli ing *bidang* panaliten ingkang dipunbimbing.

Caranipun ngesahaken *data* ing panaliten menika ugi ngginakaken *reliabilitas*, inggih menika *reliabilitas stabilitas saha triangulasi teori*. *Realibilitas* inggih menika cara nguji *data* panaliten kanthi tlti. *Reliabilitas stabilitas* dipuntindakaken kanthi ngambali anggenipun mirengaken *rekaman, transkripsi data, reduksi*, saha klasifikasi data, dumugi analisis data ngantos pikantuk *data* ingkang ajeg. *Data* ingkang sampun dipunkempalaken saking *proses* ngambali kalawau lajeng dipunkaji malih dijumbuh kaliyan perkawis ingkang badhe dipunrembag inggih menika jinising *interferensi morfologis saha proses morfologisipun*.

Triangulasi teori inggih menika anggenipun nganalisis *data* adhedhasar teori ingkang beda utawi nganalisis *data* ingkang sami kaliyan teori ingkang beda

(Setiyadi, 2006: 32). *Aplikasi saking validitas triangulasi teori* ing panaliten menika tuladhanipun:

*“Ning kaya kowe kabeh ki minangka wong sing ning alam donya mligine tanah Jawa ki ra patek nggatekke karo **kapustakaan** basa Jawa.” (R3/03, 020413)*

Ukara ing nginggil ngemu *interferensi kombinasi unsur saha pola*. Tembung **kapustakaan** wonten ing ukara menika kadhapuk saking tembung lingga {pustaka} pikantuk *afiks* {ka-/-an}. *Interferensi pola* wonten ing tembung **kapustakaan** jalaran *pola* pandhapuking tembung **kapustakaan** ngginakaken *pola* pandhapuking tembung *kepustakaan* (BI). Ananging wonten ing *teori morfologi* basa Indonesia boten wonten ater-ater{ka-}. Ater-ater {ka-} menika ater-ater basa Jawi. Menawi dipunjumbuhaken kaliyan *teori morfologi* basa Jawi, panambang {-an} wonten ing tembung **kapustakaan** ugi sanes *afiks* Basa Jawi amargi panambang {-an} wonten ing basa Jawi menawi sumambung ing tembung ingkang pungkasanipun awujud vokal bakal dados ewah. *Proses* morfologisipun wonten ing basa Jawi inggih menika (pustaka + ka-/-an = kapustakan). Dados cetha bilih tembung kapustakaan menika ngemu *interferensi* saking basa Indonesia, inggih menika kombinasi *unsur saha pola* pandhapuking tembung basa Indonesia. Tembung ingkang leres inggih menika **kapustakan**, ingkang kadhapuk saking BD {pustaka} pikantuk *konfiks* {ka-/-an}.

BAB IV

ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGANIPUN

A. Asiling Panaliten

Asiling panaliten menika ngandharaken jinising *interferensi morfologis* ingkang katindakaken guru ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo saha *proses* morfologisipun. Adhedhasar panaliten ingkang sampun katindakaken, kapanggihaken wontenipun *interferensi morfologis* basa Indonesia saha *interferensi morfologis* tingkat tutur basa Jawi salebeting panganggening basa Jawi ingkang katindakaken guru ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo. Jinis-jinisipun *interferensi* kasebat kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

Tabel 4. *Interferensi morfologis* ingkang katindakaken guru ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo

No	Jinising <i>Interferensi</i>	<i>Proses Morfologis</i>	<i>Indikator</i>
1	2	3	4
A. 1.	<i>Interferensi Unsur Pandhapuking Tembung(UPT) Unsur BD 1) BD BI / afiks BJ</i>	a) <i>afiksasi</i> (1) <i>BD BI + {-ipun}</i>	<p>Wonten basa Jawa, micara menika jenisipun kathah, antawisipun: setunggal, pambiwara. (49/R12)</p> <div style="text-align: center;"> <pre> graph TD A[jenisipun] --- B[jenis/BI] A --- C["{-ipun}/BJ"] </pre> </div> <p>tembung ingkang baku:</p> <div style="text-align: center;"> <pre> graph TD D[jinisipun] --- E[jinis] D --- F["{-ipun}"] </pre> </div>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
		(2) <i>BD BI +</i> {-an}	<p>Ana peribahasan, ula kuwi kudu dicekel buntute, aja dicekel ndase. (43/R9)</p> <p style="text-align: center;">peribahasan</p> <p style="text-align: center;">peribahasa/BI {-an}/BJ</p> <p>tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">paribasan</p> <p style="text-align: center;">paribasa {-an}</p>
		(3) <i>BD BI +</i> {-e}	<p>Nek kayu digandeng terus mawi dipaku kuwi tujuane apa? (07/R1)</p> <p style="text-align: center;">tujuane</p> <p style="text-align: center;">tujuan/BI {-e}/BJ</p> <p>tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">ancase</p> <p style="text-align: center;">ancas {-e}</p>
		(4) <i>BD BI +</i> {di-/-ake}	<p>Angger dipaparake kanggo conto basa utawi budhaya Jawa uwis ora patek nggatekke. (01/R1)</p> <p style="text-align: center;">dipaparake</p> <p style="text-align: center;">Papar/BI {di-/-ake}/BJ</p> <p>tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">diandharake</p> <p style="text-align: center;">andhar {di-/-ake}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
		(5) <i>BD BI +</i> {N-/- aken} kanthi <i>alomorf</i> {ng-}	Ismar kuwi nduweni teges paku, ingkang saged ngokohaken , ingkang saged makmuraken wonten salah sawijining daerah. (08/R1) <div style="text-align: center;"> <p>ngokohaken</p> <p><i>kokoh/BI</i> {N-/-aken}/BJ</p> </div> tembung ingkang baku: ngukuhaken <div style="text-align: center;"> <p>kukuh {N-/-aken}</p> </div>
		(6) <i>BD BI +</i> {N-/- ake} kanthi <i>alomorf</i> {n-}	Kaya ngono rak angger dina Setu pelajaran Matematika kawus, sing kawus gurune, “Para siswa, bilih tigaprasekawan menika dipuntambah kaliyan limapranem” gurune le njelaske bingung kowe tansaya le bingung. (23/R2) <div style="text-align: center;"> <p>njelaske</p> <p><i>jelas/BI</i> {N-/-ake}/BJ</p> </div> tembung ingkang baku: ngandharake <div style="text-align: center;"> <p>andhar {N-/-ake}</p> </div>
		(7) <i>BD BI +</i> {se/-e}	Iki sebetule budhaya ingkang boten dipunlestantunaken dipunbudhayakaken kalih para taruna (20/R2) <div style="text-align: center;"> <p>sebetule</p> <p><i>betul/BI</i> {se/-e}/BJ</p> </div> tembung ingkang baku: sejatine <div style="text-align: center;"> <p>jati {se/-e}</p> </div>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
		b) <i>Reduplikasi</i> (1) Ru + {-e}	<p>Iki wonge cita-citane dhuwur dadi nak nulis ngasi menek-menek. (62/R18)</p> <div style="text-align: center;"> <pre> graph TD A[Cita-citane] --- B[Cita-cita/BI] A --- C[{-e}/BJ] B --- D[Cita] B --- E[Ru] </pre> </div> <p>tembung ingkang baku: gegayuhane</p> <div style="text-align: center;"> <pre> graph TD A[gegayuhane] --- B[gegayuhan] A --- C[{-e}] B --- D[Ga + (ga-yuh) + -an] </pre> </div>
		c) <i>Kompositum</i> (1) <i>Komp</i> + {dipun-/-aken}	<p>Bilih panjenenganipun titi wanci menika badhe netepi darmaning asepuh injih punika amalakramakake putra-putrinipun ingkang asma Rara Mendut pikantuk Bagus sapa, ingkang badhe samangke dipunakadnikahaken, wanci tabuh sanga enjang ingkang dipunrawuhi kaliyan KUA, Kantor Urusan Agama. (53/R13)</p> <div style="text-align: center;"> <pre> graph TD A[dipunakadnikahaken] --- B[akad nikah/BI] A --- C[{dipun-/-aken}/BJ] B --- D[ijab] B --- E[{dipun-/-aken}] </pre> </div> <p>tembung ingkang baku: dipunijabaken</p> <div style="text-align: center;"> <pre> graph TD A[dipunijabaken] --- B[ijab] A --- C[{dipun-/-aken}] </pre> </div>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
	2) <i>BD</i> Ngoko / <i>afiks</i> Krama	a) <i>afiksasi</i> (1) <i>BD</i> Ng+ {dipun-}	<p>Sampun dipunbuka? Kaca sangang ndasa. Yen mau LKS wis saged maca lancar saiki ngagem buku iki ganti, saged lancar napa boten. (82/R17)</p> <p style="text-align: center;">dipunbuka</p> <p style="text-align: center;">buka/Ng {dipun-}/Kr</p> <p>tembung ingkang baku: dipunbikak</p> <p style="text-align: center;">bikak {dipun-}</p>
		(2) <i>BD</i> Ng + {- ipun}	<p>Cengkorongan micara menika ingkang sepisan pambuka. Pambuka menika isinipun salam. (74/R12)</p> <p style="text-align: center;">isinipun</p> <p style="text-align: center;">isi/Ng {-ipun}/Kr</p> <p>tembung ingkang baku: wosipun</p> <p style="text-align: center;">wos {-ipun}</p>
	3) <i>BD</i> Krama / <i>afiks</i> Ngoko	a) <i>afiksasi</i> (1) <i>BD</i> Kr + {di-}	<p>Kuwi nang kono ana crita rakyat, Nyi Ageng Bagelen, ingkang nyritakaken salah sijining babat tanah jawi. Cah lanang kae mburi pojok, diwaos. (5/R3)</p> <p style="text-align: center;">diwaos</p> <p style="text-align: center;">waos/Kr {di-}/Ng</p> <p>tembung ingkang baku: diwaca</p> <p style="text-align: center;">waca {di}</p>

Tabel Salajengipun

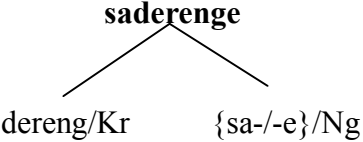
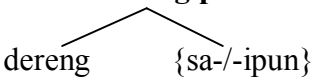
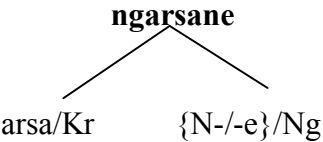
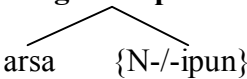
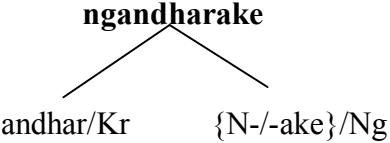
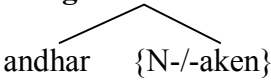
1	2	3	4
		(2) <i>BD Kr + {-e}</i>	<p>Dadi asal usule desa Bagelen sing mapan ana ing salah sijine dusun kang ana ing Kabupaten Purworejo kuwi cariyose ngono kuwi. (68/R3)</p> <p style="text-align: center;">cariyose</p> <p style="text-align: center;">cariyos/Kr {-e}/Ng</p> <p>tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">critane</p> <p style="text-align: center;">crita {-e}</p>
		b) <i>Kompositum</i> (1) <i>Komp + {-e}</i>	<p>Sregep sinau mbuh sregep kerja mbuh sregep turu. Kosok wangsule sregep apa? Kesed. (71/R7)</p> <p style="text-align: center;">kosok wangsule</p> <p style="text-align: center;">kosok wangsul/Kr {-e}/Ng</p> <p>tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">kosok balene</p> <p style="text-align: center;">kosok balen {-e}</p> <p style="text-align: center;">kosok bali {-an}</p> <p style="text-align: center;">{kosok} {bali}</p>
b. <i>Afiks</i> 1) <i>afiks BI</i>		a) <i>afiksasi</i> (1) <i>BD BJ + {-nya}</i>	<p>Tembungnya nyerat utawi kata nyerat. (39/R7)</p> <p style="text-align: center;">tembungnya</p> <p style="text-align: center;">tembung/BJ {-nya}/BI</p> <p>tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">tembunge</p> <p style="text-align: center;">tembung {-e}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
		(2) <i>BD</i> BJ + {di-/- kan}	<p>Tiga masa ini, ini dibeberkan dijlentrehkan, dijelaskan melalui tembang Macapat. (35/R4)</p> <p style="text-align: center;">dijlentrehkan</p> <p style="text-align: center;">jlentreh/BJ {di-/-kan}/BI</p> <p>tembung ingkang baku: dijlentrehake</p> <p style="text-align: center;">jlentreh {di-/-ake}</p>
		b) <i>kompositum</i>	<p>Dadi kowe sesuk iso nggawe crita, menehi crita karo anak keturunan. (16/R2)</p> <p style="text-align: center;">Anak keturunan</p> <p style="text-align: center;">anak/BJ keturunan/BI</p> <p style="text-align: center;">turun {ke-/-an}</p> <p>tembung ingkang baku: anak turun</p> <p style="text-align: center;">{anak} {turun}</p>
2) <i>Afiks</i> Ngoko	a) <i>afiksasi</i> (1) <i>BD</i> Kr + {-e}		<p>Jaman lumrah dipunagem kaliyan sakkiwa tengene kita. (75/R12)</p> <p style="text-align: center;">tengene</p> <p style="text-align: center;">tengen/Kr-Ng {-e}/Ng</p> <p>tembung ingkang baku: tengenipun</p> <p style="text-align: center;">tengen {-ipun}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
		(2) <i>BD</i> Kr + {sa-/-e}	<p>Wis saderenge dipuncakapi amargi wekdal sampun cekap onten pitakenan? (65/R2)</p> <p style="text-align: center;"> saderenge dereng/Kr {sa-/-e}/Ng </p> <p>tembung ingkang baku: saderengipun dereng {sa-/-ipun}</p>
		(3) <i>BD</i> Kr + {N-/-e} kanthi <i>alomorf</i> {ng-}	<p>Ingkang kaping kalih menika atur puja-puji wonten ngarsane Gusti. (78/R12)</p> <p style="text-align: center;"> ngarsane arsa/Kr {N-/-e}/Ng </p> <p>tembung ingkang baku: ngarsanipun arsa {N-/-ipun}</p>
		<i>alomorf</i> {ng- }	<p>Wis para siswa, dene pasinaon Basa Jawa wonten ing dinten menika badhe ngandharake babagan micara. Micara menika miturut basa Indonesia dipunwastani napa? (11/R12)</p> <p style="text-align: center;"> ngandharake andhar/Kr {N-/-ake}/Ng </p> <p>tembung ingkang baku: ngandharaken andhar {N-/-aken}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
		(4) <i>BD Kr + {di-/-i}</i>	<p>Dadi salam kuwi kena nggo basa Arab, nuwun, terus kahanane, isuk, awan, sore, mbengi. Kuwi jenise salam. Saged dimangertosi? (77/R12)</p> <p style="text-align: center;"> dimangertosi / \ mangertos/Kr {di-/-i}/Ng / \ ngertos {ma-} </p> <p>tembung ingkang baku: dipunmangertos / \ mangertos {dipun-} / \ ngertos {ma-} </p>
		b) <i>kompositum</i> (1) <i>komp + {N-/-ake}</i>	<p>Bilih panjenenganipun titi wanci menika badhe netepi darmaning asepuh injih punika amalakramakake putra-putrinipun ingkang asma Rara Mendut pikantuk Bagus sapa, ingkang badhe samangke dipunakidnikahaken, arep diijab koblulke, wanci tabuh sanga enjang ingkang dipunrawuhi kaliyan KUA, Kantor Urusan Agama. (80/R13)</p> <p style="text-align: center;"> amalakramakake / \ palakrama/Kr {N-/-ake}/Ng / \ {pala} {krama} </p> <p>tembung ingkang baku: amalakramakaken / \ {palakrama} {N-/-aken} / \ {pala} {krama} </p>

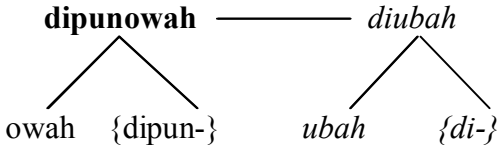
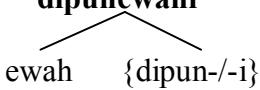
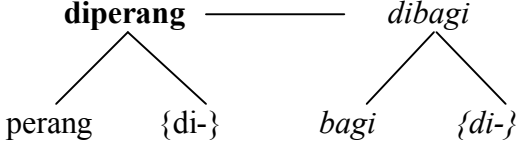
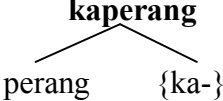
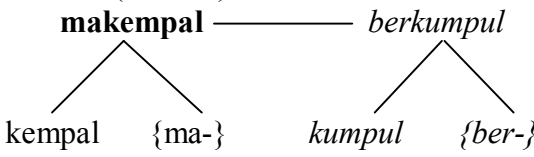
Tabel Salajengipun

1	2	3	4
	3) <i>Afiks</i> Krama	a) <i>afiksasi</i> (1) <i>BD Ng +</i> { <i>dipun-</i> }	<p>Terus para wali ngowahi anane pagelaran wayang, miturut crita lan tokoh pewayangan dipunowah, bubar. (2/R1)</p> <p style="text-align: center;">dipunowah</p> <p style="text-align: center;">owah/Ng {dipun}/Kr</p> <p>tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">diowahi</p> <p style="text-align: center;">owah {di/-i}</p>
		(2) <i>BD Ng +</i> { <i>N-/-</i> <i>aken</i> }	<p>Kuwi nang kono ana crita rakyat, Nyi Ageng Bagelen, ingkang nyritakaken salah sijining babat tanah Jawi. Cah lanang kae mburi pojok, diwaos. (66/R3)</p> <p style="text-align: center;">nyritakaken</p> <p style="text-align: center;">crita/Ng {N-/-aken}/Kr</p> <p>tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">nyritakake</p> <p style="text-align: center;">crita N-/-ake</p>
		<i>Alomorf</i> { <i>n-</i> }	<p>Dadi tembang Sinom kuwi tembang-tembang sing isine negesaken kanggo pasinaon cah nom-nom, nggo ngudi cah nom-noman, ben iso <i>nantinya itu bisa menjadi perilakunya itu baik</i>. (72/R9)</p> <p style="text-align: center;">negesaken</p> <p style="text-align: center;">teges/Ng {N-/-aken}/Kr</p> <p>tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">negesake</p> <p style="text-align: center;">teges {N-/-ake}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
		<i>Alomorf</i> {ng-}	<p>Mau ngaturaken puji sukur uwis alhamdulillahirobbil'alamin rampung, terus para rawuh kakung sumawa putri ingkang satuhu kinormatan, keparenga kula matur wonten ngarsa panjenengan sedaya, wonten ngarsa jengendika kena, biasane nak sambutan atur pambagya harja kuwi biasane wakil tuan rumah. (17/R12)</p> <p style="text-align: center;">ngaturaken</p> <p style="text-align: center;">atur/Kr {N-/-aken}/Kr</p> <p>tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">ngaturake</p> <p style="text-align: center;">atur {N-/-ake}</p>
		(3) <i>BD Ng +</i> {ka-/-aken}	<p>Kuwi biasane crita-crita babat Tanah Jawi kuwi kaandharaken dipaparke supaya nang indhenge tanah Jawa ki manungsane padha ngerti, ohhh..nak iki biyen sejarah Mataram, Majapahit, lan sapiturute. (69/R3)</p> <p style="text-align: center;">kaandharaken</p> <p style="text-align: center;">andhar/Kr-Ng {ka-/-aken}/Kr</p> <p>tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">kaaandharake</p> <p style="text-align: center;">andhar {ka-/-ake}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
B.	<p>Interferensi Pola Proses Morfologis (PPM)</p> <p>a. Pandhapuking tembung andhahan</p>	(1) <i>BD</i> + {dipun-}	<p>Terus para wali ngowahi anane pagelaran wayang, miturut crita lan tokoh pewayangan, dipunowah, bubar. (4/R1)</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p>tembung ingkang baku: dipunewahi</p> <p style="text-align: center;"> </p>
		(2) <i>BD</i> + {di-}	<p>Dadi kuwi miturut jenise tembung ning basa Jawa ki diperang dadi sepuluh. Tembung aran, tembung kriya, tembung sifat, tembung katrangan, sesulih, panggandheng, (47/R10)</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p>tembung ingkang baku: kaperang</p> <p style="text-align: center;"> </p>
		(3) <i>BD</i> + {ma-}	<p>Dhumateng kita sedaya saengga wonten ing titi wanci menika kita saged makempal, kita saged muwajaha basa Arabe kanthi kawilujengan, pramila saking menika sumangga kasarasan, kanikmatan titi wanci menika kita aturaken kanthi waosan hamdalah sesarengan kula dherekaken. (52/R12)</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p>tembung ingkang baku: kempal</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
		(4) <i>BD</i> + {sa-}	<p>Ora beda nak wong mari puasa, lebar puasa Romadhon ki rak nggawe ana kupat, ana lemper, ana kolak, terus ana apem. Nak jaman biyen, jaman saiki kan sabangsa satu, sagon, rengginang barang kuwi. (32/R4)</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p>tembung ingkang baku: </p>
		(5) <i>BD</i> + {ke-}	<p>Biasane sing <i>kalimat</i> siji loro nganggo koma, Sing ketelu gandhengan. (41/R8)</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p>tembung ingkang baku: kaping telu</p>
		(6) <i>BD</i> + {-an}	<p>Kowe apal ning ora ngerti karepe sing dadi piwulangan. (14/R2)</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p>tembung ingkang baku: </p>

Tabel Salajengipun

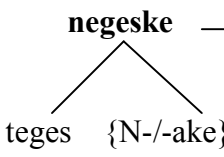
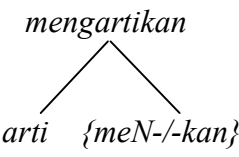
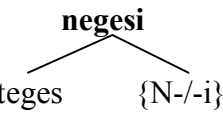
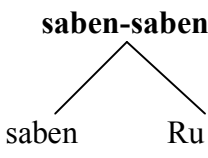
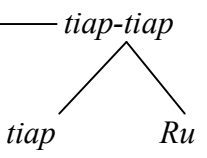
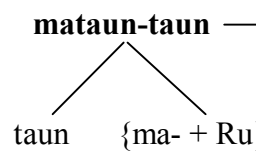
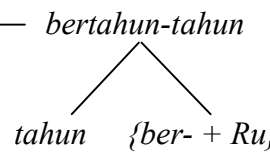
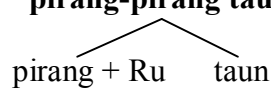
1	2	3	4
		(7) <i>BD</i> +{-ake}	<p>Dadi aja kaget mbesuk-mbesuk nak ana anak-anakmu kowe nduwe <i>keturunan</i>, duwe anak kok ra isa aweh pakurmatan karo kowe <i>sebagai</i> wong tuwa ya aja salahke anak. (38/R5)</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p>tembung ingkang baku: </p>
		(8) <i>BD</i> + {-i}	<p>Tuladhane, “Dhumateng panjenenganipun Pangarsa pawiyatan SMA Negeri 10 Purworeo ingang tansah kita urmati, nun injih panjenenganipun Bapa...” sapa jenenge kepala sekolahmu? (51/R12)</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p>tembung ingkang baku: </p>
		(9) <i>BD</i> + {N-/-i} kanthi alomorf {ng-}	<p>Nak ning tokoh pewayangan sing jenenge Punakawan Semar menika nggadhahi asma sanes inggih menika Ki Lurah Badhanaya, (05/R1)</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p>tembung ingkang baku: gadhah </p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
		<i>Alomorf</i> {n-}	<p>Wingi ana Perda saka Bupati Purworejo kuwi ana aturan Purworejo mligine umume khusus Purworejo kuwi nduweni dina basa Jawa. (24/R2)</p> <p style="text-align: center;"> Nduweni ————— <i>mempunyai</i> duwe {N-/-i} punya {meN-/-i} </p> <p>tembung ingkang baku: nduwe duwe {N-} </p>
		(10) <i>BD</i> + {ka-/-an}	<p>Kekal kuwi sing nduwe teges sapa sing wong bisa nglakoni barang kebecikan miturut printahe Gusti kamangka besuk ana ing alam akhir yakuwi alam akhirat kekal kanthi gesang ingkang sekeca, ingkang kepenak. (12/R2)</p> <p style="text-align: center;"> kebecikan ————— <i>kebaikan</i> becik {ka-/-an} baik {ke-/-an} </p> <p>tembung ingkang baku: kang becik </p>
		(11) <i>BD</i> + {di-/-ake}	<p>Kuwi mbiyen asal-usule piye kok dijenengke Kesawen, kok dijenengke Kalikotes. (25/R3)</p> <p style="text-align: center;"> dijenengke ————— <i>dinamakan</i> jeneng {di-/-ake} nama {di-/-kan} </p> <p>tembung ingkang baku: dijenengi jeneng {di-/-i} </p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
		(12) <i>BD</i> + {N-/-ake} kanthi <i>alomorf</i> {n-}	<p>Bisa negeske tembange po? (42/R9)</p> <p style="text-align: center;"> ————— </p> <p>tembung ingkang baku: negesi</p> <p style="text-align: center;"> </p>
	b. Pandhapu king tembung rangkep	(1) <i>Ru</i>	<p>Kuwi biyen saben-saben dina Setu mbuh kuwi pawiyatan mbuh kuwi lembaga liya-liyane kuwi kudu wajib nganggo basa Jawa. (22/R2)</p> <p style="text-align: center;"> ————— </p> <p>tembung ingkang baku: saben</p>
		(2) <i>Ru</i> + {ma-}	<p>Ki Ajar Cepaka kuwi mertapa mataun-taun ana ing sapucuke gunung ning alas gung liwang-liwung iki kranten wonge kasektene sumebal ana ing wilayah Pajajaran, nganti keprungu ana ing telingane ratu sri pamekas. (27/R3)</p> <p style="text-align: center;"> ————— </p> <p>tembung ingkang baku: pirang-pirang taun</p> <p style="text-align: center;"> </p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
		(3) <i>Ru</i> + {-an}	<p>Apa kelas kene akeh sing biasa utawa seneng dolanan komputer nganti jam-jaman? (60/R17)</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p>tembung ingkang baku: pirang-pirang jam</p> <p style="text-align: center;"> </p>
C.	<p>Interferensi Kombinasi UPT&PPM</p> <p>a. Pandhaping tembung andhahan</p>	1) BD + {ka-/-an}	<p>Menawi wayang saderengipun wonten ing Tanah Jawa wonten ing negari Hindustan menika wayang ingkang dipunwastani setunggal menika Ramayana, ingkang kaping kalih Mahabharata. Menika nyebaraken wontenipun kabudayaan Hindustan. (03/R1)</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p>tembung ingkang baku: kabudayan</p> <p style="text-align: center;"> </p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
		2) BD + {meN- + per-/-ake}	<p>Sing kudune memperjuwangake rakyat, sing kudune dadi aspirasi rakyat, sing kudune ngopeni rakyat ning nyatane berpaling dari amanat rakyat, (11/R2)</p> <p>memperjuwangake ——— <i>memperjuangkan</i></p> <pre> / \ / \ juang {meN-+per-/-ake} juang {meN-+per-/-kan} / \ / \ BI BJ </pre> <p>tembung ingkang baku: mbelani</p> <pre> / \ / \ bela {N-/-i} </pre>
		3) BD + {ke-/-an + -an}	<p>Cara jaman saiki negara Indonesia nganakke mbuka tes pegawe negeri. Nak mbiyen kan nganggo tenaga, adu kesektenan. (31/R4)</p> <p>kesektenan ——— <i>kesaktian</i></p> <pre> / \ / \ sekti {ke-/-an + -an} sakti {ke-/-an} / \ BI BJ BI </pre> <p>tembung ingkang baku: kasekten</p> <pre> / \ / \ sekti {ka-/-an} </pre>
	b. Pandhaping tembung rangkep	1) Ru + {di-/-ake}	<p>Dibangga-banggakke, digadhang-gadhang sesuk yen kowe gedhe arep tak dadekke raja ing Pajajaran (26/R3)</p> <p>dibanggak-banggakke — <i>dibangga-banggakan</i></p> <pre> / \ / \ angga {Ru+ di-/-ake} angga {Ru + di-/-kan} </pre> <p>tembung ingkang baku: digungake</p> <pre> / \ / \ gung {di-/-ake} </pre>

Adhedhasar tabel wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih kapanggihaken *interferensi unsur pandhapuking tembung (UPT)*, *interferensi pola proses morfologis (PPM)*, saha *interferensi kombinasi unsur* kaliyan *pola* ingkang katindakaken guru ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo. *Interferensi UPT* ingkang kapanggihaken inggih menika *unsur* saking basa Indonesia salebeting basa Jawi, *unsur* saking basa Jawi Ngoko salebeting basa Jawi Krama, lan *unsur* basa Jawi Krama salebeting basa Jawi Ngoko.

Interferensi UPT kaperang dados kalih, inggih menika *interferensi bentuk dasar* saha *interferensi afiks*. *Interferensi unsur bentuk dasar* basa Indonesia kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan, tembung rangkep, saha tembung camboran. *Interferensi bentuk dasar* Ngoko namung kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan, dene *interferensi bentuk dasar* Krama kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan saha tembung camboran. *Interferensi unsur panganggening afiks* basa Indonesia kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan saha tembung camboran. *Interferensi afiks* basa Ngoko ugi kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan saha tembung camboran, dene *interferensi afiks* basa Krama namung kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan.

Interferensi pola proses morfologis (PPM) ingkang kapanggihaken namung saking *pola* pandhapuking tembung basa Indonesia. *Interferensi PPM* kapanggihaken wonten ing pola pandhapuking tembung andhahan saha tembung rangkep.

Sasanesipun *interferensi* UPT lan PPM, ugi *kapanggihaken interferensi kombinasi*, inggih menika kombinasi antawisipun *interferensi* UPT kaliyan PPM. *Interferensi kombinasi* kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan saha tembung rangkep.

B. Pirembagan

Saking asiling panaliten, saged dipunandharaken bilih kapanggihaken *interferensi unsur* pandhapuking tembung (UPT), *interferensi pola preses morfologis* (PPM), saha *interferensi kombinasi* ingkang katindakaken guru ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo. Asiling *data* panaliten langkung cetha dipunandharaken ing pirembagan ngandhap menika.

1. *Interferensi unsur* pandhapuking tembung (UPT)

Interferensi UPT inggih menika *interferensi* ingkang dipunjajari dening wontenipun piranti pandhapuking tembung saking basa utawi ragam sanes ing salebeting pandhapuking tembung basa Jawi. *Unsur* saking basa utawi ragam sanes ingkang kapanggihaken wonten ing panaliten menika inggih menika *unsur* saking basa Indonesia salebeting basa Jawi, *unsur* saking basa Ngoko salebeting basa Krama, lan *unsur* saking basa Krama salebeting basa Ngoko. *Interferensi unsur* kaperang dados kalih, inggih menika *unsur bentuk dasar* saha *unsur afiks* ing salebeting tembung andhahan, tembung rangkep, utawi tembung camboran.

a. *Interferensi Unsur Bentuk Dasar (BD)*

Interferensi unsur BD inggih menika *interferensi morfologis* awujud panganggening *bentuk dasar* basa sanes salebeting pandhapuking tembung basa Jawi. Wonten ing *interferensi unsur bentuk dasar* perangan ingkang ngemu

interferensi morfologis saking basa sanes namung awujud *bentuk* dasaripun, dene *afiks* ingkang dipunginakaken inggih menika *afiks* basa Jawi utawi basa ingkang saweg dipunginakaken.

1) **Bentuk Dasar** basa Indonesia

Interferensi unsur BD basa Indonesia inggih menika *interferensi morfologis* ingkang awujud panganggening *BD* basa Indonesia salebeting pandhapuking tembung basa Jawi. *Interferensi BD* basa Indonesia kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan, tembung rangkep, lan tembung camboran.

a) **Pandhapuking tembung andhahan**

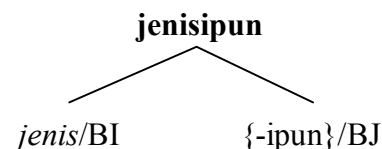
Tembung andhahan ingkang ngemu *interferensi BD* kapanggihaken wonten ing tembung mawi *sufiks* {ipun}, {-e}, lan {-an} sarta tembung mawi *konfiks* {di/-ake}, {se/-e}, {N/-aken} kanthi *alomorf* {ng-}, lan {N/-ake} kanthi *alomorf* {n-}.

(1) **BD BI + {-ipun}**

Tembung andhahan mawi *sufiks* {-ipun} ingkang ngemu *interferensi unsur BD* kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

- (1) Wonten basa Jawa micara menika **jenisipun** kathah, antawisipun: setunggal, pambiwara. (49/R12)

Tembung **jenisipun** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

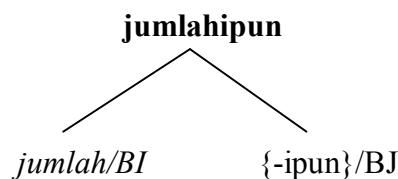
Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **jenisipun** kadhapuk saking BD basa Indonesia {*jenis*} lajeng pikantuk *afiks* basa Jawi, inggih menika *sufiks* {-ipun}. Tembung basa Jawi ingkang ngemu teges sami kaliyan tembung basa Indonesia {*jenis*} inggih menika tembung *jinis*. Awit saking menika, tembung ingkang baku inggih menika tembung **jinisipun** ingkang kadhapuk saking BD {*jinis*} pikantuk *sufiks* {-ipun}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(1a) Wonten basa Jawa micara menika **jinisipun** kathah, antawisipun: setunggal, pambiwara. (49/R12)

Perkawis ingkang sami kaliyan perkawis *interferensi* ing nginggil kapanggihaken wonten ukara ngandhap menika.

(2) Semar menika utawi Punakawan ingkang **jumlahipun** sekawan menika saking para wali diowah saking kebudayaan Hindustan supados mlebet wontenipun budaya agami Islam. Terus asma-asma Punakawan menika sejatosipun saking para wali dipunpendhet saking bangsa utawa basa Arab. (06/R1)

Tembung **jumlahipun** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Bab menika saged katingali saking *skema* ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **jumlahipun** kadhapuk saking BD basa Indonesia {*jumlah*} pikantuk *sufiks* Basa

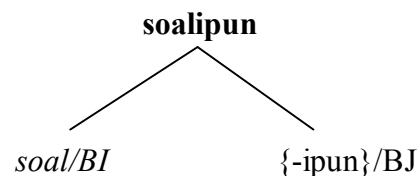
Jawi {-ipun}. Tembung basa Jawi ingkang ngemu teges sami kaliyan tembung *jumlah* inggih menika tembung cacah. Awit saking menika, tembung ingkang baku inggih menika tembung **cacahipun** ingkang kadhapuk saking BD {cacah} pikantuk *sufiks* {-ipun}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(2a) Semar menika utawi Punakawan ingkang **cacahipun** sekawan menika saking para wali diowah saking kebudayaan Hindustan supados mlebet wontenipun budaya agami Islam. Terus asma-asma Punakawan menika sejatosipun saking para wali dipunpendhet saking bangsa utawa basa Arab. (06/R1)

Perkawis ingkang sami kaliyan perkawis *interferensi* ing nginggil ugi kapanggihaken wonten ing tembung **soalipun** ing ukara ngandhap menika.

(3) Nggih, menika lak **soalipun** wonten gangsal. (57/R15)

Tembung **soalipun** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Bab menika saged katingali saking *skema* ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **soalipun** kadhpuk saking BD basa Indonesia {*soal*} pikantuk *sufiks* BJ {-ipun}. Basa Jawi gadhah tembung ingkang trep kangge nggantos morfem basa Indonesia {*soal*}, inggih menika tembung pitaken utawi dhawuh. Awit saking menika, tembung ingkang baku inggih menika tembung **pitakenipun** ingkang kadhapuk saking BD pitaken pikantuk *sufiks* {-ipun} utawi **dhawuhipun** ingkang

kadhahpuk saking BD {dhawuh} pikantuk *sufiks* {-ipun}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

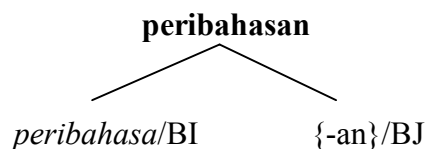
(3a) Nggih, menika lak **pitakenipun** wonten gangsal. (57/R15)

(2) BD BI + {-an}

Tembung andhahan mawi *sufiks* {-an} ingkang ngemu *interferensi unsur BD* kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(4) Ana **peribahasan**, ula kuwi kudu dicekel buntute, aja dicekel ndase. (43/R9)

Tembung **peribahasan** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Bab menika saged katingali saking *skema* ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **peribahasan** kadhapuk saking tembung basa Indonesia *peribahasa* ingkang pikantuk *sufiks* basa Jawi {-an}. Basa Indonesia ugi gadhah *sufiks* {-an}, nanging *sufiks* {-an} ingkang wonten ing tembung **peribahasan** menika *sufiks* {-an} Basa Jawi. Tetengeripun bilih *sufiks* {-an} ing tembung **peribahasan** minangka *sufiks* {-an} Basa Jawi inggih menika amargi *sufiks* {-an} Basa Jawi menawi sumambung ing tembung ingkang pungkaspun awujud *vokal* bakal ngalami ewah-ewahan. Tembung basa Jawi ingkang ngemu teges sami kaliyan tembung *peribahasa* inggih menika tembung *paribasa*. Awit saking menika, tembung ingkang baku inggih menika tembung **paribasan** ingkang kadhapuk saking BD

paribasa pikantuk *sufiks* {-an}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

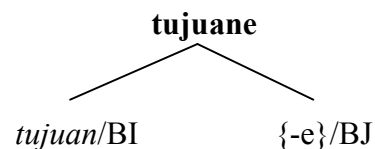
(7a) Ana **paribasan**, ula kuwi kudu dicekel buntute, aja dicekel ndase. (43/R9)

(3) BD BI + {-e}

Tembung andhahan mawi *sufiks* {-e} ingkang ngemu *interferensi unsur BD* kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(5) Nek kayu digandeng terus mawi dipaku kuwi **tujuane** apa? (07/R1)

Tembung **tujuane** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Bab menika saged katingali saking *skema* ing ngandhap menika.

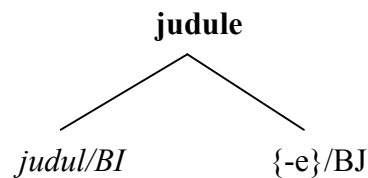
Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **tujuane** kadhapuk saking BD basa Indonesia {*tujuan*} lajeng pikantuk *afiks* basa Jawi ingkang awujud *sufiks* {-e}. Tembung basa Jawi ingkang ngemu teges sami kaliyan tembung *tujuan* inggih menika tembung ancas. Awit saking menika, tembung ingkang baku inggih menika tembung **ancase** ingkang kadhapuk saking BD {*ancas*} pikantuk *sufiks* {-e}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(4a) Nek kayu digandeng terus mawi dipaku kuwi **ancase** apa? (07/R1)

Perkawis ingkang sami kaliyan perkawis *interferensi* ing nginggil kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(6) Wayang sing dipentaske pertama kali **judule** Kalimasada. (13/R2)

Tembung **judule** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Bab menika saged katingali saking *skema* ing ngandhap menika.

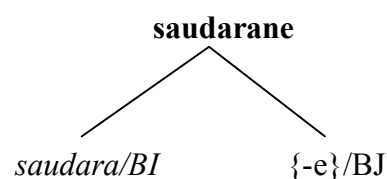
Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **judule** kadhpuk saking BD basa Indonesia {*judul*} pikantuk *sufiks* basa Jawi {-e}. Tembung basa Jawi ingkang ngemu teges sami kaliyan tembung *judul* inggih menika tembung irah-irahan. Awit saking menika, tembung ingkang baku inggih menika tembung **irah-irahane** ingkang kadhapuk saking BD irah-irahan pikantuk *sufiks* {-e}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(5a) Wayang sing dipentaske pertama kali **irah-irahane** Kalimasada. (13/R2)

Perkawis ingkang sami kaliyan perkawis *interferensi* ing nginggil ugi kapanggihaken wonten ing tembung **saudarane** ing ukara ngandhap menika.

(7) Bablas neruske lakune maring Pajajaran. Lha nang kana ketemu karo **saudarane** wong sing momong Siung Wanara. Nang kana ki dadi tukang pandhe. (29/R4)

Tembung **saudarane** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Bab menika saged katingali saking *skema* ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **saudarane** kadhpuk saking BD basa Indonesia {*saudara*} pikantuk *sufiks* BJ {-e}. Tembung basa Jawi ingkang ngemu teges sami kaliyan tembung **saudara** inggih menika tembung **sedulur**. Awit saking menika, tembung ingkang baku inggih menika tembung **sedulure** ingkang kadhapuk saking BD {*sedulur*} pikantuk *sufiks* {-e}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

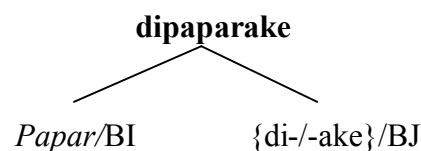
- (6a) Bablas neruske lakune maring Pajajaran. Lha nang kana ketemu karo **sedulure** wong sing momong Siung Wanara. Nang kana ki dadi tukang pandhe. (29/R4)

(4) BD BI + {di-/ake}

Tembung andhahan mawi *konfiks* {*di-/ake*} ingkang ngemu *interferensi unsur BD* kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

- (8) Angger **dipaparake** kanggo conto basa utawi budhaya Jawa uwis ora patek nggatekke. (01/R1)

Tembung **dipaparake** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Bab menika saged katingali saking *skema* ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **dipaparake** kadhapuk saking BD basa Indonesia {*papar*} lajeng pikantuk *konfiks* basa Jawi {*di-/ake*}. Tembung basa Jawi ingkang ngemu teges sami kaliyan tembung *papar* inggih menika tembung andhar. Awit saking menika, tembung

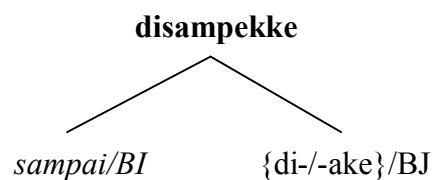
ingkang baku inggih menika tembung **diandharake** ingkang kadhapuk saking BD {andhar} pikantuk *konfiks* {di-/ake}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(8a) Angger **diandharake** nganggo conto basa utawi budhaya Jawa uwis ora patek nggatekke. (01/R1)

Perkawis ingkang sami kaliyan perkawis *interferensi* ing nginggil kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(9) Wis banjur kuwi digoleki ketemu, apa...**disampekke** salame. Terus banjur mulih, ngandhakke karo prabune. (28/R3)

Tembung **disampekke** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Bab menika saged katingali saking *skema* ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **disampekke** kadhapuk saking *BD* basa Indonesia {*sampai*} pikantuk *konfiks* BJ {di-/ake}. Tembung basa Jawi ingkang ngemu teges sami kaliyan tembung *sampai* inggih menika tembung tekan, menawi pikantuk *afiks* {di-/ake} dados ditekakake. Ananging gandheng *konteks* ukara menika nyariosaken prajurit ingkang ngaturaken salam saking Raja kangge tiyang sepuh ingkang linuwih, kedahipun guru anggenipun ngandharaken kaliyan siswa ngginakaken tetembungan Ngoko alus menawi ngginakaken basa Ngoko. BD ingkang dipunginakaken kedahipun BD Krama {atur} saengga manawi pikantuk *konfiks*

{di/-ake} kadhapuk tembung **diaturake**. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

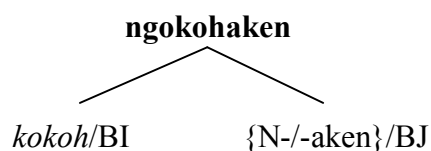
(9a) Wis banjur kuwi digoleki ketemu, apa...**diaturake** salame. Terus banjur mulih, ngandhakke karo Prabune. (28/R3)

(5) BD BI + {N/-aken}

Tembung andhahan mawi *konfiks* {N/-aken} kanthi *alomorf* {ng-} ingkang ngemu *interferensi unsur BD* kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(10) Ismar kuwi nduweni teges paku, ingkang saged **ngokohaken**, ingkang saged makmuraken wonten salah sawijining daerah. (08/R1)

Tembung **ngokohaken** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Bab menika saged katingali saking *skema* ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **ngokohaken** kadhapuk saking BD basa Indonesia {*kokoh*} lajeng pikantuk *konfiks* basa Jawi {N/-aken} kanthi *alomorf* {ng-}. Tembung basa Jawi ingkang ngemu teges sami kaliyan tembung *kokoh* inggih menika tembung kukuh. Awit saking menika, tembung ingkang baku inggih menika tembung **ngukuhaken** ingkang kadhapuk saking BD {*kukuh*} lajeng pikantuk *konfiks* {N/-aken} kanthi *alomorf* {ng-}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

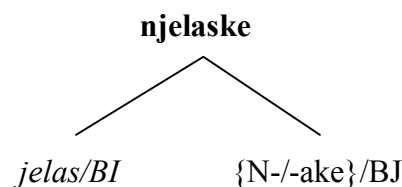
(11a) Ismar kuwi nduweni teges paku, ingkang saged **ngukuhaken**, ingkang saged makmuraken wonten salah sawijining daerah. (08/R1)

(6) **BD BI + {N-/-ake}**

Tembung andhahan mawi *konfiks* {N-/-ake} kanthi *alomorf* {n-} ingkang ngemu *interferensi unsur BD* kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

- (11) Kaya ngono rak angger dina Setu pelajaran Matematika kawus, sing kawus gurune, “Para siswa, bilih tigaprasekawan menika dipuntambah kaliyan limapranem”. Gurune le **njelaske** bingung kowe tansaya le bingung. (23/R2)

Tembung **njelaske** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Bab menika saged katingali saking *skema* ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **njelaske** kadhruk saking BD basa Indonesia {*jelas*} pikantuk *sufiks* BJ {N-/-ake} kanthi *alomorf* {n-}. Tembung basa Jawi ingkang ngemu teges sami kaliyan tembung *jelas* inggih menika tembung cetha, nanging tembung cetha boten trep menawi dipunparingaken ing *konteks* ukara wonten nginggil. *BD* ingkang trep dipunginakaken inggih menika BD {andhar}, pikantuk *konfiks* {N-/-ake} nanging kanthi *alomorf* {ng-} saengga kadhruk tembung ingkang baku, inggih menika tembung **ngandharake**. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

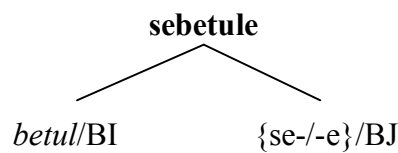
- (12a) Kaya ngono rak angger dina Setu pelajaran Matematika kawus, sing kawus gurune, “Para siswa, bilih tigaprasekawan menika dipuntambah kaliyan limapranem”. Gurune le **ngandharake** bingung kowe tansaya le bingung. (23/R2)

(7) **BD BI + {se-/-e}**

Tembung andhahan mawi *konfiks* {se-/-e} ingkang ngemu *interferensi unsur BD* kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

- (12) Iki **sebetule** budhaya ingkang boten dipunlestantunaken dipunbudhayakaken kalih para taruna (20/R2)

Tembung **sebetule** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Bab menika saged katingali saking *skema* ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **sebetule** kadhapuk saking *BD* basa Indonesia {betul} lajeng pikantuk *konfiks* basa Jawi {se-/-e}. Tembung basa Jawi ingkang ngemu teges sami kaliyan tembung *betul* inggih menika tembung bener, menawi pikantuk *afiks* {se-/-e} dados sebenere. Ananging menawi dipunparingaken wonten ing *konteks* ukara ing nginggil langkung trep ngginakaken tembung **sejatine**, ingkang kadhapuk saking *BD* {jati} ingkang tegesipun nyata, lajeng pikantuk *konfiks* {se-/-e}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

- (10a) Iki **sejatine** budaya ingkang boten dipunlestantunaken dipunbudhayakaken kalih para taruna. (20/R2)

b) **Pandhapuking tembung rangkep**

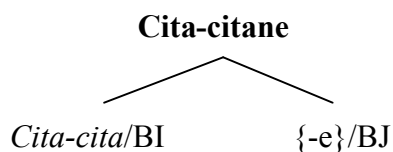
Sasanesipun kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan, *interferensi unsur BD* basa Indonesia ugi kapanggihaken ing pandhapuking

tembung rangkep, inggih menika wonten ing tembung **cita-citane** ing pethikan ngandhap menika.

(13) Iki wonge **cita-citane** dhuwur dadi nak nulis ngasi menek-menek.
(62/R18)

Tembung **cita-citane** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Bab menika saged katingali saking *skema* ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **cita-citane** kadhapuk ngginakaken BD *reduplikasi* BI *cita-cita* lajeng pikantuk *sufiks* BJ $\{-e\}$. BD ingkang kedahipun dipunginakaen inggih menika saking *morfem* $\{\text{gayuh}\}$ ingkang dipunrangkep wanda ngajengipun/ dwipurwa lan pikantuk panambang $\{-an\}$ dados gegayuhan. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **gegayuhane** ingkang kadhapuk saking BD gegayuhan pikantuk panambang $\{-e\}$. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

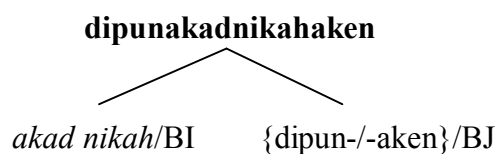
(13a) Iki wonge **gegayuhane** dhuwur, dadi nak nulis ngasi menek-menek.
(62/R18)

c) Pandhapuking tembung camboran

Interferensi unsur BD basa Indonesia ugi kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung camboran, inggih menika wonten ing tembung **dipunakadnikahaken** ing ukara ngandhap menika.

- (14) Bilih panjenenganipun titi wanci menika badhe netepi darmaning asepuh injih punika amalakramakake putra-putrinipun ingkang asma Rara Mendut pikantuk Bagus sapa, ingkang badhe samangke **dipunakadnikahaken**, wanci tabuh sanga enjang ingkang dipunrawuhi kaliyan KUA, Kantor Urusan Agama. (53/R13)

Tembung **dipunakadnikahaken** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Bab menika saged katingali saking *skema* ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **dipunakadnikahaken** kadhapuk saking BD tembung camboran BI *akad nikah* lan *konfiks* BJ {dipun-/ -aken}. BD ingkang kedahipun dipunginakaken inggih menika *BD* {ijab}, saengga tembung ingkang baku inggih menika **dipunijabaken** ingkang kadhapuk saking BD {ijab} pikantuk *konfiks* {dipun-/ -aken}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

- (13a) Bilih panjenenganipun titi wanci menika badhe netepi darmaning asepuh injih punika amalakramakake putra-putrinipun ingkang asma Rara Mendut pikantuk Bagus sapa, ingkang badhe samangke **dipunijabaken**, wanci tabuh sanga enjang ingkang dipunrawuhi kaliyan KUA, Kantor Urusan Agama. (53/R13)

2) *Bentuk Dasar* basa Jawi Ngoko

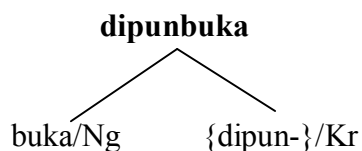
Interferensi unsur BD basa Jawi Ngoko inggih menika *interferensi morfologis* ingkang awujud panganggening *BD* basa Ngoko salebeting pandhapuking tembung basa Krama. *Interferensi BD* basa Ngoko namung kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan, inggih menika mawi *prefiks* {dipun-} lan *sufiks* {-ipun}.

a) **BD Ng + (dipun-)**

Tembung andhahan mawi *prefiks* {dipun-} ingkang ngemu *interferensi unsur BD* Ngoko kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

- (15) Sampun **dipunbuka**? Kaca sangang ndasa. Yen mau LKS wis saged maca lancar saiki ngagem buku iki ganti, saged lancar napa boten. (82/R17)

Tembung **dipunbuka** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Ngoko, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **dipunbuka** kadhapuk saking BD basa Ngoko {buka} lan *prefiks* basa Krama {dipun-}. *Konteks* ukara wonten pethikan ing nginggil ngginakaken basa Krama pramila tembung ingkang dipunginakaken kedahipun tembung-tembung basa Krama. Tembung buka basa Kramanipun bikak. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika **dipunbikak** ingkang kadhapuk saking **BD** {bikak} pikantuk *prefiks* {dipun-}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

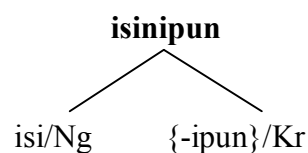
- (15a) Sampun **dipunbikak**? Kaca sangang ndasa. Yen mau LKS wis saged maca lancar saiki ngagem buku iki ganti, saged lancar napa boten. (82/R17)

b) *BD Ng + {-ipun}*

Tembung andhahan mawi *sufiks* {-ipun} ingkang ngemu *interferensi unsur BD Ngoko* kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(16) Cengkorongan micara menika ingkang sepisan pambuka. Pambuka menika **isinipun** salam. (74/R12)

Tembung **isinipun** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Ngoko, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **isinipun** kadhapuk saking *BD* basa Ngoko {isi} lan *sufiks* basa Krama {-ipun}. *Konteks* ukara wonten pethikan ing nginggil ngginakaken basa Krama pramila tembung ingkang dipunginakaken kedahipun tembung-tembung basa Krama. Tembung isi basa Kramanipun wos, saengga tembung ingkang baku inggih menika tembung **wosipun** ingkang kadhapuk saking *BD* {wos} pikantuk *sufiks* {-ipun}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(16a) Cengkorongan micara menika ingkang sepisan pambuka. Pambuka menika **wosipun** salam. (74/R12)

3) *Bentuk Dasar* basa Jawi Krama

Interferensi unsur BD basa Jawi Krama inggih menika *interferensi morfologis* ingkang awujud panganggening *BD* basa Krama salebeting pandhapuking tembung basa Ngoko. *Interferensi unsur BD* basa Krama

kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan saha tembung camboran.

a) Pandhapuking tembung andhahan

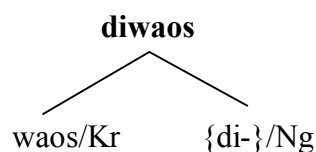
Tembung andhahan ingkang ngemu *interferensi* *BD* basa Krama kapanggihaken wonten ing tembung mawi *prefiks* {di-} lan *sufiks* {-e}.

(1) *BD* Kr + {di-}

Tembung andhahan mawi *prefiks* {di-} ingkang ngemu *interferensi unsur* *BD* basa Krama kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

- (17) Kuwi nang kono ana crita rakyat, Nyi Ageng Bagelen, ingkang nyritakaken salah sijining babat tanah Jawi. Cah lanang kae mburi pojok, **diwaos**. (05/R3)

Tembung **diwaos** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Krama, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **diwaos** kadhapuk saking *BD* basa Krama {waos} lan *prefiks* basa Ngoko {di-}. *Konteks* ukara wonten pethikan ing nginggil ngginakaken basa Ngoko pramila tembung ingkang dipunginakaken kedahipun tembung-tembung basa Ngoko. Tembung waos basa Ngokonipun waca, saengga tembung ingkang baku inggih menika tembung **diwaca** ingkang kadhapuk saking *BD* {waca} pikantuk *prefiks* {di-}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(17a) Kuwi nang kono ana crita rakyat, Nyi Ageng Bagelen, ingkang nyritakaken salah sijining babat tanah Jawi. Cah lanang kae mburi pojok, **diwaca**. (05/R3)

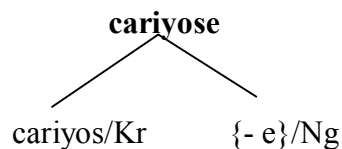
(2) BD Kr + {-e}

Tembung andhahan mawi *sufiks* {-e} ingkang ngemu *interferensi unsur*

BD basa Krama kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(18) dadi asal usule desa Bagelen sing mapan ana ing salah sijine dhusun kang ana ing Kabupaten Purworejo kuwi **cariyose** ngono kuwi. (68/R3)

Tembung **cariyose** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Krama, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhaping tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **cariyose** kadhapuk saking *BD* basa Krama {cariyos} lan *sufiks* basa Ngoko {-e}. *Konteks* ukara wonten pethikan ing nginggil ngginakaken basa Ngoko pramila tembung ingkang dipunginakaken kedahipun tembung-tembung basa Ngoko. Tembung cariyos basa Ngokonipun crita, saengga tembung ingkang baku kangge njangkepi ukara ing nginggil inggih menika tembung **critane** ingkang kadhapuk saking *BD* {crita} pikantuk *sufiks* {-e}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

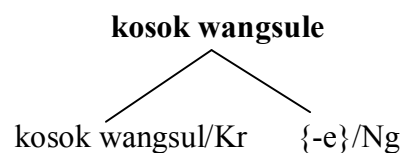
(18a) Dadi asal usule desa Bagelen sing mapan ana ing salah sijine dhusun kang ana ing Kabupaten Purworejo kuwi **critane** ngono kuwi. (68/R3)

b) pandhapuking tembung camboran

Sasanesipun kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan, *interferensi unsur BD* Krama ugi kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung camboran, inggih menika ing tembung **kosok wangsule**.

(19) Sregep sinau mbuh sregep kerja mbuh sregep turu. **Kosok wangsule** sregep apa? Kesed. (71/R7)

Tembung **kosok wangsule** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Krama, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **kosok wangsule** kadhapuk kadhapuk saking *BD* Ngoko {kosok} lan *BD* Krama {wangsul} ingkang pikantuk *afiks* Ngoko awujud *sufiks* {-e}. *BD* ingkang kedahipun dipunginakaken inggih menika *BD* saking basa Ngoko sedaya amargi *konteks* ukara menika ngginakaken *ragam* Ngoko. Tembung kosok wangsule menawi ngginakakaen *ragam* Ngoko ingkang leres inggih menika **kosok balene**, ingkang kadhapuk saking tembung camboran kosok balen pikantuk *sufiks* {-e}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(19a) Sregep sinau mbuh sregep kerja mbuh sregep turu. **Kosok balene** sregep apa? Kesed. (71/R7)

b. Interferensi unsur afiks

Interferensi unsur afiks inggih menika *interferensi morfologis* awujud panganggening *afiks* basa sanes salebeting pandhapuking tembung basa Jawi. Wonten ing *interferensi unsur afiks*, perangan ingkang ngemu *interferensi morfologis* basa utawi *ragam* sanes namung awujud afiksipun, dene *BD* ingkang dipunginakaken inggih menika *BD* basa Jawi utawi basa ingkang saweg dipunginakaken.

1) Afiks basa Indonesia

Interferensi unsur afiks basa Indonesia inggih menika *interferensi morfologis* ingkang awujud panganggening *afiks* basa Indonesia salebeting pandhapuking tembung basa Jawi. *Interferensi unsur afiks* basa Indonesia kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan saha tembung camboran.

a) Pandhapuking Tembung Andhahan

Tembung andhahan ingkang ngemu *interferensi unsur afiks* basa Indonesia kapanggihaken wonten ing tembung mawi *prefiks* {-nya} lan *konfiks* {di-/kan}.

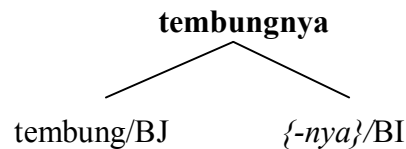
(1) BD BJ + {-nya}

Tembung andhahan mawi *sufiks* {-nya} ingkang ngemu *interferensi unsur afiks* basa Indonesia kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(20) Tembungnya nyerat utawi kata nyerat. (39/R7)

Tembung **tembungnya** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **tembungnya** kadhapuk saking BD basa Jawi {tembung} lan *sufiks* basa Indonesia {-nya}. Basa Jawi boten gadhah *sufiks* {-nya}. *Sufiks* {-nya} BI wonten ing basa Jawi sami kaliyan *sufiks* {-e}. Awit saking menika, tembung ingkang baku inggih menika tembung **tembunge** ingkang kadhapuk saking BD {tembung} lajeng pikantuk *sufiks* {-e}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

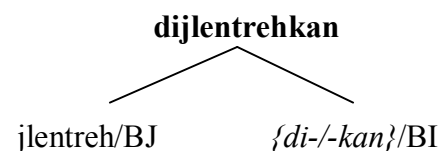
(20a) **Tembunge** nyerat utawi kata nyerat. (39/R7)

(2) BD BJ + {di-/kan}

Tembung andhahan mawi *konfiks* {di-/kan} ingkang ngemu *interferensi unsur afiks* basa Indonesia kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(21) Tiga masa ini, ini dibeberkan **dijlentrehkan**, dijelaskan melalui tembang Macapat. (35/R4)

Tembung **dijlentrehkan** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **dijlentrehkan** kadhapuk saking BD basa Jawi {jlentreh} lan *afiks* basa Indonesia {di-/kan}. Basa Jawi gadhah *prefiks* {di-} nanging boten trep menawi

dipunsarengaken kaliyan *sufiks {-kan}* amargi basa Jawi boten gadhah *sufiks {-kan}*. *Prefiks {di-}* basa Jawi sagedipun sumambung kaliyan *sufiks {-ake}*. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **dijlentrehake** ingkang kadhapuk saking BD {jlentreh} pikantuk *afiks {di-/ake}*. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

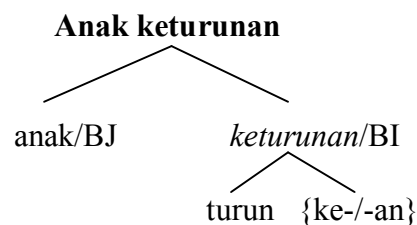
(21a) Tiga masa ini, ini dibeberkan **dijlentrehake**, dijelaskan melalui tembang Macapat. (35/R4)

b) Pandhapuking Tembung Camboran

Interferensi unsur afiks basa Indonesia ugi kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung camboran, inggih menika wonten ing ukara ngandhap menika.

(22) Dadi kowe sesuk iso nggawe crita, menahi crita karo **anak keturunan**. (16/R2)

Tembung **anak keturunan** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **anak keturunan** kadhapuk saking tembung anak (BJ) lan *keturunan* (BI). Wonten ing basa Jawi, wujud bakunipun tembung **anak keturunan** inggih menika **anak turun** utawi **tedhak turun** ingkang tegesipun ‘trah utawi anak

putu' (Poerwadarminta, 1939: 616). Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(22a) Dadi kowe sesuk iso nggawe crita, menehi crita karo **anak turun**. (16/R2)

2) *Afiks* basa Ngoko

Interferensi unsur afiks basa Ngoko inggih menika *interferensi morfologis* ingkang awujud panganggening *afiks* basa Jawi Ngoko salebeting pandhapuking tembung basa Jawi Krama. *Interferensi unsur afiks* basa Ngoko kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan saha tembung camboran.

a) Pandhapuking tembung andhahan

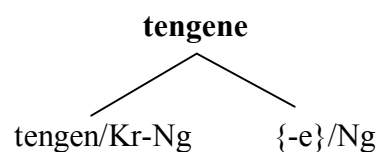
Tembung andhahan ingkang ngemu *interferensi unsur afiks* basa Ngoko kapanggihaken wonten ing tembung mawi *sufiks* {-e} lan *konfiks* {sa/-e}, {N/-ake} kanthi *alomorf* {ng-} , lan {di/-i}.

(1) *BD Kr* + {-e}

Tembung andhahan mawi *sufiks* {-e} ingkang ngemu *interferensi unsur afiks* basa Ngoko kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(23) Jaman lumrah dipunagem kaliyan sakkiwa **tengene** kita. (75/R12)

Tembung **tengene** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Ngoko, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **tengene** kadhapuk saking *BD* {tengen} pikantuk *sufiks* Ngoko {-e}. Sejatosisipun

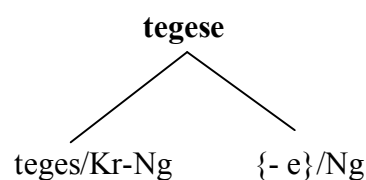
tembung {tengen} saged dipunginakaken kangge basa Ngoko utawi Krama, nanging amargi *konteks* ukara wonten pethikan ing nginggil menika ngginakaken ragam Krama, pramila *afiks* ingkang dipunginakaken kedahipun *afiks* basa Krama. *Sufiks* {-e} menika *afiks* basa Ngoko, dene wonten ing basa Krama *sufiks* {-e} dipungantos {-ipun}. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **tengenipun** ingkang kadhapuk saking BD {tengen} lajeng pikantuk *sufiks* {-ipun}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(23a) Jaman lumrah dipunagem kaliyan sakkiwa **tengenipun** kita. (75/R12)

Perkawis ingkang sami kaliyan perkawis *interferensi* ing nginggil kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(24) Panjenengan saged maos **tegese** bebasan wonten kaca patang puluh nem. (84/R20)

Tembung **tegese** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Ngoko, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **tegese** kadhapuk saking BD {teges} pikantuk *afiks* Ngoko {-e}. Tembung **tegese** ugi saged dipunginakaken wonten ing basa Ngoko lan basa Krama gumantung kaliyan *konteks* ukaranipun. *Afiks* ingkang dipunginakaken wonten ing tembung **tegese** inggih menika *afiks* Ngoko {-e}, kamangka *konteks* ukara wonten pethikan ing nginggil ngginakaken basa Krama. *Afiks* ingkang dipunginakaken kedahipun

afiks basa Krama {-ipun}. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **tegesipun** ingkang kadhapuk saking BD {teges} lan *sufiks* {-ipun}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

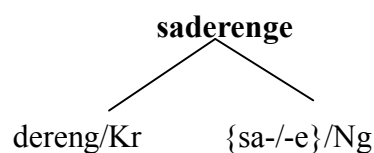
(24a) Panjenengan saged maos **tegesipun** bebasan wonten kaca patang puluh nem. (84/R20)

(2) **BD Kr + {sa-/-e}**

Tembung andhahan mawi *konfiks* {sa-/-e} ingkang ngemu *interferensi unsur afiks* basa Ngoko kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(25) **Saderenge** dipuncakapi amargi wekdal sampun cekap onten pitakenan? (65/R2)

Tembung **saderenge** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Ngoko, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Bab menika saged katingali saking skema pandhapuking tembung ing ngandhap menika

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **saderenge** kadhapuk saking BD {dereng} lan *afiks* Ngoko {sa-/-e}. *Konteks* ukara wonten ing nginggil ngginakaken ragam Krama, pramila tembung saha *afiks* ingkang dipunginakaken kedahipun ngginakaken tembung lan *afiks* basa Krama. Sejatosisipun *prefiks* {-sa} saged dipunginakaken wonten ing basa Krama utawi Ngoko, nanging menawi dipunginakaken wonten ing ukara basa Krama boten saged sesarengan kaliyan *afiks* Ngoko. *Prefiks* {sa-} menawi sesarengan kaliyan *sufiks* {-e} dadosipun *afiks* ngoko. Wonten ing ukara ingkang ngginakaken ragam Krama *afiks* ingkang dipunginakaken sanes {sa-/-e} nanging {sa-/-ipun}. Awit

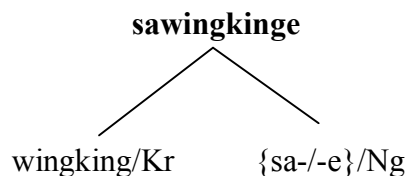
saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **saderengipun** ingkang kadhapuk saking BD {dereng} lajeng pikantuk *konfiks* {sa-/ipun}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(25a) **Saderengipun** dipuncakapi amargi wekdal sampun cekap onten pitakenan? (65/R2)

Perkawis ingkang sami kaliyan perkawis *interferensi* ing nginggil kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(26) Dipunparingaken wonten **sawingkinge** jejer. (70/R7)

Tembung **sawingkinge** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Ngoko, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Bab menika saged katingali saking skema pandhapuking tembung ing ngandhap menika

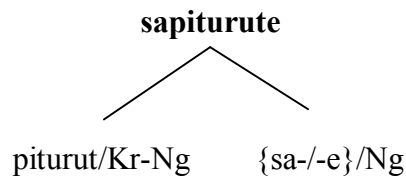
Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **sawingkinge** kadhapuk saking BD {wingking} lan *konfiks* Ngoko {sa-/e}. *Konteks* ukara wonten ing nginggil ngginakaken ragam Krama, pramila tembung saha *afiks* ingkang dipunginakaken kedahipun ngginakaken tembung lan *afiks* basa Krama. *Konfiks* {sa-/e} wonten ing basa Krama kedahipun {sa-/ipun}. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **sawingkingipun** ingkang kadhapuk saking BD {wingking} pikantuk *konfiks* {sa-/ipun}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(26a) Dipunparingaken wonten **sawingkingipun** jejer. (70/R7)

Perkawis ingkang sami kaliyan perkawis *interferensi* ing nginggil ugi kapanggihaken wonten ing tembung **sapiturute** ing ukara ngandhap menika.

(27) Isuk, awan, sore, mbengi. Menika saged ngagem tetembungan sugeng enjing, sugeng siang, sugeng sonten, ndalu, lan **sapiturute**. (76/R12)

Tembung **sapiturute** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Ngoko, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **sapitute** kadhapuk saking *BD* {piturut} pikantuk *konfiks* Ngoko {sa/-e}. Sejatosisipun tembung {piturut} saged dipunginakaken kangge basa Ngoko utawi Krama, nanging amargi *konteks* ukara wonten ing nginggil ngginakaken ragam krama, pramila *afiks* ingkang dipunginakaken kedahipun *afiks* basa Krama. *Konfiks* {sa/-e} wonten ing basa Krama kedahipun {sa/-ipun}. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **sapiturutipun** ingkang kadhapuk saking *BD* {piturut} lan *konfiks* {sa/-ipun}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

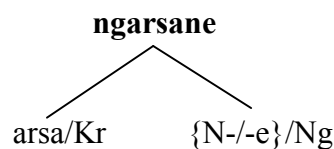
(27a) Isuk, awan, sore, mbengi. Menika saged ngagem tetembungan sugeng enjing, sugeng siang, sugeng sonten, ndalu, lan **sapiturutipun**. (76/R12)

(3) *BD Kr* + {N/-e}

Tembung andhahan mawi *konfiks* {N/-e} ingkang ngemu *interferensi unsur afiks* basa Ngoko kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(28) Ingkang kaping kalih menika atur puja-puji wonten **ngarsane** Gusti.
(78/R12)

Tembung **ngarsane** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Ngoko, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **ngarsane** kadhapuk saking *BD* {arsa} pikantuk *sufiks* Ngoko {N/-e} kanthi *alomorf* {ng-}. *Konteks* ukara wonten ing nginggil ngginakaken *ragam* Krama, pramila tembung saha afiksipun kedah ngginakaken *ragam* Krama. *Prefiks* {N-} saged dipunginakaken wonten ing *ragam* Krama utawi Ngoko, nanging *sufiks* {-e} namung saged dipunginakaken wonten ing basa Ngoko. *Sufiks* {-e} wonten ing basa Krama dados {-ipun}. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **ngarsanipun** ingkang kadhapuk saking *BD* {arsa} pikantuk *konfiks* {N/-ipun} kanthi *alomorf* {ng-}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(28a) Ingkang kaping kalih menika atur puja-puji wonten **ngarsanipun** Gusti.
(78/R12)

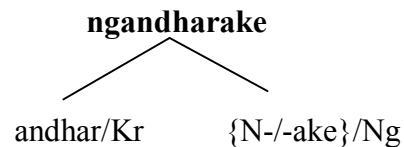
(4) **BD + {N/-ake}**

Tembung andhahan mawi *konfiks* {N/-ake} ingkang ngemu *interferensi unsur afiks* basa Ngoko kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(29) Wis para siswa, dene pasinaon Basa Jawa wonten ing dinten menika badhe **ngandharake** babagan micara. Micara menika miturut basa Indonesia dipunwastani napa? (11/R12)

Tembung **ngandharake** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Ngoko, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika

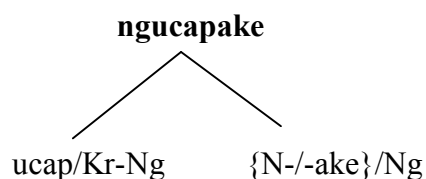
Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **ngandharake** kadhapuk saking BD {andhar} pikantuk *afiks* Ngoko {sa/-e}. Sejatosipun tembung {andhar} saged dipunginakaken kangge basa Ngoko utawi Krama, nanging amargi *konteks* ukara wonten pethikan ing nginggil menika ngginakaken ragam krama, pramila *afiks* ingkang dipunginakaken kedahipun *afiks* basa Krama. *Konfiks* {N/-ake} wonten ing basa Krama kedahipun {N/-aken}. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **ngandharaken** ingkang kadhapuk saking BD {andhar} pikantuk *konfiks* {N/-aken}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(29a) Wis para siswa, dene pasinaon Basa Jawa wonten ing dinten menika badhe ngandharaken babagan micara. Micara menika miturut basa Indonesia dipunwastani napa? (11/R12)

Perkawis ingkang sami kaliyan perkawis *interferensi* ing nginggil kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(30) Ngatos-atos, senajan njenengan anggenipun **ngucapake** wonten dialog menika “sire” ning panulise tetep “sira”. (83/R19)

Tembung **ngucapake** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Ngoko, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **ngucapake** kadhapuk saking *BD* {ucap} pikantuk *konfiks* Ngoko {sa-/-e}. Tembung {ucap} saged dipunginakaken kangge basa Ngoko utawi Krama, nanging amargi *konteks* ukara wonten pethikan ing nginggil menika ngginakaken ragam krama, pramila *afiks* ingkang dipunginakaken kedahipun *afiks* basa Krama. *Konfiks* {N-/ake} wonten ing basa Krama kedahipun {N-/aken}. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **ngucapaken** ingkang kadhapuk saking *BD* {ucap} pikantuk *konfiks* {N-/aken}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

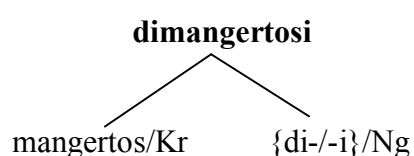
(30a) Ngatos-atos, senajan njenengan anggenipun **ngucapaken** wonten dialog menika “sire” ning panulise tetep “sira”. (83/R19)

(5) *BD* + {di-/-i}

Tembung andhahan mawi *konfiks* {di-/-i} ingkang ngemu *interferensi afiks* basa Ngoko kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(31) Dadi salam kuwi kena nggo basa Arab, nuwun, terus kahanane, isuk, awan, sore, mbengi. Kuwi jenise salam. Saged **dimangertosi**? (77/R12)

Tembung **dimangertosi** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Ngoko, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika

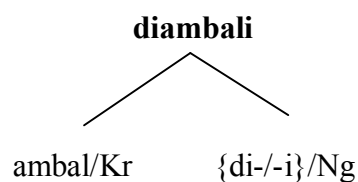
Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **dimangertosi** kadhapuk saking BD Krama mangertos pikantuk *afiks* Ngoko {di-/i}. *Konteks* ukara ing nginggil ngginakaken ragam Krama, pramila tembung saha *afiks* ingkang dipunginakaken kedahipun ngginakaken tembung saha *afiks* basa Krama. Sejatospun *sufiks* {-i} saged dipunginakaken wonten ing basa Krama utawi Ngoko, nanging menawi dipunginakaken wonten ing ukara basa Krama boten saged sesarengan kaliyan *afiks* Ngoko. *Sufiks* {-i} menawi sesarengan kaliyan *prefiks* {di-} dadosipun *afiks* ngoko. Wonten ing ukara ingkang ngginakaken ragam Krama *afiks* ingkang dipunginakaken sanes {di-/i} nanging {dipun-/i}. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **dipunmangertosi** ingkang kadhapuk saking BD mangertos pikantuk *konfiks* {dipun-/i}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(31a) Dadi salam kuwi kena nggo basa Arab, nuwun, terus kahanane, isuk, awan, sore, mbengi. Kuwi jinise salam. Saged **dipunmangertosi**? (77/R12)

Perkawis ingkang sami kaliyan perkawis *interferensi* ing nginggil kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(32) Terus ingkang angka sekawan menika dudutan, kesimpulan, **diambali**. (81/R13)

Tembung **diambali** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Ngoko, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **diambali** kadhapuk saking *BD* krama {ambal} lan *konfiks* Ngoko {di-/i}. *Konteks* ukara wonten ing nginggil ngginakaken basa Krama, pramila tembung saha *afiks* ingkang dipunginakaken kedahipun ngginakaken tembung lan *afiks* basa Krama. Sejatosisipun *sufiks* {-i} saged dipunginakaken wonten ing basa Krama utawi Ngoko, nanging boten saged sesarengan kaliyan *afiks* ngoko menawi dipunginakaken wonten ing ukara basa Krama. *Sufiks* {-i} menawi sesarengan kaliyan *prefiks* {di-} dadosipun *afiks* Ngoko. Wonten ing ukara ingkang ngginakaken basa Krama *afiks* ingkang dipunginakaken sanes {di-/i} nanging {dipun-/i}. Awit saing menika, tembung ingkang baku inggih menika tembung **dipunambali** ingkang kadhapuk saking *BD* {ambal} pikantuk *konfiks* {dipun-/i}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

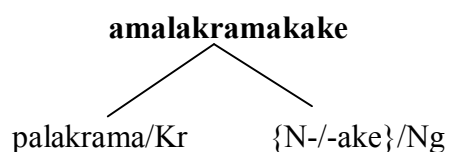
(32a) Terus ingkang angka sekawan menika dudutan, kesimpulan, **dipunambali**. (81/R13)

b) Pandhapuking tembung camboran

Interferensi unsur afiks basa Ngoko ugi kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung camboran, inggih menika ing tembung **amalakramakake**.

(33) Bilih panjenenganipun titi wanci menika badhe netepi darmaning asepuh injih punika **amalakramakake** putra-putrinipun ingkang asma Rara Mendut pikantuk Bagus sapa, ingkang badhe samangke dipunakidnikahaken, arep diijab kobulke, wanci tabuh sanga enjang ingkang dipunrawuhi kaliyan KUA, Kantor Urusan Agama. (80/R13)

Tembung **amalakramakake** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Ngoko, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **amalakramakake** ngginakaken *BD* Krama {palakrama} pikantuk *konfiks* basa Ngoko {N-/-ake}. *Prefiks* {N-} saged dipunginakaken wonten ing basa Krama utawi Ngoko, nanging boten saged sesarengan kaliyan *afiks* Ngoko menawi dipunginakaken wonten ing ukara basa Krama. *Prefiks* {N-} menawi sesarengan kaliyan *sufiks* {-ake} dadosipun *afiks* ngoko. Wonten ing ukara ingkang ngginakaken basa Krama *afiks* ingkang dipunginakaken sanes {N-/-ake} nanging {N-/-aken}. Awit saking menika, tembung ingkang baku inggih menika tembung **amalakramakaken** ingkang kadhapuk saking tembung camboran pala krama pikantuk *konfiks* {N-/-aken}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(33a) Bilih panjenenganipun titi wanci menika badhe netepi darmaning asepuh injih punika **amalakramakaken** putra-putrinipun ingkang asma Rara Mendut pikantuk Bagus sapa, ingkang badhe samangke dipunakidnikahaken, arep diijab kobulke, wanci tabuh sanga enjang ingkang dipunrawuhi kaliyan KUA, Kantor Urusan Agama. (80/R13)

3) *Afiks* basa Krama

Interferensi unsur afiks basa Krama inggih menika *interferensi morfologis* ingkang awujud panganggening *afiks* basa Jawi Krama salebeting pandhapuking tembung basa Jawi Ngoko. *Interferensi afiks* basa Krama namung kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan, inggih menika ing tembung mawi

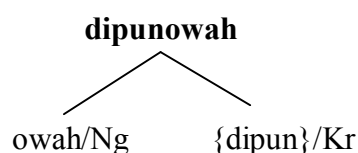
prefiks {dipun-}, *konfiks* {N/-aken} kanthi *alomorf* {ny-}, {n-}, lan {ng-}, sarta *konfiks* {ka/-aken}.

a) BD Ng + {dipun-}

Tembung andhahan mawi *prefiks* {dipun-} ingkang ngemu *interferensi unsur afiks* basa Krama kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(34) Terus para wali ngowahi anane pagelaran wayang, miturut crita lan tokoh pewayangan **dipunowah**, bubar. (02/R1)

Tembung **dipunowah** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Krama, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **dipunowah** kadhapuk saking *BD Ngoko* {owah} pikantuk *prefiks* Krama {dipun-}. *Konteks* ukara wonten ing nginggil ngginakaken basa Ngoko, pramila tembung saha afiksupun kedahipun ngginakaken basa Ngoko. *Prefiks* {dipun-} wonten ing basa Ngoko dados {di-}. *BD* {owah} pikantuk *prefiks* {di} dados diowah, nanging tembung diowah boten umum dipunginakaken ing basa Jawi. Tembung ingkang baku lan asring dipunginakaken inggih menika *BD* {owah} pikantuk *prefiks* {di-} sesarengan kaliyan *sufiks* {-i}, saengga kadhapuk tembung **diowahi**. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

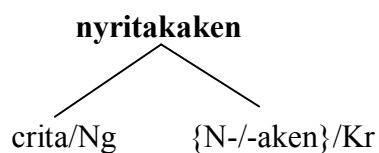
(34a) Terus para wali ngowahi anane pagelaran wayang, miturut crita lan tokoh pewayangan **diowahi**, bubar. (02/R1)

b) BD Ng + {N-/-aken}

Tembung andhahan mawi *konfiks* {N-/-aken} ingkang ngemu *interferensi unsur afiks* basa Krama kapanggihaken wonten ing pinten-pinten *alomorf*, inggih menika *alomorf* {ny-}, {n-}, lan {ng-}. Tembung andhahan mawi *konfiks* {N-/-aken} kanthi *alomorf* {ny-} ingkang ngemu *interferensi afiks* basa Krama kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(35) Kuwi nang kono ana crita rakyat, Nyi Ageng Bagelen, ingkang **nyritakaken** salah sijining babat tanah Jawi. Cah lanang kae mburi pojok, diwaos. (66/R3)

Tembung **nyritakaken** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Krama, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Bab menika saged katingali saking skema pandhapuking tembung ing ngandhap menika

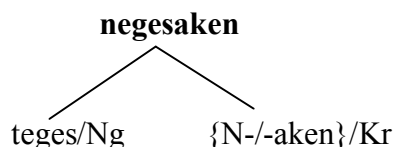
Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **nyritakaken** kadhapuk saking BD Ngoko {crita} pikantuk *konfiks* Krama {N-/-aken} kanthi *alomorf* {ny-}. *Konteks* ukara wonten ing nginggil ngginakaken basa Ngoko, pramila tembung saha afiksipun kedahipun ngginakaken basa Ngoko. *Prefiks* {N-} saged dipunginakaken wonten ing basa Krama utawi Ngoko, nanging *sufiks* {-aken} namung saged dipunginakaken wonten ing basa Krama. *Sufiks* {-aken} wonten ing basa Ngoko dados {-ake}. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **nyritakake** ingkang kadhapuk saking BD {crita} pikantuk *konfiks* {N-/-ake} kanthi *alomorf* {ny-}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(35a) Kuwi nang kono ana crita rakyat, Nyi Ageng Bagelen, ingkang **nyritakake** salah sijining babat tanah Jawi. Cah lanang kae mburi pojok, diwaos. (66/R3)

Tembung andhahan mawi *konfiks* {N/-aken} kanthi *alomorf* {n-} ingkang ngemu *interferensi afiks* basa Krama kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(36) Dadi tembang Sinom kuwi tembang-tembang sing isine **negesaken** kanggo pasinaon cah nom-nom. Nggo ngudi cah nom-noman, ben iso *nantinya itu bisa menjadi perilakunya itu baik*. (72/R9)

Tembung **negesaken** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Krama, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **negesaken** kadhapuk saking BD Ngoko {teges} pikantuk *konfiks* Krama {N/-aken}. BD {teges} saged dipunginakaken wonten ing basa Ngoko lan basa Krama, gumantung kaliyan *konteks* ukaranipun. Menawi ngginakaken basa Ngoko, tembung teges kedahipun dipunsarengi kaliyan *afiks* Ngoko, nanging menawi ngginakaken basa Krama *afiks* ingkang dipunginakaken ugi *afiks* Krama. Ukara wonten pethikan ing nginggil ngginakaken basa Ngoko, nanging *afiks* ingkang dipunginakaken *afiks* Krama {-aken}. Tembung ingkang baku inggih menika tembung **negesake** ingkang kadhapuk saking BD {teges} pikantuk *konfiks* {N/-ake} kanthi *alomorf* {n-}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

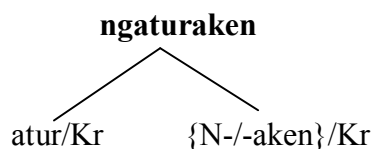

(36a) Dadi tembang Sinom kuwi tembang-tembang sing isine **negesake** kanggo pasinaon cah nom-nom. Nggo ngudi cah nom-noman, ben iso nantinya itu bisa menjadi perilakunya itu baik. (72/R9)

Tembung andhahan mawi *konfiks* {N-/-aken} kanthi *alomorf* {ng-} ingkang ngemu *interferensi afiks* basa Krama kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(37) Mau **ngaturaken** puji sukur uwis alhamdulillahirobbil'alamin rampung. Terus para rawuh kakung sumawa putri ingkang satuhu kinormatan, keparenga kula matur wonten ngarsa panjenengan sedaya. Wonten ngarsa jengendika kena, biasane nak sambutan atur pambagya harja kuwi biasane wakil tuan rumah. (17/R12)

Tembung **ngaturaken** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Krama, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **ngaturaken** kadhapuk saking *BD* Krama {atur} lan *afiks* Krama {N-/-aken}. Pandhapuking tembung **ngaturaken** sejatosipun boten lepat menawi wonten ing ukara *ragam* Krama amargi *BD* lan afiksupun ngginakaken *ragam* Krama sedaya. Ananging menawi dipunparingaken wonten ukara ing nginggil dados lepat amargi *konteks* ukara menika ngginakaken basa Jawi *ragam* Ngoko alus. Wonten ing basa Ngoko alus ingkang dipunkramakaken namung wasesanipun, dene *afiks* ingkang dipunginakaken tetep ngginakaken *afiks* Ngoko. Tembung ingkang baku inggih menika tembung **ngaturake** ingkang kadhapuk saking *BD* {atur} pikantuk *konfiks*

{N-/-ake} kanthi *alomorf* {ng-}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

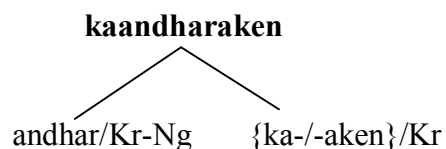
(37a) Mau **ngaturake** puji sukur uwis alhamdulillahirobbil'alamin rampung. Terus para rawuh kakung sumawa putri ingkang satuhu kinurmatan, keparenga kula matur wonten ngarsa panjenengan sedaya. Wonten ngarsa jengendika kena, biasane nak sambutan atur pambagya harja kuwi biasane wakil tuan rumah. (17/R12)

c) **BD Ng + {ka-/-aken}**

Tembung andhahan mawi *konfiks* {ka-/-aken} ingkang ngemu *interferensi unsur afiks* basa Krama kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(38) Kuwi biasane crita-crita babat Tanah Jawi kuwi **kaandharaken** dipaparke supaya nang indhenge Tanah Jawa ki manungsane padha ngerti, “ohhh..nak iki biyen sejarah Mataram, Majapahit, lan sapiturute”. (69/R3)

Tembung **kaandharaken** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Krama, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **kaandharaken** kadhapuk saking BD {andhar} pikantuk *konfiks* basa Krama {ka-/-aken}. BD {andhar} saged dipunginakaken wonten ing ukara Ngoko lan Krama, nanging menawi wonten ing ukara ingkang ngginakaken basa Ngoko *afiks* ingkang dipunginakaken kedahipun *afiks* Ngoko. *Prefiks* {ka-} ugi saged dipunginakaken wonten ing basa Krama utawi Ngoko, nanging *sufiks* {-aken} namung saged dipunginakaken wonten ing basa Krama. *Sufiks* {-aken} wonten

ing basa Ngoko dados {-ake}. Awit saking menika tembung ingkang inggih menika tembung **kaandharake** ingkang kadhapuk saking BD {andhar} pikantuk *konfiks* {ka-/-ake}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

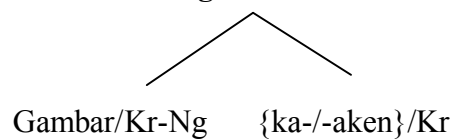
(38a) Kuwi biasane crita-crita babat Tanah Jawi kuwi **kaandharake** supaya nang indhenge tanah Jawa ki manungsane padha ngerti, “ohhh..nak iki biyen sejarah Mataram, Majapahit, lan sapiturute”. (69/R3)

Perkawis ingkang sami kaliyan perkawis *interferensi* ing nginggil kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(39) Dadi gambarane wong urip ing alam donya kuwi **kagambaraken** ana ing pagelaran wayang. (63/R1)

Tembung **kagambaraken** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Krama, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Bab menika saged katingali saking skema pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Kagambaraken

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **kagambaraken** kadhapuk saking BD {gambar} pikantuk *afiks* basa Krama {ka-/-aken}. BD {gambar} saged dipunginakaken wonten ing ukara Ngoko lan Krama. Mekaten ugi *prefiks* {ka-} ugi saged dipunginakaken wonten ing basa Krama utawi Ngoko, nanging *sufiks* {-aken} namung saged dipunginakaken wonten ing basa Krama. *Sufiks* {-aken} wonten ing basa Ngoko dados {-ake}. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **kagambarake** ingkang

kadhapak saking BD {gambar} pikantuk *konfiks* {ka-/ake}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(39a) Dadi gambarane wong urip ing alam donya kuwi **kagambarake** ana ing pagelaran wayang. (01/R3)

2. *Interferensi Pola Proses Morfologis (PPM)*

Interferensi PPM inggih menika *interferensi morfologis* ingkang wujudipun panganggening *pola proses morfologis* saking basa sanes ing salebeting pandhapuking tembung basa Jawi. *Interferensi pola proses morfologis* ingkang kapanggihaken namung saking *pola proses morfologis* tembung basa Indonesia. *Interferensi PPM* kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan lan tembung rangkep.

a) **Pola pandhapuking tembung andhahan**

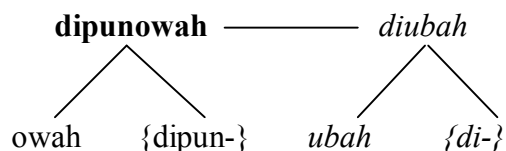
Tembung andhahan ingkang ngemu *interferensi PPM* kapanggihaken wonten ing tembung mawi *prefiks*: {dipun-}, {di-}, {ma-}, {sa-}, {ke}; *sufiks*: {-an}, {-ake}, {-i}, lan; *konfiks*: {N-/i}, {ka-/an}, {di-/ake}, lan {N-/ake}.

a) **BD + {dipun-}**

Tembung andhahan mawi *prefiks* {dipun-} ingkang ngemu *interferensi pola proses morfologis* basa Indonesia kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(40) Terus para wali ngowahi anane pagelaran wayang, miturut crita lan tokoh pewayangan, **dipunowah**, bubar. (04/R1)

Tembung **dipunowah** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking basa Indonesia. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **dipunowah** kadhapuk saking BD {owah} pikantuk *prefiks* {dipun-}. Pola ingkang dipunginakaken kangge ndhapuk tembung dipunowah niru pola pandhapuking tembung *diubah* (BI), ingkang kadhapuk saking BD {ubah} pikantuk *prefiks* {di-}. Afiks ingkang kedahipun dipunginakaken kangge ndhapuk tembung kriya tanggap inggih menika konfiks {di-/i}. *Konfiks* {di-/i} sami kaliyan {dipun-/i}. Panganggenipun *konfiks* {dipun-/i} menapa {di-/i} gumantung kaliyan *konteks* ukaranipun, menapa ngginakaken basa Krama menapa basa Ngoko. Menawi ngginakaken basa Krama *konfiks* {dipun-/i} sumambung kaliyan BD {owah} dados dipunowahi. Ukara wonten pethikan ing nginggil ngginakaken basa Ngoko, saengga tembung ingkang baku inggih menika tembung **diowahi** ingkang kadhapuk saking BD {owah} pikantuk *konfiks* {di-/i}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

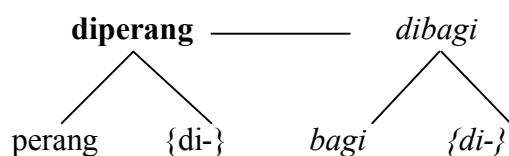
(40a) Terus para wali ngowahi anane pagelaran wayang, miturut crita lan tokoh pewayangan, **diowahi**, bubar. (04/R1)

b) BD + {di-}

Tembung andhahan mawi *prefiks* {di-} ingkang ngemu *interferensi pola proses morfologis* basa Indonesia kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(41) Dadi kuwi miturut jenise tembung ning basa Jawa ki **diperang** dadi sepuluh. Tembung aran, tembung kriya, tembung sifat, tembung katrangan, sesulih, pangandheng, (47/R10)

Tembung **diperang** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking basa Indonesia. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **diperang** kadhapak saking BD {perang} pikantuk *prefiks* {di-}. *Pola* pandhapuking tembung **diperang** menika ngginakaken *pola* pandhapuking tembung BI *dibagi*. Wonten ing basa Jawi, *afiks* ingkang kedahipun dipunginakaken inggih menika *prefiks* {ka-}, ingkang ginanipun kangge ndhapuk tembung kriya tanggap lan ngemu teges ‘nindakaken pakaryan karana dipunniyati (Sasangka, 1989: 36). Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **kaperang** ingkang kadhapak saking BD {perang} pikantuk *prefiks* {ka-}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

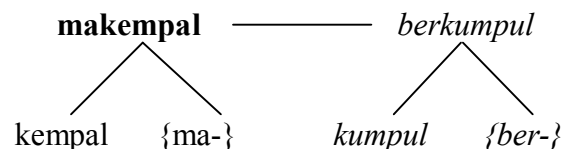
(41a) Dadi kuwi miturut jenise tembung ning basa Jawa ki **kaperang** dadi sepuluh. Tembung aran, tembung kriya, tembung sifat, tembung katrangan, sesulih, panggandheng, (47/R10)

c) **BD + {ma-}**

Tembung andhahan mawi *prefiks* {ma-} ingkang ngemu *interferensi pola proses morfologis* basa Indonesia kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(42) Dhumateng kita sedaya saengga wonten ing titi wanci menika kita saged **makempal**, kita saged muwajaha basa Arabe, kanthi kawilujengan, pramila saking menika sumangga kasarasan, kanikmatan titi wanci menika kita aturaken kanthi waosan hamdalah sesarengan kula dherekaken. (52/R12)

Tembung **makempal** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking basa Indonesia. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **makempal** kadhapuk saking BD {kempal} pikantuk *prefiks* {ma-}. Panganggening *prefiks* {ma-} salebeting tembung **makempal** niru *pola* panganggening *prefiks* {ber-} ing tembung *berkumpul* (BI). *Prefiks* {ber-} basa Indonesia kadhangkala panci sami kaliyan *prefiks* {ma-} basa Jawi, kados wonten ing tembung makaping-kaping ingkang tegesipun *berkali-kali* wonten ing basa Indonesia. Ananging *prefiks* {ber-} boten trep menawi dipunanggep sami kaliyan kaliyan *prefiks* {ma-} kangge ndhapuk tembung makempal amargi bakal nuwuhaken makna sanes. Tembung ingkang baku inggih menika *kempal*, tanpa pikantuk *afiks*. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

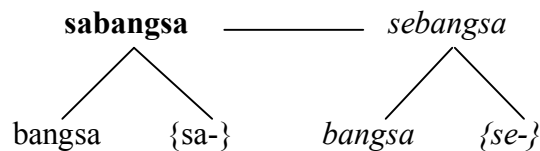
(42a) Dhumateng kita sedaya saengga wonten ing titi wanci menika kita saged **kempal**, kita saged muwajaha basa Arabe kanthi kawilujengan, pramila saking menika sumangga kasarasan, kanikmatan titi wanci menika kita aturaken kanthi waosan hamdalah sesarengan kula dherekaken. (52/R12)

d) BD + {sa-}

Tembung andhahan mawi *prefiks* {sa-} ingkang ngemu *interferensi pola proses morfologis* basa Indonesia kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

- (43) Ora beda nak wong mari puasa, lebar puasa Romadhon ki rak nggawe ana kupat, ana lemper, ana kolak, terus ana apem nak jaman biyen. Jaman saiki kan **sabangsa** satu, sagon, rengginang barang kuwi. (32/R4)

Tembung **sabangsa** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking basa Indonesia. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **sabangsa** kadhapak saking BD {bangsa} pikantuk *prefiks* {sa-}. Panganggening *prefiks* {sa-} salebeting tembung **sabangsa** niru *pola* panganggening *prefiks* {se-} ing tembung *sebangsa* (BI). Pandhapuking tembung ingkang baku kedahipun boten ngginakaken *prefiks* {sa-}, nanging BD {bangsa} sumambung kaliyan *sufiks* {-e} dados **bangsane**. Awit saking menika ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

- (43a) Ora beda nak wong mari puasa, lebar puasa romadhon ki rak nggawe ana kupat, ana lemper, ana kolak, terus ana apem. Nak jaman biyen, jaman saiki kan **bangsane** satu, sagon, rengginang barang kuwi. (32/R4)

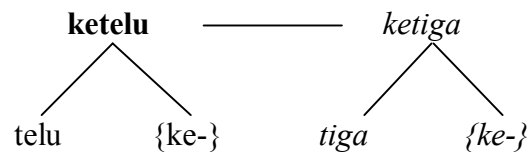
e) **BD + {ke-}**

Tembung andhahan mawi *prefiks* {ke-} ingkang ngemu *interferensi pola proses morfologis* basa Indonesia kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

- (44) Biasane sing *kalimat* siji loro nganggo koma, sing **ketelu** gandhengan. (41/R8)

Tembung **ketelu** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking basa Indonesia. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

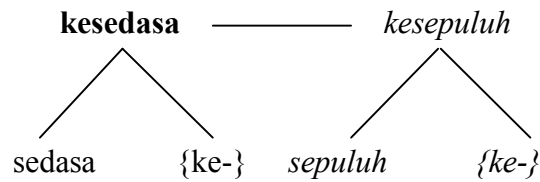
Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **ketelu** kadhapuk saking BD {telu} pikantuk afiks {ke-}. *Pola* pandhapuking tembung **ketelu** niru *pola* pandhapuking tembung *ketiga* (BI). Basa Jawi panci gadhah ater-ater {ke-}, nanging boten trep menawi dipunparingaken wonten sangajengipun tembung wilangan kados tembung {telu}. Sasanesipun menika, ater-ater {ke-} wonten ing BJ gadhah makna ‘boten njarag utawi boten dipunjarag’, saengga boten jumbuh menawi sumambung kaliyan tembung telu. Tembung ingkang baku inggih menika ngginakaken tembung kaping ing sangajengipun tembung wilangan, dados **kaping telu**. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(44a) Biasane sing *kalimat* siji loro nganggo koma, sing **kaping telu** gandhengan.
(41/R8)

Perkawis ingkang sami kaliyan perkawis *interferensi* ing nginggil kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(45) Nek neng kono sepuluh ngagem X iki Sri Sultan Hamengkubuwana **kesedasa**, nggih? (59/R15)

Tembung **kesedasa** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking basa Indonesia. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **kesedasa** kadhapuk saking BD {sedasa} pikantuk *prefiks* {ke-}. *Pola* pandhapuking tembung **kesedasa** niru *pola* pandhapuking tembung *kese puluh* (BI). Tembung ingkang baku inggih menika ngginakaken tembung kaping ing sangajengipun tembung wilangan, dados kaping sedasa. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

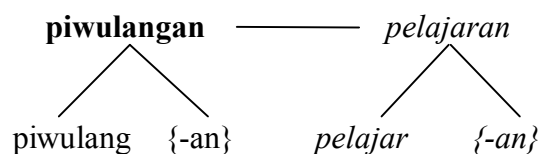
(45a) Nek neng kono sepuluh ngagem X iki Sri Sultan Hamengkubuwana **kaping sedasa**, nggih? (59/R15)

f) BD + {-an}

Tembung andhahan mawi *sufiks* {-an} ingkang ngemu *interferensi pola proses morfologis* basa Indonesia kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(46) Kowe apal ning ora ngerti karepe sing dadi **piwulangan**. (14/R2)

Tembung **piwulangan** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking basa Indonesia. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **piwulangan** kadhapuk saking BD {piwulang} pikantuk afiks {-an}. Panganggening *sufiks* {-an} wonten ing *pola* pandhapuking tembung **piwulangan**

menika pikantuk pangaribawa saking tembung *pelajaran* (BI), kamangka tembung piwulang kemawon sampun nedhahaken makna ‘wewarah, pitutur, pangajaran’ (Poerwadarmainta, 1939: 495). Awit saking menika, panganggening *sufiks* {-an} boten dipunbetahaken. Tembung ingkang baku inggih menika **piwulang** ingkang kadhapuk saking BD {wulang} pikantuk *prefiks* {pi-}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

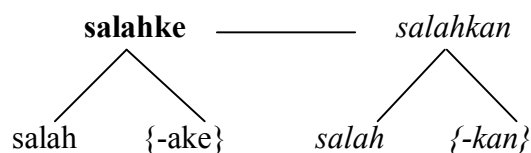
(46a) Kowe apal ning ora ngerti karepe sing dadi **piwulang**. (14/R2)

g) BD + {-ake}

Tembung andhahan mawi *sufiks* {-ake} ingkang ngemu *interferensi pola proses morfologis* basa Indonesia kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(47) Dadi aja kaget mbesuk-mbesuk nak ana anak-anakmu kowe nduwe *keturunan*, duwe anak kok ra isa aweh pakurmatan karo kowe *sebagai* wong tuwa ya aja **salahke** anak. (38/R5)

Tembung **salahke** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking basa Indonesia. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **salahke** kadhapuk saking BD {salah} pikantuk *sufiks* {-ake}. *Pola* pandhapuking tembung **salahke** pikantuk pangaribawa saking tembung *salahkan* (BI). Wonten ing basa Jawi *afiks* ingkang kedahipun dipunginakaken sanes *sufiks* {-ake} nanging *konfiks* {N-/-ake}. *Sufiks* {-ake} ginanipun panci kangge ndhapuk

tembung kriya, nanging *sufiks* {-e} ngemu teges perintah saengga boten pas menawi dipunparingaken wonten ing ukara ing nginggil. Afiks ingkang kedahipun dipunginakaken inggih menika konfiks {N-/-ake}, ingkang ginanipun kangge ndhapak tembung kriya tanduk lan ngemu teges ‘nindakaken pakaryan kados ingkang dipunsebataken lingganipun’ (Sasangka, 1989: 66). Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **nyalahake** ingkang kadhapuk saking BD {salah} pikantuk *konfiks* {N-/-ake}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

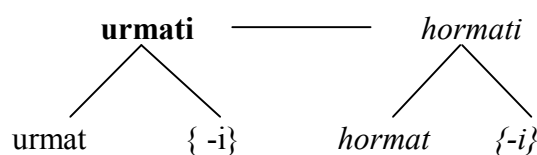
(47a) Dadi aja kaget mbesuk-mbesuk nak ana anak-anakmu kowe nduwe keturunan, duwe anak kok ra isa aweh pakormatan karo kowe *sebagai* wong tuwa ya aja **nyalahake** anak. (38/R5)

h) **BD + {-i}**

Tembung andhahan mawi *sufiks* {-i} ingkang ngemu *interferensi pola proses morfologis* basa Indonesia kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(48) Tuladhane, “Dhumateng panjenenganipun pangarsa pawiyatan SMA Negeri 10 Purworejo ingkang tansah kita **urmati**, nun injih panjenenganipun Bapa...” Sapa jenenge kepala sekolahmu? (51/R12)

Tembung **urmati** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking basa Indonesia. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **urmati** kadhapuk saking BD {urmat} pikantuk *konfiks* {di-/-ake}. *Interferensi*

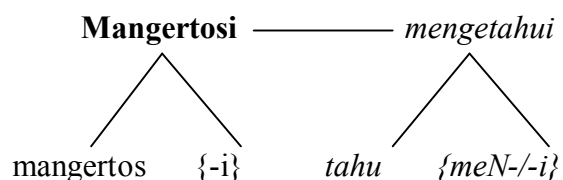
wonten ing tembung **urmati** menika dipunjalar dening wontenipun *sufiksasi* -i. Pola pandhapuking tembung **urmati** niru pola pandhapuking tembung basa Indonesia hormati ingkang kadhapuk saking BD {hormat} pikantuk *sufiks* {i}. *Afiks* ingkang leres kangge ndapuk tembung kriya tanggap saking BD {urmat} inggih menika *konfiks* {-in/-an}. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **kinurmatan** ingkang kadhapuk saking BD {urmat} pikantuk *konfiks* {-in/-an}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(48a) Tuladhane, “Dhumateng panjenenganipun pangarsa pawiyatan SMA Negeri 10 Purworejo ingkang tansah **kinurmatan** nun injih panjenenganipun Bapa...” Sapa jenenge kepala sekolahmu? (51/R12)

Perkawis ingkang sami kaliyan perkawis *interferensi* ing nginggil kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(49) Sinten ingkang **mangertosi** tegesipun wayang menika napa? (02/R1)

Tembung **mangertosi** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking basa Indonesia. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **mangertosi** kadhapuk saking BD mangertos pikantuk *sufiks* {-i}. *Interferensi* wonten ing tembung mangertosi ing ukara wonten nginggil dipunjalar dening wontenipun *sufiksasi* -i. *Sufiks* {-i} ing tembung mangertosi niru panganggening *sufiks* {-i} wonten ing tembung *mengetahui* (BI). Wontenipun *sufiks* {-i}

sejatosipun boten dipunbetahaken amargi tembung mangertos kemawon sampun nedhahaken makna ‘wis nyakup marang surasaning piwulang’ (Poerwadarminta, 1939: 293). Awit saking menika, tembung ingkang baku inggih menika **mangertos** ingkang kadhapuk saking tembung lingga {ngertos} pikantuk *prefiks* {ma-}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

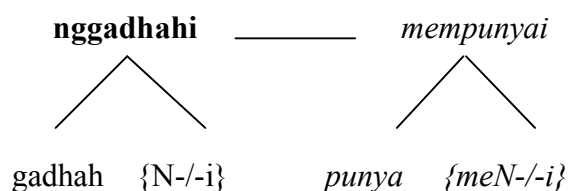
(49a) Sinten ingkang **mangertos** tegesipun wayang menika napa? (02/R1)

i) **BD + {N-/i}**

Tembung andhahan mawi *konfiks* {N-/i} ingkang ngemu *interferensi pola proses morfologis* basa Indonesia kapanggihaken wonten ing pinten-pinten *alomorf*, inggih menika *alomorf* {ng-} lan {n-}. Tembung andhahan mawi *konfiks* {N-/i} kanthi *alomorf* {ng-} kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(50) Nak ning tokoh pewayangan sing jenenge Punakawan Semar menika **nggadahi** asma sanes inggih menika Ki Lurah Badhanaya, (05/R1)

Tembung **nggadahi** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking basa Indonesia. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **nggadahi** kadhapuk saking BD {gadhadh} lan *konfiks* {N-/i} kanthi *alomorf* {ng-}. *Interferensi* wonten ing tembung **nggadahi** dipunjalar dening wontenipun pangaribawa saking *pola* pandhapuking tembung *mempunyai* (BI). *Konfiks* {N-/i} wonten ing basa Jawi dipunginakaken kangge ndhapuk tembung

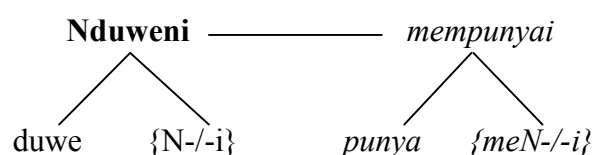
kriya tanduk lan namung saged sumambung kaliyan BD *verba aksi* kados tembung ngoceki lan nglungguhi. BD {gadhah} boten kalebet *verba aksi*, pramila boten saged sumambung kaliyan *konfiks* {N-/i}. BD {gadhah} ugi sampun nedhahaken makna tembung kriya tanduk, saengga sampun boten mbetahaken *afiks*. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **gadhah**. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(50a) Nak ning tokoh pewayangan sing jenenge Punakawan Semar menika **gadah** asma sanes inggih menika Ki Lurah Badhanaya. (05/R1)

Tembung andhahan mawi *konfiks* {N-/i} kanthi *alomorf* {ng-} kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(51) Wengi ana Perda saka Bupati Purworejo kuwi ana aturan Purworejo mligine umume khusus Purworejo kuwi **nduweni** dina basa Jawa. (24/R2)

Tembung **nduweni** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking basa Indonesia. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **nduweni** kadhapuk saking BD {duwe} pikantuk *konfiks* {N-/i} kanthi *alomorf* {n-}. Pola pandhapuking tembung **nduweni** menika ugi niru *pola* pandhapuking tembung *mempunyai* (BI). Tembung ingkang baku inggih menika **nduwe** ingkang kadhapuk saking BD {duwe} pikantuk *prefiks* {N-} kanthi *alomorf* {n-}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

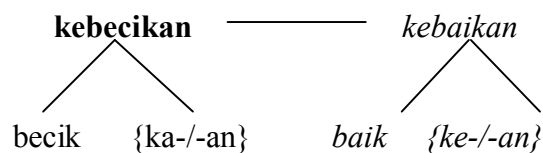
(51a) Wengi ana Perda saka Bupati Purworejo kuwi ana aturan Purworejo mligine umume khususé Purworejo kuwi **nduwe** dina basa Jawa. (24/R2)

j) **BD + {ka-/-an}**

Tembung andhahan mawi *konfiks* {ka-/-an} ingkang ngemu *interferensi pola proses morfologis* basa Indonesia kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(52) Kekal kuwi sing nduwe teges sapa sing wong bisa nglakoni barang **kebecikan** miturut printahe Gusti, kamangka besuk ana ing alam akhir yakuwi alam akhirat kekal kanthi gesang ingkang sekeca, ingkang kepenak. (12/R2)

Tembung **kebecikan** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking basa Indonesia. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **kebecikan** kadhapuk saking BD {becik} pikantuk *konfiks* {ka-/-an}. *Interferensi* wonten ing tembung **kebecikan** menika dipunjalar dening *pola* pandhapuking tembung **kebecikan** ingkang ngginakaken *pola* pandhapuking tembung *kebaikan* (BI). *Afiks* {ka-/-an} panci dipunginakaken kangge ndapuk tembung aran saking *BD* tembung kaanan, nanging *afiks* {ka-/-an} boten trep menawi dipunparingaken wonten ing *BD* becik. Tembung ingkang baku inggih menika **kang becik**. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(52a) Kekal kuwi sing nduwe teges sapa sing wong bisa nglakoni barang **kang becik** miturut printahe Gusti, kamangka besuk ana ing alam akhir yakuwi

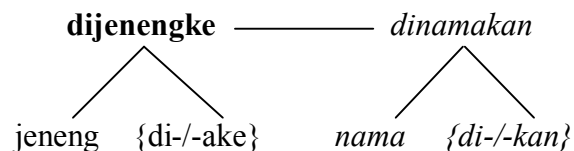
alam akhirat kekal kanthi gesang ingkang sekeca, ingkang kepenak.
(12/R2)

k) BD + {di/-ake}

Tembung andhahan mawi *konfiks* {di/-ake} ingkang ngemu *interferensi pola proses morfologis* basa Indonesia kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(53) Kuwi mbiyen asal-usule piye kok **dijenengke** Kesawen, kok dijenengke Kalikotes. (25/R3)

Tembung **dijenengke** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking basa Indonesia. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

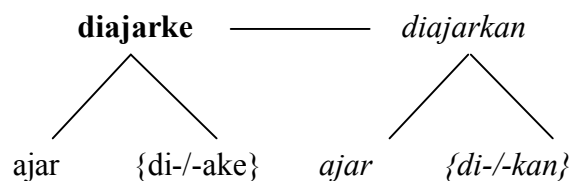
Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **dijenengke** kadhapuk saking BD {jeneng} pikantuk *konfiks* {di/-ake}. *Intereferensi* wonten ing tembung **dijenengke** dipunjalar dening wontenipun *sufiks* {-ake} ingkang niru panganggening *sufiks* {-kan} wonten ing tembung **dinamakan** (BI). *Afiks* ingkang kedahipun sumambung kaliyan BD {jeneng} ing ukara wonten nginggil inggih menika *konfiks* {di/-i}. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **dijenengi** ingkang kadhapuk saking BD {jeneng} pikantuk *konfiks* {di/-i}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(53a) Kuwi mbiyen asal-usule piye kok **dijenengi** Kesawen, kok dijenengke Kalikotes. (25/R3)

Perkawis ingkang sami kaliyan perkawis *interferensi* ing nginggil kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(54) Nak kowe karep diajeni karo wong liya, saorane kowe duwe *keturunan diajarke* diwulangke basa Jawa (18/R2)

Tembung **diajarke** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking basa Indonesia. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

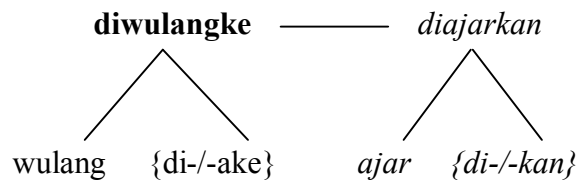
Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **diajarke** kadhapuk saking BD {ajar} pikantuk *konfiks* {di/-ake}. *Interferensi* ing tembung **diajarke** dipunjalar dening pola pandhapuking tembung **diajarke** ingkag niru pola pandhapuking tembung **diajarkan** (BI). Wontenipun *sufiks* {-ake} niru panganggening *sufiks* {-kan} wonten ing tembung *diajarkan*. *Afiks* ingkang baku dipunginakaken wonten ing BD {ajar} ing ukara wonten nginggil inggih menika *konfiks* {di/-i}. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **diajari** ingkang kadhapuk saking BD {ajar} pikantuk *konfiks* {di/-i}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(54a) Nak kowe karep diajeni karo wong liya, saorane kowe duwe *keturunan diajari* diwulangi basa Jawa (18/R2)

Perkawis ingkang sami kaliyan perkawis *interferensi* ing nginggil ugi kapanggihaken wonten ing tembung **diwulangke** ing ukara ngandhap menika.

(55) Nak kowe karep diajeni karo wong liya, saorane kowe duwe *keturunan diajarke diwulangke* basa Jawa (19/R2)

Tembung **diwulangke** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking basa Indonesia. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **diwulangke** kadhapuk saking BD {wulang} pikantuk *konfiks* {di-/ake}. Pola pandhapuking tembung **diwulangke** niru pola pandhapuking tembung *diajarkan* (BI) ingkang kadhapuk saking BD {ajar} pikantuk *konfiks* {di-/kan}. *Afiks* ingkang kedahipun dipunginakaken inggih menika *konfiks* {di-/i}. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika **diwulangi** ingkang kadhapuk saking BD {wulang} pikantuk *prefiks* {di-}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

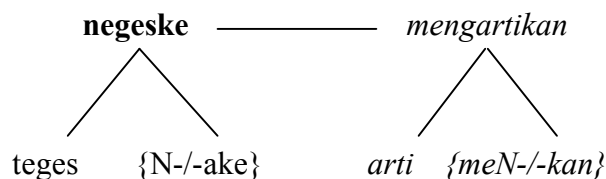
(55a) Nak kowe karep diajeni karo wong liya, saorane kowe duwe *keturunan* diajari **diwulangi** basa Jawa (19/R2)

1) **BD + {N-/ake}**

Tembung andhahan mawi *konfiks* {N-/ake} ingkang ngemu *interferensi pola proses morfologis* basa Indonesia kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(56) Bisa **negeske** tembange po? (42/R9)

Tembung **negeske** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking basa Indonesia. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **negeske** kadhapuk saking BD {teges} pikantuk *konfiks* {N-/ake} kanthi *alomorf* {n}. *Interferensi* ing tembung **negeske** dipunjalari dening pola pandhapuking tembung **negeske** ingkang niru pola pandhapuking tembung *mengartikan* (BI). Panganggening *konfiks* {N-/ake} ing tembung **negeske** niru panganggening *konfiks* {meN-/kan} ing tembung *mengartikan*. *Afiks* ingkang kedahipun dipunginakaken inggih menika *konfiks* {N-/i} amargi *konfiks* {N-/i} wonten ing basa Jawi dipunginakaken kangge ndhapuk tembung kriya tanduk. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika **negesi** ingkang kadhapuk saking BD {teges} pikantuk *konfiks* {N-/i} kanthi *alomorf* {n-}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(56a) Bisa **negesi** tembange po? (42/R9)

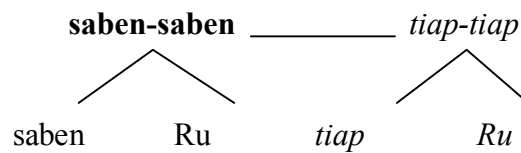
b) Pola pandhapuking tembung rangkep

Interferensi pola proses morfologis ugi kapanggihaken wonten ing pola pandhapuking tembung rangkep, inggih menika wonten ing tembung rangkep tanpa *afiks*, tembung rangkep mawi *prefiks* {ma-} lan tembung rangkep mawi *sufiks* {-an}.

Tembung rangkep tanpa *afiks* ingkang ngemu *interferensi pola proses morfologis* kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(57) Kuwi biyen **saben-saben** dina Setu mbuh kuwi pawiyatan mbuh kuwi lembaga liya-liyane kuwi kudu wajib nganggo basa Jawa. (22/R2)

Tembung **saben-saben** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking basa Indonesia. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

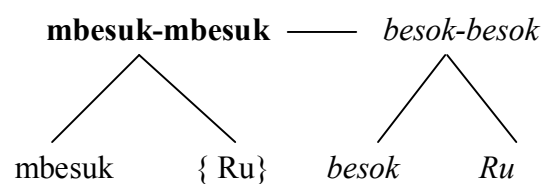
Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **saben-saben** kadhapuk saking *reduplikasi BD* {saben}. Tembung rangkep **saben-saben** wonten ing ukara ing nginggil pikantuk pangaribawa saking *reduplikasi BI* *tiap-tiap*. Tembung ingkang baku inggih menika tembung **saben** (tanpa *reduplikasi*). Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(57a) Kuwi biyen **saben** dina Setu mbuh kuwi pawiyatan mbuh kuwi lembaga liya-liyane kuwi kudu wajib nganggo basa Jawa. (22/R2)

Perkawis ingkang sami kaliyan perkawis *interferensi* ing nginggil kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(58) Dadi aja kaget **mbesuk-mbesuk** nak ana anak-anakmu kowe nduwe *keturunan*, duwe anak kok ra isa aweh pakurmatan karo kowe *sebagai* wong tuwa ya aja salahke anak. (37/R5)

Tembung **mbesuk-mbesuk** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking basa Indonesia. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **mbesuk-mbesuk** kadhapuk saking reduplikasi tembung mbesuk. *Pola reduplikasi* ing tembung **mbesuk-mbesuk** menika niru *pola reduplikasi* tembung *besuk-besuk* saking basa Indonesia. Tembung ingkang baku kangge njangkepi ukara menika inggih menika tembung **mbesuk** (tanpa *reduplikasi*). Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

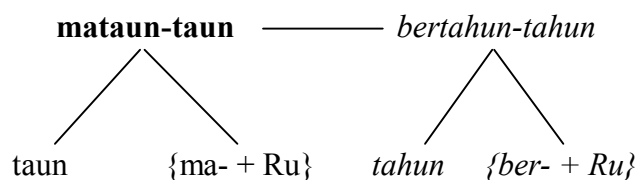
(58a) Dadi aja kaget **mbesuk** nak ana anak-anakmu kowe nduwe keturunan, duwe anak kok ra isa aweh pakurmatan karo kowe sebagai wong tuwa ya aja salahke anak. (37/R5)

a) **Ru + {ma-}**

Interferensi pola proses morfologis wonten ing pola pandhapuking tembung rangkep ingkang mawi *prefiks* {ma-} kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(59) Ki Ajar Cepaka kuwi mertapa **mataun-taun** ana ing sapucuke gunung ning alas gung liwang-liwung iki kranten wonge kasektene sumebal ana ing wilayah Pajajaran, nganti keprungu ana ing telingane Ratu Sri Pamekas. (27/R3)

Tembung **mataun-taun** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking basa Indonesia. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **mataun-taun** kadhapuk saking *reduplikasi BD* {taun} lajeng pikantuk *prefiks* {ma-}. Pangangggening *prefiks* {ma-} kanggge ndhapuk tembung **mataun-taun**

menika pikantuk pangaribawa saking panganggening afiks *{ber-}* ing pandhapuking tembung *bertahun-tahun* (BI). Wonten ing basa Jawi bentuk bakunipun ingkang dipunrangkep sanes *BD {taun}*, nanging *BD {taun}* dipunparingi *reduplikasi* tembung *{pirang}* saengga kadhapuk tembung **pirang-pirang taun**. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

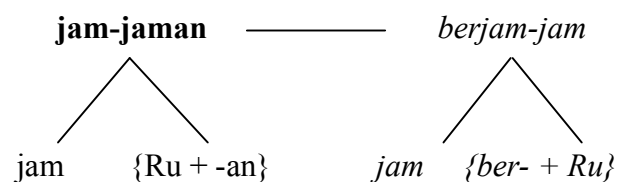
(59a) Ki Ajar Cepaka kuwi mertapa **pirang-pirang taun** ana ing sapucuke gunung ning alas gung liwang-liwung iki kranten wonge kasektene sumebal ana ing wilayah Pajajaran, nganti keprungu ana ing telingane Ratu Sri Pamekas. (27/R3)

b) Ru + {-an}

Interferensi pola proses morfologis wonten ing pola pandhapuking tembung rangkep ingkang mawi *sufiks {-an}* kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(60) Apa kelas kene akeh sing biasa utawa seneng dolanan komputer nganti **jam-jaman**? (60/R17)

Tembung **jam-jaman** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking basa Indonesia. Bab menika saged katingali saking *skema* pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **jam-jaman** kadhapuk saking *reduplikasi BD {jam}* lajeng pikantuk *afiks {-an}*. Panganggening *afiks {-an}* kangge ndhapuk tembung **jam-jaman** menika pikantuk pangaribawa saking panganggening afiks *{ber-}* ing pandhapuking tembung *berjam-jam* (BI). *Sufiks {-an}* wonten ing basa Jawi ginanipun kangge

ndhapuk tembung aran, kaanan, lan tembung kriya (Sasangka, 1989: 54). Wonten ing basa Jawi bentuk bakunipun ingkang dipunrangkep sanes *BD* {jam}, nanging *BD* {jam} dipunparingi *reduplikasi* {pirang} saengga kadhapuk tembung **pirang-pirang jam**. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(60a) Apa kelas kene akeh sing biasa utawa seneng dolanan komputer nganti **pirang-pirang jam**? (60/R17)

3. *Interferensi kombinasi*

Interferensi kombinasi inggih menika wontenipun *interferensi unsur* pandhapuking tembung (UPT) saha *pola proses morfologis (PPM)* saking basa sanes kanthi sesarengan ing salebeting tembung basa Jawi. *Interferensi kombinasi* kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan saha tembung rangkep.

a. Pandhapuking tembung andhahan

Tembung andhahan ingkang ngemu *interferensi kombinasi* kapanggihaken ing tembung mawi *afiks* {ka-/an}, {meN- + per-/ake}, lan {ke-/an + -an}.

1) **BD + {ka-/an}**

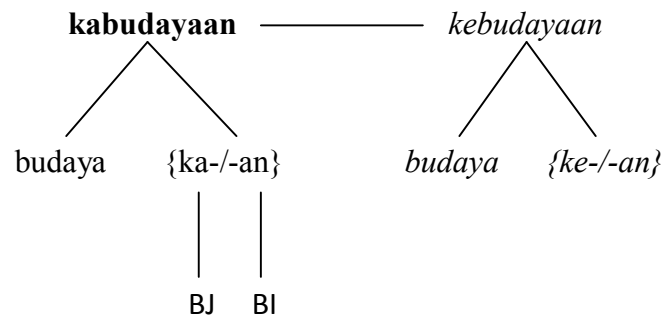
Interferensi kombinasi salebeting tembung mawi *afiks* {ka-/an} kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(61) Menawi wayang saderengipun wonten ing tanah Jawa wonten ing negari Hindustan menika wayang ingkang dipunwastani setunggal menika Ramayana, ingkang kaping kalih Mahabharata. Menika nyebaraken wontenipun **kabudayaan** Hindustan. (03/R1)

Tembung **kabudayaan** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi kombinasi* UPT kaliyan

PPM. Bab menika saged katingali saking skema pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

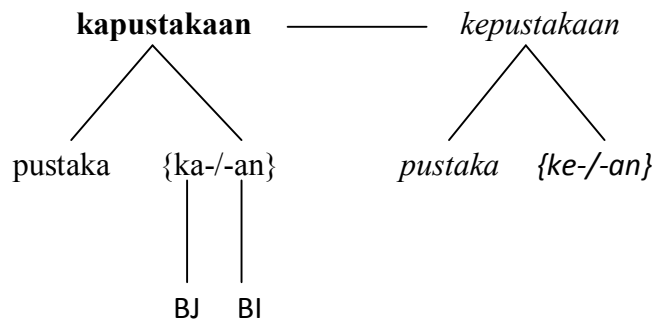
Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **kabudayaan** wonten ing ukara menika kadhapuk saking tembung lingga {budaya} lan *afiks* {ka-/-an}. Tembung **kabudayaan** ngemu *interferensi pola proses morfologis* jalaran *pola* pandhapuking tembung **kabudayaan** ngginakaken *pola* pandhapuking tembung *kebudayaan* (BI). Tembung **kabudayaan** ugi ngemu *interferensi unsur* pandhapuking tembung, inggih menika *interferensi unsur afiks* BI, ingkang kapanggihaken wonten ing panganggening panambang {-an} ing tembung **kabudayaan**. Basa Jawi ugi gadhah panambang {-an}, nanging panambang {-an} wonten ing BJ menawi sumambung kaliyan tembung ingkang pungkasanipun awujud vokal bakal dados ewah. Ater-ater {ka-} ingkang dipunginakaken menika ater-ater BJ, BI boten gadhah ater-ater {ka-}. *Proses morfologis* ingkang leres wonten ing basa Jawi inggih menika BD {budaya} pikantuk *konfiks* {ka-/-an} saengga kadhapuk tembung **kabudayan**. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **kabudayan**. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(61a) Menawi wayang saderengipun wonten ing tanah Jawa wonten ing negari Hindustan menika wayang ingkang dipunwastani setunggal menika Ramayana, ingkang kaping kalih Mahabharata. Menika nyebaraken wontenipun **kabudayan** Hindustan. (03/R1)

Perkawis ingkang sami kaliyan perkawis *interferensi* ing nginggil kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(62) Ning kaya kowe kabeh ki minangka wong sing ning alam donya mligine tanah Jawa ki ra patek nggatekke karo **kapustakaan** basa Jawa. (36/R5)

Tembung **kapustakaan** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi kombinasi* UPT kaliyan PPM. Bab menika saged katingali saking skema pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **kapustakaan** kadhapuk saking BD {pustaka} pikantuk *konfiks* {ka-/an}. *Interferensi pola* wonten ing tembung **kapustakaan** jalaran *pola* pandhapuking tembung **kapustakaan** ngginakaken *pola* pandhapuking tembung *kepustakaan* (BI) ingkang kadhapuk saking BD {pustaka} pikantuk afiks {ke-/an}. *Afiks* ingkang dipunginakaken wonten ing tembung **kapustakaan** menika niru panganggening afiks wonten ing *pola* pandhapuking tembung *kepustakaan*. *Interferensi unsur afiks* BI kapanggihaken wonten ing panganggening panambang {-an} ing tembung **kapustakaan**. Tembung ingkang inggih menika tembung

kapustakan ingkang kadhapuk saking BD {pustaka} pikantuk *afiks* {ka-/-an}.

Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

(62a) Ning kaya kowe kabeh ki minangka wong sing ning alam donya mligine tanah Jawa ki ra patek nggategke karo **kapustakan** basa Jawa. (36/R5)

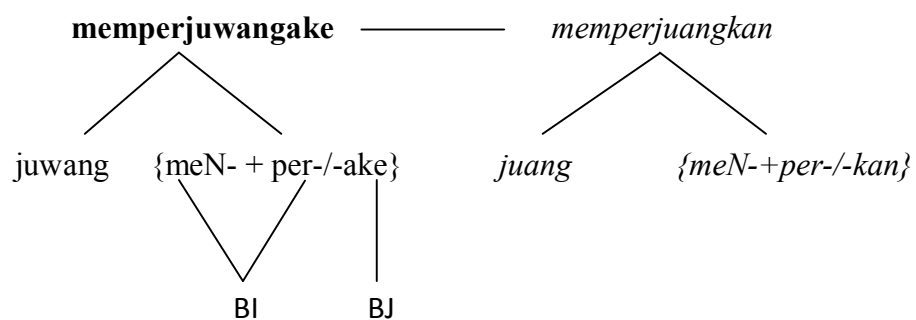
2) BD + {meN- + per-/-ake}

Interferensi kombinasi salebeting tembung mawi *afiks* {meN- + per-/-ake}

kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(63) Sing kudune **memperjuangake** rakyat, sing kudune dadi *aspirasi* rakyat, sing kudune ngopeni rakyat ning nyatane berpaling dari amanat rakyat. (11/R2)

Tembung **memperjuangake** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi kombinasi* UPT kaliyan PPM. Bab menika saged katingali saking skema pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **memperjuangake** kadhapuk saking tembung lingga {juwang} pikantuk *afiks* {meN- + per-/-ake}. Pandhapuking tembung **memperjuangake** ngginakaken *pola proses morfologis* basa Indonesia *memperjuangkan*. Panganggening *afiks* {meN- + per-/-ake} minangka *kombinasi unsur afiks* BI {meN- + per-} lan {-ake} basa Jawi. *Ekuivalen* tembung *memperjuangkan* boten wonten ing basa Jawi.

Kangge nggantos tembung **memperjuwangake** wonten ing ukara menika saged dipungantos tembung **mbelani** ingkang kadhapuk saking BD {bela} pikantuk *afiks* {N-/i} kanthi *alomorf* {m-}. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

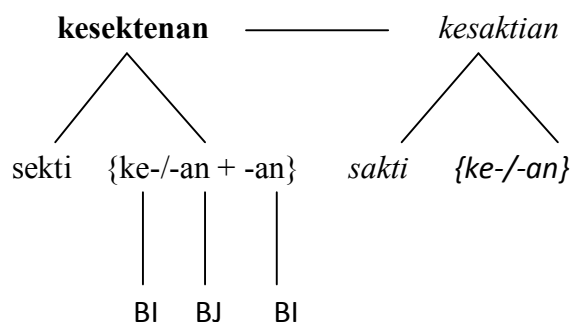
(63a) Sing kudune **mbelani** rakyat, sing kudune dadi *aspirasi* rakyat, sing kudune ngopeni rakyat ning nyatane berpaling dari amanat rakyat. (11/R2)

3) {ke-/an + -an}

Interferensi kombinasi salebeting tembung mawi *afiks* {ke-/an + -an} kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

(64) Cara jaman saiki negara Indonesia nganakke mbuka tes pegawe negeri. Nak mbiyen kan nganggo tenaga, adu **kesektenan**. (31/R4)

Tembung **kesektenan** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi kombinasi* UPT kaliyan PPM. Bab menika saged katingali saking skema pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **kesektenan** kadhapuk saking tembung lingga {sekti} pikantuk *afiks* {ke-/an + -an}. *Interferensi pola* wonten ing tembung **kesektenan** jalaran *pola* pandhapuking tembung **kesektenan** ngginakaken *pola* pandhapuking tembung *kesaktian* (BI). *Afiks* ingkang dipunginakaken wonten ing tembung **kesektenan** menika niru

panganggening *afiks* wonten ing *pola* pandhapuking tembung *kesaktian*. *Interferensi unsur* ing salebeting tembung **kesektenan** inggih menika panganggening *afiks* {*ke-/an*} minangka *afiks* BI. Ananging wonten ugi *afiks* BJ ingkang dipunginakaken, inggih menika *afiks* {-an} ingkang mapan ing tengahing tembung lingga sekti lan *afiks* {-an} BI. Tembung ingkang baku inggih menika BD {sekti} pikantuk *konfiks* {*ka-/an*}, saengga kadhapuk tembung **kasekten**. Dados ukara ingkang pas kedahipun kados ing ngandhap menika.

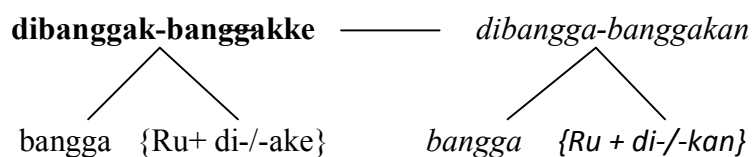
(64a) Cara jaman saiki negara Indonesia nganakke mbuka tes pegawe negeri. Nak mbiyen kan nganggo tenaga, adu **kasekten**. (31/R4)

b. Pandhapuking tembung rangkep

Interferensi kombinasi wonten ing tembung rangkep kapanggihaken ing tembung **dibangga-banggakke** ing ukara ngandhap menika.

(65) **Dibangga-banggakke**, digadhang-gadhang sesuk yen kowe gedhe arep tak dadekke raja ing Pajajaran (26/R3)

Tembung **dibangga-banggakke** wonten pethikan ing nginggil ngemu *interferensi kombinasi* UPT kaliyan PPM. Bab menika saged katingali saking skema pandhapuking tembung ing ngandhap menika.

Tembung **dibangga-banggakke** kadhapuk saking *reduplikasi* BD {*bangga*} pikantuk *afiks* {*di-/ake*}. *Interferensi unsur* kapanggihaken wonten ing BD {*bangga*} minangka tembung saking basa Indonesia, senajan ngginakaken *afiks* BJ {*di-/ake*}. Dene *interferensi pola* wonten ing tembung **dibangga-banggakke**

amargi tembung menika ngginakaken *pola* pandhapuking tembung *dibangga-banggakan* (BI) ingkang kadhapuk saking *reduplikasi BD* {*bangga*} pikantuk *afiks* {*di-/-kan*}. Pandhapuking tembung ingkang baku inggih menika ngginakaken tembung *lingga* {*gung*} lan *afiks* {*di-/-ake*} dados **digungake** ingkang tegesipun ‘diendel-endelake, diumukake’ (Poerwadarminta, 1939: 157).

(65a) **Digungake**, digadhang-gadhang sesuk yen kowe gedhe arep tak dadekke raja ing Pajajaran (26/R3).

BAB V

PANUTUP

A. Dudutan

Saking asiling panaliten saha pirembagan ing bab saderengipun, babagan *interferensi morfologis* ingkang katindakaken guru ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo, saged dipunpendhet dudutan bilih:

1. Jinising *interferensi morfologis* ingkang kapanggihaken inggih menika: (1) *interferensi unsur* pandhapuking tembung (UPT), (2) *interferensi pola proses morfologis (PPM)*, saha (3) *interferensi kombinasi*.
2. *Interferensi unsur* pandhapuking tembung ingkang kapanggihaken inggih menika *unsur* saking basa Indonesia salebeting basa Jawi, *unsur* saking basa Jawi Ngoko salebeting basa Jawi Krama, saha *unsur* basa Jawi Krama salebeting basa Jawi Ngoko. *Interferensi unsur* pandhapuking tembung kaperang dados kalih, inggih menika *interferensi unsur Bentuk Dasar (BD)* saha *interferensi afiks*.
3. *Interferensi pola proses morfologis (PPM)* ingkang kapanggihaken namung saking *pola proses morfologis* tembung basa Indonesia. *Interferensi PPM* kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan saha tembung rangkep.
4. *Interferensi kombinasi* kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan saha tembung rangkep.

B. Implikasi

Asiling panaliten menika saged dipunginakaken kangge nambah *referensi* ing wulangan Basa Jawi babagan cara ndhapuk tembung ingkang leres. Asiling panaliten menika ugi migunani kangge pangrembakaning ngelmu basa, mliginipun babagan *sosiolinguistik*, inggih menika minangka bukti bilih boten namung B1 ingkang saged paring pangaribawa salebeting B2, nanging B2 ugi saged paring pangaribawa ing B1.

C. Pamrayogi

Panaliten menika namung ngrembag babagan *interferensi morfologis*, pramila taksih prelu dipuntindakaken panaliten salajengipun ingkang ngrembag babagan *interferensi* sanesipun kadosta babagan *interferensi fonologis*, *interferensi sintaksis*, utawi *interferensi leksikal*.

Tabel Lampiran: Interferensi morfologis basa Indonesia ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo

No.	Kode Data	Data	Jinis			Katrangan
			Unsur	Pola	Kombinasi	
1	2	3	4	5	6	7
1.	R1/01	Angger dipaparake kanggo conto basa utawi budhaya Jawa uwis ora patek nggatekke.	√			<p style="text-align: center;">dipaparake</p> <p style="text-align: center;"> Papar/BI {di-/-ake}/BJ </p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">diandharake</p> <p style="text-align: center;"> andhar {di-/-ake} </p>
2.	R1/03	Sinten ingkang mangertosi tegesipun wayang menika napa? Hmmmm...? wayang menika napa?		√		<p style="text-align: center;">Mangertosi ————— <i>mengetahui</i></p> <p style="text-align: center;"> mangertos {-i} tahu {meN-/-i} </p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">mangertos</p> <p style="text-align: center;"> ngertos {ma-} </p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
3.	R1/05	Menawi wayang saderengipun wonten ing tanah Jawa wonten ing negari Hindustan menika wayang ingkang dipunwastani setunggal menika Ramayana, ingkang kaping kalih Mahabharata. Menika nyebaraken wontenipun kabudayaan Hindustan.			√	<p>kabudayaan ————— <i>kebudayaan</i></p> <p>Tembung ingkang baku: kabudayan</p>
4.	R1/07	Terus para wali ngowahi anane pagelaran wayang, miturut crita lan tokoh pewayangan, dipunowah , bubar.		√		<p>dipunowah ————— <i>diubah</i></p> <p>Tembung ingkang baku: dipunewahi</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
5.	R1/07	Nak ning tokoh pewayangan sing jenenge Punakawan Semar menika nggadahi asma sanes inggih menika Ki Lurah Badhanaya,		√		<p style="text-align: center;">nggadahi ————— <i>mempunyai</i></p> <pre> graph TD A[nggadahi] --- B[gadhah] A --- C["{N-/-i}"] D[mempunyai] --- E[punya] D --- F["{meN-/-i}"] </pre> <p>Tembung ingkang baku: gadhadh</p>
6.	R1/13	Semar menika utawi Punakawan ingkang jumlahipun sekawan menika saking para wali diawal saking kebudhayaan Hindustan supados mlebet wontenipun budhaya agami Islam, terus asma-asma Punakawan menika sejatosipun saking para wali dipunpendhet saking bangsa utawa basa Arab.	√			<p style="text-align: center;">jumlahipun</p> <pre> graph TD A[jumlahipun] --- B["jumlah/BI"] A --- C["{-ipun}/BJ"] </pre> <p>Tembung ingkang baku: cacahipun</p> <pre> graph TD A[cacahipun] --- B[cacah] A --- C["{-ipun}"] </pre>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
7.	R1/14	Nek kayu digandeng terus mawi dipaku kuwi tujuane apa?	√			<p style="text-align: center;">tujuane</p> <p style="text-align: center;"> <i>tujuan/BI</i> {-e}/BJ </p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">ancase</p> <p style="text-align: center;"> ancas {-e} </p>
8.	R1/15	Ismar kuwi nduweni teges paku, ingkang saged ngokohaken , ingkang saged makmuraken wonten salah sawijining daerah.	√			<p style="text-align: center;">ngokohaken</p> <p style="text-align: center;"> <i>kokoh/BI</i> {N-/aken}/BJ </p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">ngukuhaken</p> <p style="text-align: center;"> kukuh {N-/aken} </p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
9.	R1/20	Nek saiki kan kowe ora, kowe sebagai nala koring golek kanca malah sing akeh, ning akehe kuwi uga akeh perbuatane sing maksiat.	√			<p style="text-align: center;">perbuatane</p> <p style="text-align: center;"> <i>perbuatan/BI</i> {-e}/BJ </p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">solah tingkahe</p> <p style="text-align: center;"> solah tingkah {-e} </p> <p style="text-align: center;"> {solah} {tingkah} </p>
10.	R2/01	Ning ana maknane yen ditegeske , ora kur tembung sing dibasakke saru.		√		<p style="text-align: center;">ditegeske ——— <i>diartikan</i></p> <p style="text-align: center;"> teges {di-/ake} arti {di-/kan} </p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">ditegesi</p> <p style="text-align: center;"> teges {di-/i} </p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
11.	R2/02	Sing kudune memperjuangake rakyat, sing kudune dadi aspirasi rakyat, sing kudune ngopeni rakyat ning nyatane berpaling dari amanat rakyat,			√	<p>memperjuangake ————— <i>memperjuangkan</i></p> <p>juwang {meN- + per-/-ake}juang {meN-+per-/-kan}</p> <p>BI BJ</p> <p>Tembung ingkang baku: mbelani</p> <p>bela {N-/-i}</p>
12.	R2/05	Kekal kuwi sing nduwe teges sapa sing wong bisa nglakoni barang kebecikan miturut printahe Gusti kamangka besuk ana ing alam akhir yakuwi alam akhirat kekal kanthi gesang ingkang sekeca, ingkang kepenak.		√		<p>kebecikan ————— <i>kebaikan</i></p> <p>becik {ka-/-an} baik {ke-/-an}</p> <p>Tembung ingkang baku: kang becik</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
13.	R2/08	Wayang sing dipentaske pertama kali judule Kalimasada.	√			<p style="text-align: center;">judule</p> <p style="text-align: center;"><i>judul/BI</i> {-e}/BJ</p> <p>Tembung ingkang baku: Irah-irahane</p> <p style="text-align: center;">Irah-irahan {-e}</p>
14.	R2/16	Kowe apal ning ora ngerti karepe sing dadi piwulangan .		√		<p style="text-align: center;">piwulangan ————— <i>pelajaran</i></p> <p style="text-align: center;">piwulang {-an} <i>pelajar</i> {-an}</p> <p style="text-align: center;">wulang {pi-}</p> <p>Tembung ingkang baku: piwulang</p> <p style="text-align: center;">wulang {pi-}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
15.	R2/22	Ana katrangan saking kitab liya nang njero kuburan ki iso ngerti kelakuane wong sing ning alam donya.	√			<p style="text-align: center;">kelakuane</p> <p style="text-align: center;"> <i>kelakuan/BI</i> {-e}/BJ </p> <p>Tembung ingkang baku: tindak-tanduke</p> <p style="text-align: center;"> tindak-tanduk {-e} </p> <p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;">dwilingga salin swara</p>
16.	R2/28	Dadi kowe sesuk iso nggawe crita, menehi crita karo anak keturunan .	√			<p style="text-align: center;">Anak keturunan</p> <p style="text-align: center;"> anak/BJ <i>keturunan/BI</i> </p> <p style="text-align: center;"> <i>turun</i> {ke-/-an} </p> <p>Tembung ingkang baku: anak turun</p> <p style="text-align: center;"> {anak} {turun} </p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
17.	R2/30	Kowe ora bisa mbudayakke budaya dhewe. Jajal kowe angger sering ndelokke pagelaran wayang. Wong nyatane kowe ndelok film barat, sing seumpama ning kono ra ana terjemahane, nganggo bahasa Inggris, kan ngerti, mudheng		√		<p>mbudayakke ————— <i>membudayakan</i></p> <p> </p> <p> </p> <p>Tembung ingkang baku: mbudidaya</p> <p> </p>
18.	R2/35	Nak kowe karep diajeni karo wong liya, saorane kowe duwe keturunan diajarke diwulangke basa Jawa		√		<p>diajarke ————— <i>diajarkan</i></p> <p> </p> <p> </p> <p>Tembung ingkang baku: diajari</p> <p> </p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
19.	R2/35	Nak kowe karep diajeni karo wong liya, saorane kowe duwe keturunan diajarke diwulangke basa Jawa		√		<p>diwulangke ——— <i>diajarkan</i></p> <p>wulang {di-/ake} ajar {di-/kan}</p> <p>Tembung ingkang baku: diwulang</p> <p>wulang {di-}</p>
20.	R2/36	Iki sebetule budhaya ingkang boten dipunlestantunaken dipunbudhayakaken kalih para taruna	√			<p>sebetule</p> <p><i>betul/BI</i> {se-/e}/BJ</p> <p>Tembung ingkang baku: sejatine</p> <p>jati {se-/e}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
21.	R2/36	Iki sebetule budhaya ingkang boten dipunlestantunaken dipunbudayakaken kalih para taruna.		√		<p>dipunbudayakaken — <i>dibudayakan</i></p> <p><i>budaya</i> {dipun-/-aken} <i>budaya</i> {di-/-kan}</p> <p>Tembung ingkang baku: dipunbudidaya</p> <p><i>budidaya</i> {dipun-}</p>
22.	R2/40	Kuwi biyen saben-saben dina Setu mbuh kuwi pawiyatan mbuh kuwi lembaga liya-liyane kuwi kudu wajib nganggo basa Jawa.		√		<p>saben-saben — <i>tiap-tiap</i></p> <p><i>saben</i> Ru <i>tiap</i> <i>Ru</i></p> <p>Tembung ingkang baku: saben</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
23.	R2/41	Kaya ngono rak angger dina Setu pelajaran Matematika kawus, sing kawus gurune, “Para siswa, bilih tigaprasekawan menika dipuntambah kaliyan limapranem...” gurune le njelaske bingung kowe tansaya le bingung.	√			<p style="text-align: center;">njelaske</p> <p style="text-align: center;"><i>jasas/BI</i> {N-/-ake}/BJ</p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">ngandharake</p> <p style="text-align: center;">andhar {N-/-ake}</p>
24.	R2/41	Wingi ana Perda saka Bupati Purworejo kuwi ana aturan Purworejo mligine umume khusus Purworejo kuwi nduweni dina basa Jawa.		√		<p style="text-align: center;">Nduweni ——— <i>mempunyai</i></p> <p style="text-align: center;">duwe {N-/-i} punya {meN-/-i}</p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">nduwe</p> <p style="text-align: center;">duwe {N-}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
25.	R3/16	Kuwi mbiyen asal-usule piye kok dijenengke Kesawen, kok dijenengke Kalikotes.		√		<p>dijenengke — <i>dinamakan</i></p> <p>jeneng {di-/ake} nama {di-/kan}</p> <p>Tembung ingkang baku: dijenengi</p> <p>jeneng {di-/i}</p>
26.	R3/20	Dibangga-banggakke , digadhang-gadhang sesuk yen kowe gedhe arep tak dadekke raja ing Pajajaran			√	<p>dibanggak-banggakke — <i>dibangga-banggakan</i></p> <p>bangga {Ru+ di-/ake} bangga {Ru + di-/kan}</p> <p>Tembung ingkang baku: digungake</p> <p>gung {di-/ake}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
27.	R3/21	Ki Ajar Cepaka kuwi mertapa mataun-taun ana ing sapucuke gunung ning alas gung liwang-liwung iki kranten wonge kasektene sumebal ana ing wilayah Pajajaran, nganti keprungu ana ing telingane Ratu Sri Pamekas.		√		<p>mataun-taun ————— <i>bertahun-tahun</i></p> <p>taun {ma- + Ru} tahun {ber- + Ru}</p> <p>Tembung ingkang baku: pirang-pirang taun</p> <p>pirang + Ru taun</p>
28.	R3/22	Wis banjur kuwi digoleki ketemu, apa... disampekke salame, terus banjur mulih, ngandhakke karo Prabune.	√			<p>disampekke</p> <p><i>sampai/BI</i> {di-/-ake}/BJ</p> <p>Tembung ingkang baku: diaturake</p> <p>atur {di-/-ake}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
29.	R4/06	Bablas neruske lakune maring Pajajaran, lha nang kana ketemu karo saudarane wong sing momong Siung Wanara, nang kana ki dadi tukang pandhe.	√			<p style="text-align: center;">saudarane</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p>Tembung ingkang baku: sedulure</p> <p style="text-align: center;"> </p>
30.	R4/07	Ning kana Siung Wanara seneng karo pekerjaane wong kuwi, pegaweyane wong kuwi ki seneng terus milu ngrewangi.	√			<p style="text-align: center;">pekerjaane</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p>Tembung ingkang baku: penggaweyane</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;"> </p>

1	2	3	4	5	6	7
31.	R4/08	Cara jaman saiki negara Indonesi nganakke mbuka tes pegawe negeri. Nak mbiyen kan nganggo tenaga, adu kesektenan .			√	<p>kesektenan ————— <i>kesaktian</i></p> <p>sekti {ke-/-an + -an} sakti {ke-/-an}</p> <p> </p> <p> BI BJ BI</p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p>kasekten</p> <p>sekti {ka-/-an}</p>
32.	R4/11	Ora beda nak wong mari puasa, lebar puasa Romadhon ki rak nggawe ana kupat, ana lemper, ana kolak, terus ana Apem. Nak jaman biyen, jaman saiki kan sabangsa satu, sagon, rengginang barang kuwi.		√		<p>sabangsa ————— <i>sebangsa</i></p> <p>bangsa {sa-} bangsa {se-}</p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p>bangsane</p> <p>bangsa {-e}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
33.	R4/13	Wonge bahasane apik, perilkune apik. Mergane apa? Wong biyen ki reng nganggo basa pancen basa sing apik.	√			<p style="text-align: center;">bahasane</p> <p style="text-align: center;"> <i>bahasa/BI</i> {-e}/BJ </p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">basane</p> <p style="text-align: center;">basa {-e}</p>
34.	R4/13	Wonge bahasane apik, perilkune apik. Mergane apa? Wong biyen ki reng nganggo basa pancen basa sing apik.	√			<p style="text-align: center;">perilkune</p> <p style="text-align: center;"> <i>perilaku/BI</i> {-e}/BJ </p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">solah bawane</p> <p style="text-align: center;">solah bawa {-e}</p> <p style="text-align: center;"> {solah} {bawa} </p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
35.	R4/26	Tiga masa ini, ini diberberkan dijlentrehkan , dijelaskan melalui tembang Macapat.	√			<p style="text-align: center;">dijlentrehkan</p> <p style="text-align: center;">jlentreh/BJ <i>{di-/-kan}/BI</i></p> <p>Tembung ingkang baku: dijlentrehake</p> <p style="text-align: center;">jlentreh {di-/-ake}</p>
36.	R5/03	Ning kaya kowe kabeh ki minangka wong sing ning alam donya mligine tanah Jawa ki ra patek nggatekke karo kapustakaan basa Jawa.			√	<p style="text-align: center;">kapustakaan ————— <i>kepustakaan</i></p> <p style="text-align: center;">pustaka {ka-/-an} <i>pustaka {ke-/-an}</i></p> <p style="text-align: center;"> BJ BI</p> <p>Tembung ingkang baku: kapustakan</p> <p style="text-align: center;">pustaka {ka-/-an}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
37.	R5/04	Dadi aja kaget mbesuk-mbesuk nak ana anak-anakmu kowe nduwe keturunan, duwe anak kok ra isa aweh pakurmatan karo kowe sebagai wong tuwa ya aja salahke anak.		√		<p>mbesuk-mbesuk — <i>besok-besok</i></p> <p>Tembung ingkang baku: mbesuk</p>
38.	R5/04	Dadi aja kaget mbesuk-mbesuk nak ana anak-anakmu kowe nduwe keturunan, duwe anak kok ra isa aweh pakurmatan karo kowe sebagai wong tuwa ya aja salahke anak.		√		<p>salahke — <i>salahkan</i></p> <p>Tembung ingkang baku: nyalahake</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
39.	R7/04	Tembungnya nyerat utawi kata nyerat.	√			<p style="text-align: center;">tembungnya</p> <p style="text-align: center;">tembung/BJ <i>{-nya}/BI</i></p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">tembunge</p> <p style="text-align: center;">tembung {-e}</p>
40.	R7/24	Dititah karo Gusti Alloh, tur diwenehi predikat dinehi pangkat sing paling dhuwur yakuwi kholifah. Ning nyatane kebiasaane isih...	√			<p style="text-align: center;">kebiasaane</p> <p style="text-align: center;"><i>kebiasaan/BI</i> {-e}/BJ</p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">tindak-tanduke</p> <p style="text-align: center;">tindak-tanduk {-e}</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;">Dwilingga salin swara</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
41.	R8/08	Biasane sing kalimat siji loro nganggo koma, sing ketelu gandhengan.		√		<p style="text-align: center;"> </p> <p>Tembung ingkang baku: kaping telu</p>
42.	R9/04	Bisa negeske tembange po?		√		<p style="text-align: center;"> </p> <p>Tembung ingkang baku: negesi</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
43.	R9/09	Ana peribahasan , ula kuwi kudu dicekel buntute, aja dicekel ndase.	√			<p style="text-align: center;">peribahasan</p> <p style="text-align: center;"> <i>peribahasa/BI</i> {-an}/BJ </p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">paribasan</p> <p style="text-align: center;"> paribasa {-an} </p>
44.	R9/20	Kuwi kudune dadi pedomane urip. Khoirunnasi, sakapik-apike menungsa. Khoir ki kan apik. Khoir tegese apik, nasi menungsa , anfaruhum yokuwi sing nduweni manfaat, linnasi, lin seka kata li, nasi tumrape manungsa liya.	√			<p style="text-align: center;">pedomane</p> <p style="text-align: center;"> <i>pedoman/BI</i> {-e}/BJ </p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">tuntunane</p> <p style="text-align: center;"> tuntunan {-e} </p> <p style="text-align: center;"> tuntun {-an} </p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
45.	R9/22	Sing liyane wis meneng siap pelajaran siap sinau siap ngrungokke, sebelah e rame, kan ora khoirunnasi anfaruhum linna.	√			<p style="text-align: center;">sebelah</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">sisihe</p> <p style="text-align: center;"> </p>
46.	R10/14	Dadi tembung nak dhasare saka jenise kuwe ning basa Jawa dibedakke dadi sepuluh.	√			<p style="text-align: center;">jenise</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">jinise</p> <p style="text-align: center;"> </p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
47.	R10/18	Dadi kuwi miturut jenise tembung ning basa Jawa ki diperang dadi sepuluh. Tembung aran, tembung kriya, tembung sifat, tembung katrangan, sesuluh, panggandheng,		√		<p style="text-align: center;">diperang ————— dibagi</p> <pre> graph TD A[diperang] --- B[perang] A --- C["{di-}"] D[dibagi] --- E[bagi] D --- F["{di-}"] </pre> <p>Tembung ingkang baku: kaperang</p> <pre> graph TD G[kaperang] --- H[perang] G --- I["{ka-}"] </pre>
48.	R11/04	Seka tembung aran dilar utawa dibeberke, dijabarake, diperluas, gandhengane karo tembung watak, wuwuhane tembung watak, imbuhane tembung watak.	√			<p style="text-align: center;">imbuhane</p> <pre> graph TD J[imbuhane] --- K["imbuhan/BI"] J --- L["{-e}/BJ"] </pre> <p>Tembung ingkang baku: wuwuhane</p> <pre> graph TD M[wuwuhane] --- N[wuwuhan] M --- O["{-e}"] N --- P[wuwuh] N --- Q["{-an}"] </pre>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
49.	R12/06	Wonten basa jawa micara menika jenisipun kathah, antawisipun: setunggal pambiwara.	√			<p style="text-align: center;">jenisipun</p> <p style="text-align: center;"><i>jenis/BI</i> {-ipun}/BJ</p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">jinisipun</p> <p style="text-align: center;">jinis {-ipun}</p>
50.	R12/12	Misale ana Bupati, ana Camat, ana Lurah sing rawuh. Kuwi seka Bupati, Camat, Lurah, urut-urutane. Paham?	√			<p style="text-align: center;">misale</p> <p style="text-align: center;"><i>misal/BI</i> {-e}/BJ</p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">upamane</p> <p style="text-align: center;">upama {-e}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
51.	R12/13	Tuladhane, dhumateng panjenenganipun pangarsa pawiyatan SMA Negeri 10 Purworeo ingkang tansah kita urmati , nun injih panjenenganipun Bapa..sapa jenenge kepala sekolahmu?		√		<p style="text-align: center;">urmati ————— <i>hormati</i></p> <pre> graph TD U[urmati] --- U1[urmat] U --- U2["{-i}"] H[hormati] --- H1[hormat] H --- H2["{-i}"] </pre> <p>Tembung ingkang baku: kinormatan</p> <pre> graph TD K[kinormatan] --- K1[urmat] K --- K2["{-in-/-an}"] </pre>
52.	R12/19	Dhumateng kita sedaya saengga wonten ing titi wanci menika kita saged makempal , kita saged muwajaha basa arabe kanthi kawilujengan, pramila saking menika sumangga kasarasan kanikmatan titi wanci menika kita aturaken kanthi waosan hamdalah sesarengan kula dherekaken.		√		<p style="text-align: center;">makempal ————— <i>berkumpul</i></p> <pre> graph TD M[makempal] --- M1[kempal] M --- M2["{ma-}"] B[berkumpul] --- B1[kumpul] B --- B2["{ber-}"] </pre> <p>Tembung ingkang baku: kempal</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
53.	R13/14	Bilih panjenenganipun titi wanci menika badhe netepi darmaning asepuh injih punika amalakramakake putra-putrinipun ingkang asma Rara Mendut pikantuk Bagus sapa, ingkang badhe samangke dipunakadnikahaken , wanci tabuh sanga enjang ingkang dipunrawuhi kaliyan KUA, Kantor Urusan Agama.	√			<p style="text-align: center;">dipunakadnikahaken</p> <p style="text-align: center;"> <i>akad nikah/BI</i> {dipun-/-aken}/BJ </p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">dipunijabaken</p> <p style="text-align: center;"> ijab {dipun-/-aken} </p>
54.	R13/27	Kerangkane , urut-uratane kie (sambil menunjuk ke catetan di papan tulis). Ben laras, ben runtut.	√			<p style="text-align: center;">kerangkane</p> <p style="text-align: center;"> <i>kerangka/BI</i> {-e}/BJ </p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">cengkorongane</p> <p style="text-align: center;"> cengkorongan {-e} </p> <p style="text-align: center;"> cengkorong {-an} </p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
55.	R15/02	Soale utawa dhawuhe apa? Ganepana tembung ing ngisor iki banjur gawea ukara.	√			<p style="text-align: center;">soale</p> <p style="text-align: center;"> <i>soal/BI</i> {-e}/BJ </p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">pitakone</p> <p style="text-align: center;"> pitakon {-e} </p> <p style="text-align: center;"> takon {pi-} </p>
56.	R17/10	Paling boten sakbaris. Kie kene judule, terus kowe sing baris keloro .		√		<p style="text-align: center;">keloro ——— <i>kedua</i></p> <p style="text-align: center;"> loro {ke-} <i>dua</i> {ke-} </p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p>kaping pindho</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
57.	R15/03	Nggih, menika lak soalipun wonten gangsal.	√			<p style="text-align: center;">soalipun</p> <p style="text-align: center;"><i>soal/BI</i> {-ipun}/BJ</p> <p>Tembung ingkang baku: pitakenipun</p> <p style="text-align: center;">pitaken {-ipun}</p> <p style="text-align: center;">taken {pi-}</p>
58.	R15/26	Ning nek aksara Jawa sing jumlahe kalih dasa ora kabeh nduwe aksara murda.	√			<p style="text-align: center;">jumlahe</p> <p style="text-align: center;"><i>jumlah/BI</i> {-e}/BJ</p> <p>Tembung ingkang baku: cacahipun</p> <p style="text-align: center;">cacah {-ipun}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
59.	R15/29	Nek neng kono sepuluh ngagem X iki Sri Sultan Hamengkubuwana kesedasa , nggih?		√		<p style="text-align: center;"> kesedasa ————— <i>kesepuluh</i> sedasa {ke-} sepuluh {ke-} </p> <p>Tembung ingkang baku: kaping sedasa</p>
60.	R17/05	Apa kelas kene akeh sing biasa utawa seneng dolanan komputer nganti jam-jaman ?		√		<p style="text-align: center;"> jam-jaman ————— <i>berjam-jam</i> jam {Ru + -an} jam {ber- + Ru} </p> <p>Tembung ingkang baku: pirang-pirang jam</p> <p style="text-align: center;"> pirang + Ru {jam} </p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7
61.	R17/10	Paling boten sabar. Kie kene judule, terus kowe sing baris keloro .		√		<p style="text-align: center;"> </p> <p>Tembung ingkang baku: kaping pindhho</p>
62.	R18/21	Iki wonge cita-citane dhuwur dadi nak nulis ngasi menek-menek.	√			<p style="text-align: center;"> </p> <p>Tembung ingkang baku: gegayuhane</p> <p>Ga + (ga - yuh) + {-an}</p>

Katrangan:

1. — : niru pola pandhapuking tembung
 2. BD : Bentuk Dasar
 3. BI : Basa Indonesia

4. BJ : Basa Jawi
 5. R : Rekaman

Tabel lampiran: Interferensi morfologis tingkat tutur basa Jawi ing wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo

No.	Kode data	Data	Interferensi Unsur Ngoko		Interferensi Unsur Krama		Katrangan
			BD	A	BD	A	
1	2	3	4	5	6	7	8
63.	R1/04	Dadi gambarane wong urip ing alam donya kuwi kagambaraken ana ing pagelaran wayang.				√	<p style="text-align: center;">Kagambaraken</p> <p style="text-align: center;">Gambar/Kr-Ng {ka-/-aken}/Kr</p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">kagambarake</p> <p style="text-align: center;">gambar {ka-/-ake}</p>
64.	R1/07	Terus para wali ngowahi anane pagelaran wayang, miturut crita lan tokoh pewayangan dipunowah , bubar.				√	<p style="text-align: center;">dipunowah</p> <p style="text-align: center;">owah/Ng {dipun}/Kr</p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">diowahi</p> <p style="text-align: center;">owah {di-/-i}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8
65.	R2/42	Wis saderenge dipuncekapi amargi wekdal sampun cekap onten pitakenan?		√			<p style="text-align: center;">saderenge</p> <p style="text-align: center;">dereng/Kr {sa-/-e}/Ng</p> <p>Tembung ingkang baku: saderengipun</p> <p style="text-align: center;">dereng {sa-/-ipun}</p>
66.	R3/03	Kuwi nang kono ana crita rakyat, Nyi Ageng Bagelen, ingkang nyritakaken salah sijining babat tanah jawi. Cah lanang kae mburi pojok, diwaos.				√	<p style="text-align: center;">nyritakaken</p> <p style="text-align: center;">crita/Ng {N-/-aken}/Kr</p> <p>Tembung ingkang baku: nyritakake</p> <p style="text-align: center;">crita {N-/-ake}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8
67.	R3/03	Kuwi nang kono ana crita rakyat, Nyi Ageng Bagelen, ingkang nyritakaken salah sijining babat tanah jawi. Cah lanang kae mburi pojok, diwaos .			√		<p style="text-align: center;">diwaos</p> <p style="text-align: center;">waos/Kr {di-}/Ng</p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">diwaca</p> <p style="text-align: center;">waca {di-}</p>
68.	R3/13	Dadi asal usule desa Bagelen sing mapan ana ing salah sijine dhusun kang ana ing Kabupaten Purworejo kuwi cariyose ngono kuwi.			√		<p style="text-align: center;">cariyose</p> <p style="text-align: center;">cariyos/Kr {-e}/Ng</p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">critane</p> <p style="text-align: center;">crita {-e}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8
69.	R3/16	Kuwi biasane crita-crita babat Tanah Jawi kuwi kaandharaken dipaparke supaya nang indhenge tanah Jawa ki manungsane padha ngerti, “ohhh..nak iki biyen sejarah Mataram, Majapahit, lan sapiturute”.				√	<p style="text-align: center;">kaandharaken</p> <p style="text-align: center;">andhar/Kr-Ng {ka-/-aken}/Kr</p> <p>Tembung ingkang baku: kaaandharake</p> <p style="text-align: center;">andhar {ka-/-ake}</p>
70.	R7/05	Dipunparingaken wonten sawingkinge jejer.		√			<p style="text-align: center;">sawingkinge</p> <p style="text-align: center;">wingking/Kr {sa-/-e}/Ng</p> <p>Tembung ingkang baku: sawingkingipun</p> <p style="text-align: center;">wingking {sa-/-ipun}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8
71.	R7/09	Sregep sinau mbuh sregep kerja mbuh sregep turu. Kosok wangsule sregep apa? Kesed.			√		<p style="text-align: center;">kosok wangsule</p> <p style="text-align: center;">kosok wangsul/Kr {-e}/Ng</p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">kosok balene</p> <p style="text-align: center;">kosok balen {-e}</p> <p style="text-align: center;">kosok bali {-an}</p> <p style="text-align: center;">{kosok} {bali}</p>
72.	R9/09	Dadi tembang sinom kuwi tembang-tembang sing isine negesaken kanggo pasinaon cah nom-nom, nggo ngudi cah nom-noman, ben iso nantinya itu bisa menjadi perilakunya itu baik.				√	<p style="text-align: center;">negesaken</p> <p style="text-align: center;">teges/Kr-Ng {N-/aken}/Kr</p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">negesake</p> <p style="text-align: center;">teges {N-/ake}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8
73.	R12/05	Wis para siswa, dene pasinaon Basa Jawa wonten ing dinten menika badhe ngandharake babagan micara. Micara menika miturut basa Indonesia dipunwastani napa?		√			<p style="text-align: center;">ngandharake</p> <p style="text-align: center;">andhar/Kr-Ng {N-/-ake}/Ng</p> <p>Tembung ingkang baku: ngandharaken</p> <p style="text-align: center;">andhar {N-/-aken}</p>
74.	R12/08	Cengkorongan micara menika ingkang sepisan pambuka. Pambuka menika isinipun salam.	√				<p style="text-align: center;">isinipun</p> <p style="text-align: center;">isi/Ng {-ipun}/Kr</p> <p>Tembung ingkang baku: wosipun</p> <p style="text-align: center;">wos {-ipun}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8
75.	R12/09	Jaman lumrah dipunagem kaliyan sakkiwa tengene kita.		√			<p style="text-align: center;">tengene</p> <p style="text-align: center;">tengen/Kr-Ng {-e}/Ng</p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">tengenipun</p> <p style="text-align: center;">tengen {-ipun}</p>
76.	R12/10	Isuk, awan, sore, mbengi. Menika saged ngagem tetembungan sugeng enjing, sugeng siang, sugeng sonten, ndalu, lan sapiturute .		√			<p style="text-align: center;">sapiturute</p> <p style="text-align: center;">piturut/Kr-Ng {sa-/-e}/Ng</p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">sapiturutipun</p> <p style="text-align: center;">piturut {sa-/-ipun}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8
77.	R12/10	Dadi salam kuwi kena nggo basa Arab, nuwun, terus kahanane, isuk, awan, sore, mbengi. Kuwi jenise salam. Saged dimangertosi ?		√			<p style="text-align: center;">dimangertosi</p> <p style="text-align: center;">mangertos/Kr {di-/-i}/Ng</p> <p style="text-align: center;">ngertos {ma-}</p> <p>Tembung ingkang baku: dipunmangertos</p> <p style="text-align: center;">mangertos {dipun-}</p> <p style="text-align: center;">ngertos {ma-}</p>
78.	R12/18	Ingang kaping kalih menika atur puja-puji wonten ngarsane Gusti.		√			<p style="text-align: center;">ngarsane</p> <p style="text-align: center;">arsa/Kr {N-/-e}/Ng</p> <p>Tembung ingkang baku: ngarsanipun</p> <p style="text-align: center;">arsa {N-/-ipun}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8
79.	R12/28	Mau ngaturaken puji sukur uwis alhamdulillahirobbil'alamin rampung. Terus para rawuh kakung sumawa putri ingkang satuhu kinurmatan, keparenga kula matur wonten ngarsa panjenengan sedaya. Wonten ngarsa jengendika kena, biasane nak sambutan atur pambagya harja kuwi biasane wakil tuan rumah.				√	<p style="text-align: center;">ngaturaken</p> <p style="text-align: center;">atur/Kr {N-/aken}/Kr</p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">ngaturake</p> <p style="text-align: center;">atur {N-/ake}</p>
80.	R13/14	Bilih panjenenganipun titi wanci menika badhe netepi darmaning asepuh injih punika amalakramakake putra-putrinipun ingkang asma Rara Mendut pikantuk Bagus sapa, ingkang badhe samangke dipunakidnikahaken, arep diijab kobulke, wanci tabuh sanga enjang ingkang dipunrawuhi kaliyan KUA, Kantor Urusan Agama.		√			<p style="text-align: center;">amalakramakake</p> <p style="text-align: center;">palakrama/Kr {N-/ake}/Ng</p> <p>Tembung ingkang baku:</p> <p style="text-align: center;">amalakramakaken</p> <p style="text-align: center;">palakrama {N-/aken}</p> <p style="text-align: center;">{pala} {krama}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8
81.	R13/18	Terus ingkang angka sekawan menika dudutan, kesimpulan, diambali .		√			<p style="text-align: center;">diambali</p> <p style="text-align: center;">ambal/Kr {di-/-i}/Ng</p> <p>Tembung ingkang baku: dipunambali</p> <p style="text-align: center;">ambal {dipun-/-i}</p>
82.	R17/10	Sampun dipunbuka ? Kaca sangang ndasa. Yen mau LKS wis saged maca lancar saiki ngagem buku iki ganti, saged lancar napa boten.	√				<p style="text-align: center;">dipunbuka</p> <p style="text-align: center;">buka/Ng {dipun-}/Kr</p> <p>Tembung ingkang baku: dipunbikak</p> <p style="text-align: center;">bikak {dipun-}</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8
83.	R19/16	Ngatos-atos, senajan njenengan anggenipun ngucapake wonten dialog menika “sire” ning panulise tetep “sira”.		√			<p style="text-align: center;">ngucapake</p> <p style="text-align: center;">ucap/Kr-Ng {N-/ake}/Ng</p> <p>Tembung ingkang baku: ngucapaken</p> <p style="text-align: center;">ucap {N-/aken}</p>
84.	R20/19	Panjenengan saged maos tegese bebasan wonten kaca patang puluh nem.		√			<p style="text-align: center;">tegese</p> <p style="text-align: center;">teges/Kr-Ng {- e}/Ng</p> <p>Tembung ingkang baku: tegesipun</p> <p style="text-align: center;">teges {-ipun}</p>

Katrangan:

- 1. BD : Bentuk Dasar
- 2. Kr : Krama
- 3. Ng : Ngoko
- 4. R : Rekaman